

TEKSTITAIDOT AMMATILISESSA PERUSKOULUTUKSESSA

Tapaustutkimus liiketalouden ja logistiikan aloista

Pro gradu

Saija Hannula

Jyväskylän yliopisto
Kielten laitos
Suomen kieli
Toukokuu 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Hannula, Saija Elina	
Työn nimi – Title Tekstitaidot ammatillisessa peruskoulutuksessa – Tapaustutkimus liiketalouden ja logistiikan aloista	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2011	Sivumäärä – Number of pages 99 sivua
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimuksessa selvitetään ammatillisen peruskoulutuksen liiketalouden ja logistiikan koulutusalojen äidinkielen opetuksessa käsiteltäviä tekstitaitoja, erityisesti lukemisen ja kirjoittamisen taitoja. Aloja tarkasteltiin tutkimalla niiden yhtäläisyyksiä ja eroja tavassa opettaa tekstitaitoja ja ohjata erilaisten tekstien äärelle. Pyrkimyksenä oli selvittää myös äidinkielen taitojen ja ammattitaidon suhdetta. Tutkimuskysymykset olivat seuraavat: Millaisiin lukemisen ja kirjoittamisen taitoihin ammatillisen peruskoulutuksen liiketalouden ja logistiikan koulutuslinjojen äidinkielen opetus ohjaa opiskelijoitaan? Minkälaisia lukemisen ja kirjoittamisen taitoja oppikirjojen tehtäväosiot vaativat opiskelijalta? Vastaavatko opettajien ja oppikirjojen näkemykset tekstitaidoista toisiaan?</p> <p>Tutkimuksen aineisto kerättiin haastattelemalla neljää opettajaa. Toinen osa tutkimuksen aineistoa ovat opettajilla käytössään olevat oppikirjat. Aineistoja analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla.</p> <p>Tarkastellut liiketalouden alan äidinkielen oppikirjat ovat <i>Linkki – Työyhteisön viestintä</i> sekä <i>Viesti ja vaikutta</i>. Logistiikan alan äidinkielen oppikirja on nimeltään <i>Tehtävänä äidinkieli</i>. Kirjojen sisältämät lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyvät tehtävät jakaantuvat neljään ryhmään: työelämän tekstit, opiskelutekstit, mediatekstit sekä kielenhuoltoa ja kielitietoa käsittelevät tehtävät. Työelämän tekstit -ryhmä on suurin kaikissa kolmessa kirjassa. Ammatillisuus on siis näkyvillä kirjojen tehtävissä.</p> <p>Ammatillisen äidinkielen ydinasia kummankin koulutusalan näkökulmista on viestinnän hallitseminen, johon liittyvät puhe- ja ryhmäviestintätaidot. Tärkeä äidinkielen taito liiketalouden alalla liittyy kirjoittamiseen, logistiikan alalla tarvitaan puolestaan lukutaitoa. Lukemisen ja kirjoittamisen taidoissa ydinasioita ovat tekstilajien tuntemus ja ammatittekstien hallinta. Asiakaspalvelu korostuu kummallakin alalla. Äidinkielen taidot nähdään välineenä, joka mahdollistaa monenlaisia asioita.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella voi päätellä muun muassa, että ammatillisessa äidinkielen opetuksessa on keskeistä huomioida opiskelijoiden ammattiala. Integroimalla opetusta ammattialan suuntaan, voivat opiskelijat kiinnostua äidinkielestä. Lisäksi integroinnin avulla opetuksessa tulee käsiteltäviä esimerkiksi lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyviä asioita, joita opiskelijat kohtaavat ammatillisina työssä toimiessaan.</p>	
Asiasanat – Keywords Ammatillinen koulutus, kirjoittaminen, lukeminen, oppimateriaali, oppikirjat, tekstitaito, työelämä, äidinkieli	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Äidinkieli ammatillisessa koulutuksessa	1
1.2 Katsaus aiempaan tutkimukseen	6
2 TYÖELÄMÄN TEKSTITAIDOT	9
2.1 Työelämän ja kielitaidon suhde	9
2.2 Tekstitaidot	14
3 AINEISTO JA MENETELMÄ	23
3.1 Aineisto	23
3.1.1 Haastattelut	23
3.1.2 Oppikirjat	24
3.2 Laadullinen sisällönanalyysi	26
4 OPETTAJIEN NÄKEMYKSIÄ AMMATILLISEN ÄIDINKIELEN OPETUKSESTA	29
4.1 Ammatillinen äidinkieli oppiaineena	29
4.1.1 Äidinkielen asema ja merkitys	29
4.1.2 Äidinkielen ydinsisällöt	35
4.2 Tekstitaidot opinnoissa ja työelämässä	45
4.2.1 Lukemisen taidot	45
4.2.2 Kirjoittamisen taidot	50
4.2.3 Työelämässä tarvittavat tekstitaidot	60
5 ÄIDINKIELEN OPETUKSEN OPPIMATERIAALIT	66
5.1 Oppikirja ja muut oppimateriaalit	66
5.2 Liiketalouden oppikirjat	71
5.3 Logistiikan oppikirja	78
6 PÄÄTELMIÄ JA POHDINTAA	83
LÄHTEET	94
LIITE 1	97

1 JOHDANTO

1.1 Äidinkieli ammatillisessa koulutuksessa

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielen opetuksessa käsiteltäviä tekstitaitoja. Tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan liiketalouden ja logistiikan koulutusaloja ja samalla vertailemaan niiden yhtäläisyyksiä ja eroja tavassa ohjata opiskelijoita tekstitaitojen äärelle. Liiketalouden ja logistiikan koulutusalat on valittu tarkasteltaviksi sen vuoksi, että ne ovat selkeästi toisistaan poikkeavat ja eroavat myös sen suhteen, millaiset lukemisen ja kirjoittamisen taidot ovat niissä keskeisiä. Pyrkimyksenä on selvittää äidinkielen ja ammatillisuuden suhdetta – millaisena se näyttäytyy ammatillisen peruskoulutuksen tekstitaitojen opetuksessa. Tekstitaitoja tarkastellaan lähinnä lukemisen ja kirjoittamisen käytänteiden kautta, ja puheviestinnän tarkastelu jätetään vähemmälle huomiolle. Tutkimusaihe on mielenkiintoinen, koska ammatillista koulutusta ei ole äidinkielen opetuksen näkökulmasta juurikaan tutkittu.

Olen kiinnostunut ammatillisesta peruskoulutuksesta ja sen äidinkielen opetuksesta, sillä opetusharjoittelujaksojeni aikana koin ammatillisen äidinkielen opetuksen mielenkiintoiseksi. Ammatillisessa äidinkielen opetuksessa on tärkeää, että äidinkielen taitoja linkitetään ammattialaan. Monet äidinkielen sisällöt ovat käytännönläheisiä, ja sen myötä niiden tarpeellisuuden perusteleminen opiskelijalle on helppoa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia lukemisen ja kirjoittamisen taitoja liiketalouden ja logistiikan opiskelijoille opetetaan ammatillisissa äidinkielen opinnoissa. Lisäksi tarkoituksenani on selvittää, ovatko opetetavat taidot relevantteja sen suhteen, millaisia taitoja työelämä vaatii alan ammattilaisilta.

Tutkimuksen tavoitteena on saada vastaus seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisiin lukemisen ja kirjoittamisen taitoihin ammatillisen peruskoulutuksen liiketalouden ja logistiikan koulutuslinjojen äidinkielen opetus ohjaa opiskelijoitaan?

- Millainen näkemys opettajilla on ammatillisuuden ja tekstitaitojen opetuksen suhteesta?
- Millaisten tekstitaitojen opiskelua opettajat pitävät keskeisinä?
- Vaikuttaako opiskelijan ammattiala opettajan käsityksiin?

2. Minkälaisia lukemisen ja kirjoittamisen taitoja oppikirjojen tehtäväosiot vaativat opiskelijalta?

- Millaisia tekstitaitoja tehtävien kautta opitaan?
- Miten ammatillisuus näkyy tehtävissä?

- Millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja liiketalouden ja logistiikan äidinkielen oppimateriaalien tehtäväosioiden välillä on?

3. Vastaavatko opettajien ja oppikirjojen näkemykset tekstitaidoista toisiaan?

Tutkimuksen aineisto koostuu neljän äidinkielen opettajan haastatteluista ja haastateltujen opettajien käyttämistä oppikirjoista. Haastattelut antavat näkökulman opettajien käsityksiin lukemisen ja kirjoittamisen opettamisesta ammatillisen peruskoulutuksen puolella. Opettaja-haastatteluiden avulla on mahdollisuus päästä käsiksi tällä hetkellä opetustyötä tekevien ajatuksiin tekstitaidoista ja niiden opettamisesta ammatillisessa peruskoulutuksessa. Käytettäviä oppimateriaaleja tarkastellaan tekstitaitojen näkökulmasta – minkälaisia lukemisen ja kirjoittamisen taitoja oppimateriaalien tehtäväosiot vaativat opiskelijalta? Oppimateriaalien tutkiminen antaa kuvan siitä, millä keinoin tekstitaitoja pyritään opettamaan.

Liiketalouden opiskelijat valmistuvat merkonomeiksi. Liiketalouden alaa voi opiskella kolmessa eri koulutusohjelmassa: asiakaspalvelun ja myynnin, tieto- ja kirjastopalveluiden sekä talous- ja toimistopalveluiden koulutusohjelmassa. Merkonomit työskentelevät esimerkiksi asiakas- ja toimistopalvelutehtävissä sekä taloushallinnossa. Ammattinimikkeitä voivat olla muun muassa myyjä, pankkitoimihenkilö, toimistosihiteeri ja kirjanpitäjä. (Opetushallitus 2011c.) Haastattelemieni äidinkielen opettajien oppilaitoksissa on tarjolla asiakaspalvelun ja myynnin sekä talous- ja toimistopalveluiden koulutusohjelmat.

Logistiikka-alan pääsisältö on kuljettaa ihmisiä ja tavaroita paikasta toiseen. Logistiikan perustutkinnon voi suorittaa vaihtoehtoisesti kuljetuspalveluiden, lentoasemapalveluiden tai varastopalvelujen koulutusohjelmissa. Kuljetuspalveluiden koulutusohjelmasta valmistutaan autonkuljettajaksi, linja-autonkuljettajaksi ja yhdistelmäajoneuvonkuljettajaksi. Kuljetusalan työssä asiakaspalvelu korostuu – töitä on esimerkiksi kuljetusliikkeissä, teollisuuden, kaupan, kuntien ja valtion palveluksessa. (Opetushallitus 2011e.) Haastatteleman logistiikka-alan opiskelijoita opettavat äidinkielen opettajat työskentelevät kouluissa, joissa logistiikkaa opiskellaan ainoastaan kuljetuspalveluiden koulutusohjelmassa.

Äidinkieli sijoittuu ammatillisessa peruskoulutuksessa ammattitaitoa täydentäviin tutkinnon osiin (ATTO-aineisiin), joita ovat äidinkielen lisäksi toinen kotimainen kieli, vieras kieli, matematiikka, fysiikka ja kemia, yhteiskunta-, yritys- ja työelämä-tieto, liikunta, terveystieto sekä taide ja kulttuuri. Koulutusta ohjaa valtakunnallinen opetussuunnitelma, joka on laadittu jokaista ammatillista perustutkintoa varten erikseen. Ammatillisia perustutkintoja on mahdollista suorittaa kahdeksalta eri alalta, joiden sisällä tutkintoja on 53. (Opetushallitus

2011a.) Äidinkieltä opiskellaan neljä opintoviikkoa (Opetushallitus 2011b). Sen lisäksi tarjolla on valinnaisia opintoja koulusta riippuen enintään neljä opintoviikkoa.

Opetussuunnitelmien laadinnan taustalla vaikuttavat arvot, ihanteet sekä toiveet tulevaisuuden suhteen. Opetussuunnitelmat ovat sidoksissa opetus-, oppimis-, ihmis- ja kielikäsitteeseen, jotka ovat puolestaan näkyvissä opetuskäytänteiden ja oppikirjojen kautta. Opetussuunnitelmien laatijat määrittelevät ne sisällöt, tavoitteet ja normit, joita pidetään koulutuksessa ja sen myötä yhteiskunnassa tärkeinä. (Luukka & Leiwo 2004: 14.) Ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielen opetussuunnitelmassa tavoitteet on määritelty yleisellä tasolla, minkä lisäksi niitä on tarkennettu jokaisen perustutkinnon kohdalla sitä vastaaviksi. Äidinkielen opetuksen tavoitteena on, että opiskelija

- viestii ja toimii vuorovaikutustilanteissa siten, että hän kykenee harjoittamaan ammattiaan, osallistumaan työelämään, toimimaan aktiivisena kansalaisena ja hakeutumaan jatko-opintoihin
- hallitsee *työelämässä tarvittavat tekstitaidot*
- osaa toimia monikulttuurisessa ja monikielisessä ympäristössä
- ymmärtää *alaansa* liittyvien *tekstien keskeiset käsitteet, olennaisen sisällön ja tarkoituksen*
- hankkii eri tavoilla tietoa eri lähteistä sekä välittää sitä suullisesti ja kirjallisesti
- tulkitsee erilaisia tekstilajeja ja kaunokirjallisuutta
- arvioi omaa äidinkielen taitoaan ja kehittää sitä jatkuvasti
- osaa toimia erilaisissa *oman alansa vuorovaikutustilanteissa*
- hallitsee *oman alansa erilaiset puheviestintätilanteet* esimerkiksi työsuorituksen ja oppimateriaalin esittelyn
- osaa laatia *ammattinsa ja yhteisönsä tavallisimmat kirjalliset työt*
- osaa toimia työnhakutilanteessa ja laatia työpaikanhakuun liittyvät asiakirjat
- hyödyntää *alansa ammattilehtiä ja muita viestintävälineitä*
- käyttää mediaa kriittisesti ja tuntee lähteiden käytön periaatteet
- kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan ja osallistuu rakentavasti työpaikkansa viestintään. (Opetushallitus 2011b: 1.)

Luettelo on äidinkielen tavoiteosio ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien opetussuunnitelmasta. Esimerkin pohjalta on siis laadittu kullekin alalle sitä vastaava opetussuunnitelma siten, että kaikki mainitut osiot ovat myös alakohtaisessa opetussuunnitelmassa mukana. Koulutusalaakohtaiset opetussuunnitelmat eivät kuitenkaan oleellisesti eroa toisistaan, vaan lähinnä erot muodostuvat siitä, että kukin ala mainitaan erikseen. Esimerkiksi logistiikan alan opetussuunnitelmassa yhtenä opetuksen tavoitteena pidetään sitä, että ”opiskelija ymmärtää autoalaan liittyvien kaavioiden ja ohjeiden keskeiset käsitteet, olennaisen sisällön ja tarkoituksen” (Opetushallitus 2011f: 199). Liiketalouden opetussuunnitelmassa sen sijaan todetaan, että opiskelijan tulisi ”ymmärtää liike-elämään ja julkishallintoon liittyvien tekstien keskeiset käsitteet, olennaisen sisällön ja tarkoituksen” (Opetushallitus 2011d: 182).

Laaksonen, Takala ja Tarkoma (2006: 5) korostavat tekstitaitojen opetuksen tärkeyttä ja pitävät kielenkäytön monipuolisia taitoja ja niissä kehittymistä perusedellytyksinä täyteen osallisuuteen omassa elämässä ja yhteiskunnassa. Ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielen

opetuksessa tekstitaitonäkökulma sisältyy jokaiseen pakolliseen kurssiin. Heidän mukaansa ammatillisessa äidinkielen opetuksessa olennaisia tavoitteita ovat tiedonhankinta-, arviointi- ja vuorovaikutustaidot, työelämän kielenkäyttötilanteissa toimiminen sekä kielen ja kulttuurin tunteminen. On siis tärkeää, että opiskelija saa koulutuksensa myötä sellaista tekstitaitotietoutta, jolla hän pärjää tulevaisuudessa jatko-opinnoissa ja työelämässä.

Vuorijärven (2006: 11) mukaan ammatillisen koulutuksen saaneista suomalaisista enemmistö ei kirjoita työkseen, mutta kuitenkin suurin osa kirjoittaa päivittäin työssään. On selvää, että tekstit ovat keskeisessä asemassa melkein pä minkä tahansa ammattikunnan työssä – ilman lukemisen ja kirjoittamisen taitoja ei pärjää nyky-yhteiskunnassa. Työelämän tekstitaitoihin perehtyminen onkin tärkeää jo kouluaikana, jotta ne eivät yllätä tulevaisuudessa.

Vaikka ammatillisessa koulutuksessa äidinkieli onkin oppiaineena itsenäinen, se on samalla ammatissa tarvittava väline. Esimerkiksi palveluammateissa suullinen kielitaito korostuu, ja äidinkielen kirjallisia taitoja tarvitaan, jotta pystytään ymmärtämään ja laatimaan erilaisia työohjeita ja asiakirjoja. (Taalas 1984: 183.) Juuri äidinkielen asema välineaineena tekee merkittäväksi sen, että äidinkielen tunneilla opiskelijoiden ammattiala pitäisi ottaa huomioon. Sajavaarakin (2010: 12) pitää tärkeänä koulun ja työelämän yhteyksien vahvistamista, sillä työelämässä tarvittavan kielitaidon perusta hankitaan kouluissa.

Ammatillisissa opinnoissa tekstitaidot nähdään laajasti eli esimerkiksi tekstien prosessointi alkaen tiedonhankinnasta ja tekstilajituntemuksesta nähdään tekstitaitona. Ammatillisia tekstilajeja on runsaasti, joten tekstilajitietouden ja tekstitaitoisuuden oppiminen ja omaksuminen vaativat aikaa. (Virke 2010: 12.) Äidinkielen neljän pakollisen kurssin sisällöissä on monenlaista opittavaa, mutta on huomattava, että ammattiin liittyviä tekstejä käsitellään myös ammattiopinnoissa.

On selvää, että kaikkia mahdollisia tekstilajeja ei pystytä opiskelijoille opettamaan. Onkin tärkeää, että opiskelijoita opetetaan suhtautumaan kieleen ja teksteihin yleensä. Myös tietoisuus siitä, että tekstit ja niiden kanssa toimiminen ovat ideologista ja kulttuurista toimintaa, on yksi keskeinen, opettettava asia. (Luukka 2009a: 20.) Tämän tutkimuksen taustaoletus on, että ammatillisen koulutuksen äidinkielen opetuksessa huomioidaan opiskelijan ammattialaa koskevia tekstejä. Siksi teoriaosuudessa käsitellään jonkin verran genreä eli tekstilajia sekä genreen perustuvaa genrepedagogista kirjoittamisen opetusta.

Opetussuunnitelmien lisäksi opetusta ohjaavat oppikirjat, jotka voivat toimia piilopetussuunnitelmana. Heinonen (2005: 30) määrittelee oppimateriaalin tarkoittavan joko oppi- tai tehtäväkirjaa, samoin yhdistetty oppi-/tehtäväkirja, opettajan materiaali tai muu oheismateriaali, kuten cd-romit, verkkopohjaiset oppimisympäristöt, videot, oheislukemistot ovat

oppimateriaaleja, sillä ne sisältävät oppiainesta ja ne on tehty opetustarkoituksiin. Jos opettaja käyttää oppikirjaa opetuksessaan, oppikirja käsittää luultavasti melko suuren osan opetettavasta sisällöstä. Kuitenkin muun oppimateriaalin käyttäminen tuo opetukseen erilaisia näkökulmia ja vaihtelevia tapoja käsitellä opittavaa sisältöä.

Piilo-opetussuunnitelmalla tarkoitetaan kouluopetuksen sellaisia vaikutuksia, joita ei ole varsinaisesti tarkoitettu tai suunniteltu (Uusikylä & Atjonen 2002: 49). Oppikirja voi toimia piilo-opetussuunnitelmana, jos opettaja tukeutuu opetuksessaan ainoastaan siihen, eikä huomioi virallisessa opetussuunnitelmassa esitettyjä asioita. Oppikirjalla tarkoitetaan opetus- ja oppimistarkoituksia varten laadittua teosta, joka käsittelee tietyn alan perustietoa. Oppikirjojen kohderyhmänä ovat oppilaat ja opiskelijat, mutta kirjaa käytettäessä se on tärkeä myös opettajalle. Kirjan käyttö voi helpottaa opettajan työtä, sillä kirjassa opetuksen runko on suunniteltu valmiiksi ja esitettävät asiat ovat asianmukaisessa järjestyksessä. On myös hyvä muistaa, että koulukirjan tehtävänä on olla pohjana opetukselle, ja sen tavoitteena ei ole opettaa opettajaa. (Häkkinen 2002: 11, 86.)

Suomalaiset oppimateriaalit ovat tasokkaita, mutta ne eivät korvaa opetussuunnitelmaa. Esimerkiksi kaikille oppiaineille yhteiset kasvatustavoitteet eivät ilmene oppiainekohtaisista kirjoista. On myös selvää, että oppikirjat edustavat kirjan tekijäryhmän näkemyksiä opetettavista asioista, jolloin täydellinen sitoutuminen yhden kirjan oppeihin voi muodostaa opetuksen kaavamaiseksi. (Uusikylä & Atjonen 2002: 49.)

Kirjojen ja opetustyötä helpottavien aineistojen käytöllä voi olla se seuraus, että ne alkavat ohjata oppitunnin kulkua liikaa. Tällöin toiminnan kohteena ovat oppikirja ja teksti. Tunneilla tilanne voi päättyä siihen, että opettaja selittää ja kommentoi kirjan tekstiä. Kun yksi oppimateriaali päättyy hyvin keskeiseksi, siitä muodostuu opetussuunnitelma. Opettajan ei ole kuitenkaan syytä luottaa pelkästään yhteen oppimateriaaliin kaiken opetettavan sisällön lähteenä, sillä silloin hän tekee itsensä merkityksettömäksi. (Karvonen 1995: 12.) On tietysti selvää, että oppikirjatekstiäkin on selitettävä opiskelijoille, mutta tukeutuminen pelkästään yhteen lähteeseen voi jumiuttaa opetuksen vain tiettyyn näkökulmaan. Oppikirjoja mainostetaan esimerkiksi siten, että niiden luvataan olevan uuden opetussuunnitelman mukaisia. Opettajan on silti hyvä tarkastella opetustaan virallisen opetussuunnitelman lähtökohdista käsin, jolloin pohja tasa-arvoisen opetuksen takaamiseksi on varmempi kuin ainoastaan kirjaan luottaessa.

Ammatillisella puolella oppikirjan käyttö vaihtelee paljon opettajan mieltymysten mukaan. Esimerkiksi proseminarityötäni (Hannula 2009: 14) varten haastatteleman neljä opettajaa kertoi tekevänsä itse oppimateriaalia, eikä kaikilla ollut oppikirjaa ollenkaan käytössä. Ammatilliselle puolelle on olemassa äidinkielen oppikirjoja, jotka ovat suunnattuja tiettyjen

alojen opiskelijoille. On kuitenkin selvää, ettei yksi oppikirja voi sisältää kaikkea tietoa, mitä ammattiin opiskelija tarvitsee. Oppikirjan käytön lisäksi voisi opiskelijalle olla antoisaa, jos opettaja hyödyntäisi opetuksessaan esimerkiksi näytteitä todellisista opiskeltavan alan työelämän teksteistä.

Integrointi on keino yhdistää ammattiaineen ja äidinkielen opetusta kokonaisuudeksi. Takala (2004: 15) määrittelee integroinnin olevan moniammatillista yhteistyötä, tasa-arvoisten toimijoiden yhteissuunnittelua ja tehtävien toteutusta sekä arviointia, jota tehdään opiskelijoiden oppimisen vuoksi. Äidinkielen opettaja ja ammattiaineen opettaja voivat siis integroida opetusta suunnittelemalla yhteisen oppimiskokonaisuuden, joka toteutetaan ja arvioidaan yhdessä. Arvioinnissa äidinkielen opettajan vastuulla ovat kielen ja rakenteen tarkastaminen, ammattiaineen opettaja arvioi sisältöä – osaltaan sisältö toki kuuluu myös äidinkielen arviointiin. Opettajat antavat opiskelijalle tehtävästä yhden, yhteisen arvosanan. Yhteistyön avulla tehtävien sisällöt muotoutuvat keskeisiksi ja tärkeiksi ammattialaa ajatellen. Aina integraatio ammattiaineen opettajan kanssa ei onnistu esimerkiksi aikataulullisista syistä. Integrointia ammattialaan voi toteuttaa hyödyntämällä äidinkielen tehtävissä opiskeltavan ammattialan aineistoa – käytettävää materiaalia voivat olla esimerkiksi ammattilehdet ja -kirjallisuus sekä alaan liittyvät muut mediatekstit. (Takala 2004: 16–18.)

Väyrysen (2000a: 111) tutkimustulosten perusteella äidinkielen integroiminen ammattiaineisiin toteutuu vain osittain, sillä noin joka kolmas opettaja ei integroi äidinkieltä ammatillisiin opintoihin. Loput integroivat äidinkieltä ammattiaineisiin vaihtelevissa määrin. Jos äidinkieltä ei integroida ammattiaineisiin ollenkaan, se voi jäädä ammatillisesta osaamisesta irralliseksi taidoksi. Kuitenkin valtakunnallisessa opetussuunnitelman perusteissa äidinkielen ja viestinnän taidot katsotaan ammatillisen osaamisen avaintaidoiksi, joten integraatiota näiden aineiden välillä pitäisi olla.

1.2 Katsaus aiempaan tutkimukseen

Ammatillista peruskoulutusta on tutkittu melko vähän äidinkielen ja viestinnän opetuksen ja oppimisen näkökulmasta. Sisällöllisesti kaikkein lähimmäksi tätä tutkimusta sijoittuu Heli Leppäsen pro gradu -työ (2010) *Ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielen oppikirjat: Sisällöjen ja ammattialan integroinnin tarkastelua*, jossa hän on kuvannut, miten oppikirjoissa yhdistetään äidinkieltä ammattiopintoihin ja miten kirjojen sisällöt vastaavat opetussuunnitelmien perusteissa ilmaistuja sisältöalueita ja oppimistavoitteita. Leppäsen tulokset äidinkielen oppikirjojen sisällöistä ja integroinnista ammattiaineiden suuntaan ovat osaltaan vertailu-

kelpoisia tutkimukseni oppikirjaosuuteen, jossa selvitän luku- ja kirjoitustaitovaatimuksia sekä ammatillisuuden näkymistä äidinkielen oppikirjojen tehtävissä. Leppäsen tarkastelemista kolmesta oppikirjasta yksi (*Tehtävänä äidinkieli*) on sama kuin tämän tutkimuksen oppikirja-aineistossa.

Leppäsen (2010) tutkimustulokset osoittavat, että ammatillisen äidinkielen sisällöt ovat monipuoliset. Tärkeimpiä sisältöjä ovat viestintä- ja vuorovaikutustaitojen sekä työelämän tekstitaitojen oppiminen. Äidinkielen ja ammattialan integrointi oppikirjoissa vaihtelee kuitenkin melko paljon. Selkeimmin ammatillisuutta on näkyvissä asiakirjojen kirjoittamiseen ja työnhakuun liittyvissä harjoituksissa.

Päivi Saartoala selvitti pro gradu -työssään *Ammattiopiston äidinkielenopettajien ja opiskelijoiden kokemuksia lukivaikeuksista* (2009), miten lukivaikeuksisia opiskelijoita tuetaan ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielenopetuksessa. Työssä on kuvattu opettajien näkemyksiä omien tietojensa ja koulun resurssien riittävydestä opiskelijoiden tukemiseen. Tutkimuksessa on tarkasteltu myös lukivaikeuksisten opiskelijoiden kokemuksia lukemisesta ja kirjoittamisesta koulussa ja vapaa-ajalla ja heidän näkemyksiään opettajalta saadusta tuesta. Opiskelijoiden mukaan opettajat tukevat heitä esimerkiksi antamalla helpotettuja tehtäviä, ohjaamalla tehtävien tekovaiheessa sekä käyttämällä erilaisia opetusmenetelmiä. Lukivaikeus hidastaa lukemista ja kirjoittamista, mutta opiskelijoiden kokemusten mukaan sillä ei ole merkitystä vapaa-ajan toiminnan kannalta. Opiskelijat myös uskovat, ettei lukivaikeudella ole vaikutusta työelämässä toimimiseen. Kaiken kaikkiaan opiskelijat kokivat, että opettajat ottivat riittävästi huomioon heidän lukivaikeutensa. (Saartoala 2009.)

Emma Kostiaisen väitöskirja *Viestintä ammattiosaamisen ulottuvuutena* (2003) tarkastelee viestinnän merkitystä työelämän ja ammattiosaamisen näkökulmasta. Viestintäosaamisella Kostiainen (2003:10) tarkoittaa yksilön viestinnällistä toimintakykyä, jonka avulla yksilö toimii ammatissaan. Siihen kuuluu vuorovaikutukseen liittyviä tietoja, taitoja, kykyjä, ominaisuuksia, asennoitumista ja ymmärrystä, joita ammattilainen tarvitsee työssään. Kostiainen (2003: 248) pitää tärkeänä, että viestinnän opetusta kytkettäisiin eri alojen ammattikäsitteisiin eikä pelkästään yksittäisiin viestintätilanteisiin. Viestinnän ja ammattiosaamisen suhteen olisi hyvä, että viestintä ja viestintätaidot otettaisiin entistä paremmin huomioon merkitysten muodostajana ja osaamisen resurssina.

Myös Mirka Toivolan lisensiaatintyö *Vastavalmistunut ammattikorkeakouluinsinööri työelämän viestijänä – Mitä hän tekee? Mitä hän osaa? Mitä hän toivoo?* (2001) käsittelee ammatillisen korkeakoulutuksen käyneiden viestintätaitoja työelämässä, heidän käsityksiään omista viestintätaidoistaan sekä sitä, mitä he toivovat ammattikorkeakoulun viestintäopinnoil-

ta. Vaikeiksi työelämän viestintätilanteiksi insinöörit nimesivät sellaiset kirjoitus- ja puhe-tilanteet, joihin osallistuu useampia henkilöitä. Ammattikorkeakoulussa insinöörit toivoivat viestinnän opetuksessa käsiteltävän erityisesti kokous-, neuvottelu- ja puhetaitoa. Toivolan tutkimuksen mukaan rutiininomainen viestintätaito helpottaa työelämän viestintätilanteita, joten viestintätilanteiden harjoittelu koko opiskeluajan on tärkeää. Opiskeluaikana todellisten työelämän viestintätilanteiden harjoittelu voitaisiin tehdä mahdolliseksi esimerkiksi integroimalla osa viestinnän opinnoista ammattiaineisiin tai työssä oppimisen jaksoihin.

Anna-Malin Karlsson (2009) on selvittänyt lukemisen ja kirjoittamisen asemaa muutamissa yleisissä, ei-akateemisissa ammateissa Ruotsissa. Oman tutkimukseni kannalta erityisen mielenkiintoisia ovat tulokset niistä teksteistä, joita kuorma-autonkuljettajat ja myyjät kohtavat työssään. Karlssonin tutkimuksen perusteella ruotsalainen kuorma-autonkuljettaja kohtaa työssään rahtitietoja, laskuja, pakkausluetteloita, osoitelappuja, ajopiirturikortin, polttoainepäiväkirjan, autoissa olevia tekstejä, polttoainepumpuissa olevia tietoja sekä kuormaus suunnitelmia. Myyjän työhön liittyviä tekstejä ovat esimerkiksi viikkokirjeet, intranetin tekstit, hinnatalaput, kuitit, kassakoneen näytön tekstit, puhelimen muistutukset, ostoskuitit, reklamaatiot, palveluhuomautukset, talousarvio ja viestittely kollegoiden kanssa. Lisäksi myyjällä on työssään käytössä tietokoneohjelma, jolla rekisteröidään tuotteita ja pidetään yllä rekisteriä. Vaikka myyjä kohtaa enemmän erilaisia tekstejä kuin kuorma-autonkuljettaja, käyttävät kuorma-autonkuljettajat työpäivästään enemmän aikaa tekstien lukemiseen ja kirjoittamiseen. (Karlsson 2009: 63.)

2 TYÖELÄMÄN TEKSTITAIDOT

2.1 Työelämän ja kielitaidon suhde

Kielitaidolla tarkoitetaan kykyä tuottaa ja ymmärtää kieltä sekä kykyä kielelliseen vuorovaikutukseen, jossa kieltä sekä ymmärretään että tuotetaan. Lisäksi kielitaito pitää sisällään kyvyn tulkita viestejä kielestä toiseen. Kielitaitoa tarkemmin määriteltäessä kielitaidon voidaan katsoa tarkoittavan kykyä sekä ymmärtää että tuottaa erilaisia tekstejä ja diskursseja keskeisillä kielenkäytön alueilla. Näitä keskeisiä kielenkäytön alueita ovat normaali sosiaalinen kanssakäyminen, yleinen asioiden hoitaminen kielen avulla sekä työelämän viestintä. (Lax 2006: 61–62.) Ammatillinen osaaminen on kielenkäytön näkökulmasta sitä, että yksilö kehittää taitojaan vuorovaikutuksen, oppimaan oppimisen, tiedon hankinnan, jäsentämisen ja välittämisen sekä asioiden ja mielipiteiden perustelemisen kohdalla (Väyrynen 2000: 23).

Työelämässä tarvitaan entistä enemmän kokonaisvaltaista kieli- ja viestintätaitoa (Huhta, Jaatinen & Johnson 2006: 33). Kielitaidon ja työelämän suhdetta on tarkasteltu melko paljon vieraiden kielten näkökulmasta, mutta samat näkemykset ovat osin sovellettavissa myös äidinkielen taitojen ja työelämän väliseen suhteeseen (Ks. esim. Huhta ym. 2006; Kantelinen 2000; Sajavaara & Salo 2007; Sjöberg 2004). Myös Korpela (2004: 106) huomauttaa, että työelämässä tarvittavista viestintätaidoista puhdas vieraan kielen osaaminen on yksi osatekijä, jonka lisäksi työelämäviestinnässä on tärkeää, että työntekijä osaa viestiä tarkoituksenmukaisesti eri tilanteissa. Vannisen (1995: 6) näkemys asiasta on seuraava: ”Hyvä ammatti-ihminen tarvitsee sekä työssään että vapaa-aikanaan omaa äidinkieltään, itsetuntonsa pilaria. Lisääntyvä kansainvälistyminen myös ammatillisessa koulutuksessa ei mielestäni murenda oman äidinkielen asemaa, vaan päinvastoin korostaa sen merkitystä.”

Työelämän viestintätilanteet edellyttävät kielenkäytön toimivuutta, eivät niinkään täydellistä oikeakielisyyttä. Työelämässä tarvittava kielitaito pitää sisällään laajan viestintätaidon, jolla tarkoitetaan kykyä vuorovaikutukseen, luottamuksen luomiseen sekä pitkäjänteiseen yhteistyöhön. Koska työelämässä tarvitaan erilaista ja eritasoista osaamista, on olennaista miettiä jo koulutuksen aikana, minkälaista kielitaitoa kukin tarvitsee. Haasteena onkin se, onnistutaanko työelämän tarpeita vastaavaa opetusta järjestämään. Ei ole syytä unohtaa sitäkään, että ylläpitävä kielikoulutus jo ammatissa toimiessa voi turvata toimivan kielitaidon säilymisen. (Sajavaara & Salo 2007: 238, 241, 245, 247.)

Ammattilainen tarvitsee työelämässä monenlaisia taitoja. Ei riitä, että osaa hoitaa pelkästään ammattiinsa kuuluvat työt, sillä työelämässä tarvitaan muitakin taitoja. Kostiainen

(2003: 29–30) mainitsee avainkvalifikaatiot, joilla tarkoitetaan sellaisia tietoja ja taitoja, jotka auttavat työntekijöitä kohtaamaan muutoksia ja reagoimaan niihin. Avainkvalifikaatioina alalla kuin alalla voidaan pitää yhteistyötaitoja, viestintää, luovuutta, itsenäisyyttä ja joustavuutta. Ammattiosaaminen koostuu yksilön tiedoista, taidoista ja ominaisuuksista, joiden avulla yksilö toimii ammatissaan. Esimerkiksi viestintäosaaminen limittyy yksilön ammattiosaamiseen, jolloin viestintäosaaminen voidaan nähdä osana ammattitaitoa. Viestinnällä voidaan tarkoittaa sekä suullista että kirjallista viestintää. Eri ammateissa jompikumpi viestinnän muoto voi korostua toista enemmän.

Tietotyöllä tarkoitetaan sellaisia tehtäviä, joissa tuotetaan, siirretään ja tulkitaan symboleita. Nykyisin ammatissa kuin ammatissa tehdään tieto- tai informaatiotyötä. Työelämässä kieli, kirjoittaminen, lukeminen, puhuminen ja neuvottelemine ovat olennaisesti läsnä: työajasta kuluu entistä enemmän aikaa kielenkäyttöön. Kirjoitustaitoa tarvitsee työelämässä jokainen, sillä kirjoittaja muokkaa tekstinsä yhä useammin itse ilman puhtaaksikirjoittajan apua. Toisaalta tekstejä muokataan entistä enemmän yhteisöllisesti, jolloin yhden tekstin luomiseen voi osallistua kokonainen tiimi. (Heikkinen, Hiidenmaa & Tiililä 2001: 19–21.) Myös Luukka ja Leiwo (2004: 26) huomauttavat, että kirjoittaminen työelämässä on entistä enemmän ryhmätyötä ja toisten tekstien uudelleenkierrätystä.

Ammatissa käytettävä erikoiskieli ja työssä tarvittava kieli opitaan sosiaalistumisen tuloksena. Ammattikieleen saa kosketuksen sanastojen ja käännösten kautta, mutta opintojen aikana ei juuri muuten. Sen sijaan tekstit, puheet ja opiskelu tähtäävät ammatillisten taitojen omaksumiseen. Niiden seurauksena kielenkäyttöön sosiaalistuminen tapahtuu kuin huomauttamatta. Ammattialan kieleen vaikuttaa muun muassa se, keiden kanssa ammattiryhmä keskustele ja millainen työn yhteiskunnallinen asema on. Ammattikieli on ryhmäkieltä: se vaikuttaa käyttäjänsä sosiaaliseen käyttäytymiseen. Tiettyyn ammattiryhmään kuulumine rakentuu kielenkäytölle, samoin ryhmäasenteet ja erottautumine muista. (Heikkinen ym. 2001: 28.)

Ammattitaitoon kuuluu tekstilajien hallinta (Bhatia 2004: 142). Ammatilliseen osaamiseen liittyy siis oman alan tekstikäytänteiden omaksumine ja osaamine. Aluksi on olennaista oppia tunnistamaan alansa keskeisiä tekstejä, myöhemmin niiden käyttämine ja tuottamine ovat tärkeitä taitoja. Esimerkiksi kaupan ja hallinnon työelämätilanteet käsittävät liikekirjeitä, tekniikan puolella tekniset ohjeet ovat tärkeitä. (Vuorijärvi 2008: 312.)

Poikelan (2008: 75, 81) mukaan ammattikoulutuksen aikana opiskelijoiden on opittava paljon tietoja ja taitoja, joiden varaan heidän tuleva asiantuntemuksensa perustuu. Koulutus ei kuitenkaan tuota täydellistä ammatilasta, sillä työelämässä ammatilline kehittyminen jatkuu. Tietojen ja taitojen oppimine on työelämässä entistä enemmän kontekstisidonnaista.

Ammattilaisen henkilökohtainen tieto ja osaaminen kasvavat huippuunsa ammatissa toimies-
sa, jolloin oman työn keskeiset prosessit muodostuvat tutuiksi ja hyvin hallittaviksi. Sen
vuoksi koulutuksen aikana olisi tärkeää tavoittaa työelämä ja päästä tutustumaan siihen, sillä
työelämä on yksi ammattiin opiskelevan opiskeluympäristö. Poikela (2008: 81) huomauttaa,
että ”ei riitä, että työhön ja ammattiin vain sosiaalistutaan, vaan oppijoiden on opittava tuot-
tamaan tietoa omaa ja yhteistä oppimista ja osaamisen kehittämistä varten”. Liiketalouden ja
logistiikan opiskelijat tekevät työharjoitteluja aloihinsa liittyvissä paikoissa, joten niidenkin
aikana on oivallinen hetki tarkastella ammatissa tarvittavia äidinkielen taitoja. Äidinkielen
taitojen tarpeellisuudesta työelämässä voisi opiskelijoille tulla äidinkielen tunnilla puhumaan
alan ammattilainen, jolloin hänen kokemuksensa voisivat kannustaa opiskelijoita huomioi-
maan äidinkielen opiskelu tasavertaisena ammattiaineiden kanssa.

Opiskelijoille on tärkeää tehdä selväksi jo opiskeluaikana, että kielitaito on osa amat-
titaitoa. Äidinkielen opiskelun arvostus ja mielekkyys voivat parantua, kun opiskelija ymmär-
tää äidinkielen taitojensa olevan merkityksellisiä myös hänen tulevassa ammatissaan. Linkki
työelämään muodostuu siis jo kouluaihana. Äidinkielen opettaja opettaa ammatissa tarvitta-
via taitoja, jolloin hän opettaa kielen lisäksi itse ammattia. (Raitala 2000: 18–19.) Leiberkin
(2003: 72) puhuu samasta asiasta: ammatillisen opettajan pitää olla myös työelämäosaaja,
sillä hän kouluttaa uusia työelämäosaajia.

Ammatillisessa koulutuksessa kieliohjelmien tavoitteet ovat ammattialakohtaisia ja käy-
tännönläheisiä. Sen myötä kieltenopiskelu pyritään limittämään osaksi ammattitaitoa. (Kante-
linen 2000: 97; Lax 2006: 63.) Ammatillisessa koulutuksessa kielitaitoa pyritään kehittämään
jokapäiväisissä tilanteissa työssä ja vapaa-aikana tarvittavien viestintätaitojen kohdalla (Kan-
telinen 1998: 106). Kouluttautuminen ja ammattiin opiskelu perustuvat kirjoitettuun kieleen,
jolloin sellaisissakin töissä, joita ei suoranaisesti pidetä tietotöinä, kieli ja kirjoitus kuitenkin
vähintään opiskeluaikana korostuvat (Heikkinen ym. 2001: 20).

Yhtenä työelämässä ja yhteiskunnassa menestymisen kannalta tärkeimmistä taidoista on
pidetty lukutaitoa. Aikaisemmin luku- ja kirjoitustaito on käsitetty toisistaan erillisiksi tai-
doiksi, eikä yhtenäisiksi tekstitaidoiksi.

Olipa kyse painettujen tekstien tai verkkosivujen lukemisesta, lukeminen rakentuu tekstikoodin
avaamisen sekä tekstin ymmärtämisen, tulkinnan, päättelyn ja arvioinnin taitojen varaan. Luku-
taito toimii tiedonhankinnan, kokemusten jakamisen, yhteistyön ja kommunikoinnin välineenä
arki-elämässä, opiskelussa, työssä ja vapaa-ajan harrastuksissa. Se tarjoaa yksilölle mahdolli-
suuden sopeutua ja sosiaalistua yhteiskuntaan, mutta se voi myös vapauttaa auktoriteeteista ja antaa
mahdollisuuden omaehtoiseen kasvuun ja vallan vaikuttaa yksilönä ja aktiivisena, tulevaisuutta
rakentavana ja uudistavana kansalaisena. (Linnakylä ym. 2000: 6.)

Kuten edellisestä lukutaidon määritelmästä käy ilmi, lukeminen koostuu ketjusta osataitoja. Osataitojen hallinta on tärkeää kokonaisvaltaisen lukutaidon saavuttamiseksi. Lukutaito on keskeinen väline, jota käytetään sekä työssä että vapaa-ajalla. Lukemisen avulla hankitaan tietoa, viihdytetään itseä ja keskustellaan esimerkiksi muiden lehden lukijoiden kanssa. Lukutaito on olennainen osa ihmisen toimintaa arjen tilanteissa, opiskelussa ja työelämässä.

Jos lukutaitoa ajatellaan kapeasti, sillä tarkoitetaan kykyä purkaa tekstikoodeja, kirjoitettujen sanojen merkityksen purkamista ja merkitysten päättelystä luetusta tekstistä. Laajemman tulkinnan mukaan lukutaidolla (literacy) tarkoitetaan sekä tekstien lukemista että niiden tuottamista. Jos lukutaidon käsitettä laajennetaan vielä tästä, voidaan lukutaidolla tarkoittaa kuvan, tietotekniikan, median, ympäristön, kulttuurin, perinteen, taiteen ja tieteen, moraalien ja arvojen lukutaitoa. (Linnakylä 1995: 10.) PISA-tutkimuksessa lukutaito määriteltiin seuraavasti: ”yksilön/lukijan kyvyksi käyttää kirjoitettua tekstiä päämääriensä saavuttamiseksi, ymmärtää tekstiä ja arvioida lukemaansa omien ajatustensa ja kokemustensa pohjalta sekä rakentaa tulkinta tekstin sisällöistä ja muodosta” (Sarmavuori 2007: 67).

Linnakylä ym. (2000: 6-7) määrittelevät lukutaidon olevan parhaimmillaan silloin, kun seuraavat lukutaidon piirteet toteutuvat: teknisesti hallittua, sujuvaa, nopeaa, monipuolista ja joustavaa. Lukutaitoon kuuluu myös se, että lukutaito on kohdennettu kontekstissa toimivaksi eli nettisivuston lukemiseen pätee erilainen lukustrategia kuin romaanin lukemiseen. Nettitekstejä useimmiten silmäilläään aluksi, ja sen avulla etsitään olennaista ja itselle merkityksellistä asiaa, johon sitten perehdytään tarkemmin. Lisäksi tiedon etsiminen internetistä opiskelutai työtehtävää varten eroaa niin sanotusta huvittelusurffauksesta. Romaanin lukeminen etenee selkeämmin järjestyksessä alusta loppua kohden. Lukutaidon strategisuudella tarkoitetaan sitä, että lukutilanteessa pitäisi huomioida itse tilanne, tarkoitus, luettavan tekstin tekstityyppi sekä media, jossa luettava teksti on julkaistu. Lukutilanteita voivat olla esimerkiksi arkielämään, opiskeluun, työhön ja vapaa-aikaan liittyvät tilanteet.

Lukutaitoa voidaan pitää keskeisenä opiskelun taitona, sillä lukeminen on olennainen väline uuden tiedon opiskelussa. On tärkeää, että opiskelija osaa sovittaa lukemisen tavan oikeanlaiseksi eri tilanteissa. Lukemisen tavoitteesta riippuen välillä lukeminen on silmäilevää, toisinaan syy- ja seuraussuhteiden etsintää, näkökulmien havainnointia tai väitteiden etsimistä tekstistä. (Linnakylä ym. 2000: 6–7.) Jos liiketalouden opiskelijan tehtävänä on etsiä tietoa reklamaation laatimisesta, on aluksi syytä miettiä mahdollisia lähteitä, joista tietoa aiheesta voi lukemalla hakea. Oppikirja voi olla hyvä lähde, samoin internetistä voi löytää malleja reklamaatiosta. Lukemaansa on syytä kuitenkin suhtautua kriittisesti, sekin on osa toimivaa lukutaitoa. Husu (2000: 21) muistuttaa, että ymmärtävän lukemisen taito on opiskeluväli-

neistä keskeisimpiä, koska merkittävä osa uudesta tiedosta hankitaan erilaisia tekstejä luki-
malla.

Toimiva lukutaito tarkoittaa erilaisia lukemisen taitoja riippuen tilanteesta, jossa lue-
taan. Lukutaito voidaan jakaa viiteen eri alueeseen sen mukaan, mitä tarkoitusta varten luke-
mista hyödynnetään. Viisi lukutaidon aluetta on ympäristöön ja arkitoimintoihin yhdistyvä
lukeminen, sosiaalista ja yhteiskunnallista osallistumista tukeva lukeminen, ammatillinen lu-
keminen, opiskelulukeminen sekä vapaa-ajan viihdyttävä ja virkistävä lukeminen. (Linnakylä
ym. 2000: 8.) Funktionaalinen lukutaito liittyy siihen, että tietoja, taitoja ja ympäristöön yh-
distyvää luku- ja kirjoitustoimintaa integroidaan keskenään. Tällainen lukutaito on selkeästi
kulttuurisidonnaista ja aikojen saatossa muuttuvaa. (Linnakylä 1995: 10–11; ks. myös Linna-
kylä & Takala 1990.)

Ympäristöön ja arkitoimintoihin yhdistyvä lukeminen liittyy arkipäiväisten tekstien lu-
kemiseen. Esimerkiksi yritysten nimet, ohjeet, ilmoitukset ja tiedotteet ovat tekstejä, jotka
kansalaisten oletetaan ja edellytetään ymmärtävän. Myös eri virastoissa asioidessaan kansa-
lainen kohtaa asiakirjoja, lomakkeita ja kaavakkeita, joiden ymmärtämistä ja käyttöä häneltä
edellytetään. Sosiaalista osallistumista tukeva lukeminen on osa ihmissuhteiden ylläpitoon
liittyvää kanssakäymistä. Sähköpostiviestien lukeminen on arkipäivän sosiaalista lukemista.
Yhteiskunnallista osallistumista tukevalla lukemisella tarkoitetaan muun muassa ajankohtais-
ten sekä paikallisten että maailmanlaajuisten uutisten seuraamista sanomalehdistä ja interne-
tistä. (Linnakylä ym. 2000: 8.)

Opiskelulukeminen voidaan määritellä siten, että se voi liittyä kouluun, työhön ja va-
paa-aikaan. Lukeminen on keino hankkia perussivistystä, mutta myös tietoa tekniikan tai kau-
pan alan uutuuksista sekä itseä kiinnostavilta alueilta. Yksi ymmärtää vapaa-ajan viihdyttävän
ja virkistävän lukemisen kaunokirjallisen tekstin lukemisena, toinen tietotekstien tarkasteluna.
Viihdyttävän lukemisen voi ymmärtää myös ajan kuluttamisena tai pakona todellisuudesta.
Ammatillisen lukemisen tarkoituksena ovat työtehtävät, työnhaku ja työssä kehittyminen.
Nykyisin työssä kuin työssä tarvitaan lukemisen taitoja – luettavana on suunnitelmia, muisti-
oita, raportteja, työ- ja laiteselostuksia, tavaraluetteloita. Luettavien tekstien lista on pitkä,
mutta eri aloilla eniten luettavat tekstit vaihtelevat. (Linnakylä ym. 2000: 8.)

Linnakylä (1995: 2) pohtii lukutaidon näkymiä: mikä on kirjallisen viestinnän tila tule-
vaisuudessa? On oletettavissa, että tekstien määrä ja monimuotoisuus kasvavat jatkossa. Kas-
vun myötä funktionaaliset ja strategiset lukutaitovaatimukset kasvavat. 1990-luvulla Linnaky-
lä (1995: 2) on arvellut, että tulevaisuudessa ”on opittava lukea sekä kirjoja, kuvia ja ku-
vioita että sähköisiä tekstejä ja hypermedioita välillä nopeasti, tehokkaasti ja kriittisesti vali-

koiden, välillä syvällisesti pohtien sekä omiin arvostuksiin että yhteiskunnan muuttuviin vaatimuksiin suhteuttaen”. Näinhän on nyt, vuonna 2011. Tekstejä luetaan paljon internetin välityksellä, tietokoneen ruutua tuijottaen. Jokaiseen tekstiin ei voi paneutua syvällisesti, vaan olennaisen löytäminen tekstimassojen seasta on välillä kiinni tuuristakin.

2.2 Tekstitaidot

Tässä tutkimuksessa tekstitaitoja tarkastellaan sosiaalisesta lähestymistavasta käsin. *Literacy*-käsite käännetään usein luku- ja kirjoitustaidoksi, mutta sosiaalisen lähestymistavan kannalta se ei ole riittävä suomennos, sillä *literacy*-termistä puhuttaessa tarkoitetaan kaikkea yhteiskunnassa esiintyvää toimintaa, joka liittyy teksteihin. Myös tekstit ja niihin liittyvä toiminta ymmärretään laajasti – tapahtumat voivat olla lukemiseen, kirjoittamiseen tai puhumiseen liittyviä. Sosiaalinen lähestymistapa tekstitaitoihin tarkoittaa sitä, että tekstien kanssa toimimisen katsotaan olevan osa laajempia sosiaalisia yhteyksiä ja käytänteitä. (Pitkänen-Huhta 1999: 277–278.) Tutkimuksen teoreettinen viitekehys liittyy sosiokulttuuriseen tekstitaitoteoriaan, jossa tekstitaidoilla tarkoitetaan tilanteisiin ja yhteisöjen käytänteisiin sidoksissa olevaa toimintaa tekstien kanssa: tekstien tuottamista, tulkintaa, käyttämistä eri tarkoituksiin ja erilaisissa tilanteissa (Barton 2007: 3).

Englanninkielinen *literacy*-termi suomennetaan yleensä tekstitaidoiksi. Barton ja Hamilton (2000: 3, 7; ks. myös Luukka 2009a: 16) määrittelevät tekstitaidot pohjimmiltaan sosiaalisiksi, jolloin ne näyttäytyvät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Eri yhteyksissä tarvittavat tekstitaidot omaksutaan yhteisössä toimimalla, jolloin yksilö ikään kuin kasvaa yhteisössä esiintyviin teksteihin sisään. Ihminen kuuluu useisiin yhteisöihin, kuten työyhteisöön, harrasteyhteisöön, internetin keskustelufoorumiin, ja myös perhe on oma yhteisönsä. Eri yhteisöissä keskeiset tekstit vaihtelevat. Yhteisöillä on tietyt arvot, asenteet ja toimintatavat, joihin yksilö yhteisössä toimiessaan kasvaa.

Erilaiset tekstitaidot liittyvät eri toimintaympäristöihin ja elämäntilanteisiin (*domains*). Kotona keskeisiä tekstitalanteita ovat pääasiassa vapaa-aikaan liittyvien tekstien kanssa toimiminen, kuten lehtien ja kirjojen lukeminen, television katsominen, laskujen maksaminen ja internetissä surffailu. Kodin lisäksi esimerkiksi koulu ja työpaikka ovat toimintaympäristöjä, joissa keskeisiä tekstitaitoja ovat muut kuin kotona tarvittavat. Eri toimintaympäristöissä tekstejä käytetään eri tavoin, samoin teksteillä on toimintaympäristöstä riippuen erilainen asema ja merkitys (Luukka 2009a: 17). Tässä ammatilliseen koulutukseen ja työelämään liittyvässä

tutkimuksessa keskitytään erityisesti työelämässä esiintyviin tekstitaitoihin liiketalouden ja logistiikan aloilla.

Ammattiopiston logistiikan ja liiketalouden opiskelija lukee ja kirjoittaa alaansa liittyviä tekstejä ja harjoittelee niiden kautta tulevassa ammatissaan tarvittavia tekstitaitoja. Opiskelija siis omaksuu hiljalleen opintojensa aikana tulevan ammattialansa tekstilajeja ja -käytänteitä. (Barton & Hamilton 2000:7.) Sosiaalisen lähestymistavan näkemyksiin kuuluu, että yksilön nähdään toimivan yhteisöstä käsin. Yksilö on siis osa yhteisöä, jolloin häntä voidaan tarkastella sen perusteella, miten hän on sosiaalistunut kuulumiinsa yhteisöihin. (Barton 1991: 8.) Ammatillisessa äidinkielen opetuksessa on tärkeää ohjata opiskelijaa hänen tulevan ammatinsa kannalta keskeisten tekstitaitojen äärelle. Sen lisäksi kulttuurisiin tekstitaitoihin sosiaalistumista voidaan pitää tärkeänä, sillä niiden hallinta on avain aktiiviseen ja osallistuvaan kansalaisuuteen (Luukka & Leiwo 2004: 21).

Opiskelijat valmistuvat ammattioppilaitoksesta tiettyyn ammattiin. Äidinkielen opetuksessa on mahdollista ja tarkoituksenmukaista huomioida ammattiala esimerkiksi integroimalla opetusta. Vuorijärven (2006: 15) mukaan opiskelijoita motivoivat sellaiset kirjoittamistehtävät, jotka ovat työelämään liittyviä ja autenttiselle lukijakunnalle kohdennettuja, ja todenmukaiset tehtävät tuntuvat opiskelijasta mielekkäämmältä kuin vain opettajaa varten tuotetut työt. Ammattiin opiskelun kannalta olisikin tärkeää, että opiskelija saisi opiskeluaikanaan harjoitella sellaisia lukemisen ja kirjoittamisen taitoja, joita hän tulevassa ammatissaan varmasti kohtaa.

Ammatillisessa perusopetuksessa tekstitaidot nähdään yhteisöllisten tekstitaitojen hallintana. Yhteisöllisyydellä tarkoitetaan esimerkiksi tietyn alan tekstikäytänteitä eli alaan liittyvien tekstien kanssa toimimista. Sosiokulttuurisen näkökulman mukaisesti ammatillisissa tekstitaidoissa korostetaan tekstien sosiaalista, yhteisöllistä ja kulttuurista luonnetta. Tekstit ovat tapoja osallistua oman alan yhteisön toimintaan. Ammatilliset tekstitaidot ovat kokonaisuus, jossa yhdistyvät lukeminen, kirjoittaminen, puhuminen, kuunteleminen ja kielitieto. (Tarkoma 2009: 124–125.)

Sosiaalisessa lähestymistavassa tekstitaitoihin lukeminen ja kirjoittaminen nähdään ennen kaikkea toimintana – lehden lukeminen on enemmän toimintaa kuin pelkkä tapahtuma. Sosiaaliset käytänteet tarkoittavat esimerkiksi lukemisen yhteydessä erilaisia kulttuurisidonnaisia tapoja, joiden avulla kirjoitettua tekstiä voidaan hyödyntää. Lisäksi sosiaaliset käytänteet sisältävät sekä konkreettisen ihmisten toiminnan, mutta myös sen, miten toiminta ymmärretään. Käytänteitä on monenlaisia, joten on selvää, että ihmiset toimivat erilaisten tekstiin liittyvien toimintojen parissa. Lukeminen, kirjoittaminen ja puhuminen nähdään aktiivisena

toimintana, joten lukija/kirjoittaja/puhuja on aktiivinen. Aktiivisuudella ei tarkoiteta pelkkää prosessointia, vaan aktiivisuutta myös yhteisössä toimimisessa. (Barton 2007: 36–37; Barton & Hamilton 2000: 6–7; Ks. myös Pitkänen-Huhta 1999: 278.)

Tekstitaitoihin liittyy kaksi keskeistä käsitettä: *tekstitilanteet* ja *tekstikäytänneet*. Tekstitaidot voidaan ymmärtää parhaiten joukkona sosiaalisia käytänteitä, jotka ovat pääteltävissä tekstitilanteista, jotka puolestaan välittyvät erilaisista teksteistä. Tekstitilanteet ovat konkreettisia tapahtumia kuten oppitunti tai reklamaation kirjoittaminen. Tekstitilanteisiin liittyy se, että tekstejä luetaan ja kirjoitetaan jotakin tarkoitusta varten. Tekstikäytänneet ovat puolestaan tekstitaitoihin liittyviä käsityksiä, arvoja ja asenteita, jotka eivät ole suoraan nähtävissä, mutta liittyvät yhteisössä oleviin teksteihin ja niiden kanssa toimimiseen. Tekstikäytänneet ovat kuitenkin näkyvissä epäsuorasti tekstitilanteiden kautta. Oppitunteihin liittyvä tekstikäytänne voi olla esimerkiksi se, millaisia kirjoitusharjoituksia koulussa teetetään. Tekstitaidoissa on kyse sosiaalisten käytänteiden hallinnasta ja toimimisesta tekstien kanssa. Tekstitaitojen sosiaalisen ja toiminnallisen luonteen vuoksi tekstitaidot omaksutaan toimimalla yhteisöissä ja aidoissa tekstitilanteissa. Tekstitaitojen sosiaalinen näkökulma ilmeneekin siinä, että niitä ei niinkään opita, vaan niihin sosiaalistutaan. (Barton ja Hamilton 2000: 3, 7; Luukka 2009a: 16–17.)

Barton (2007: 31–32) käyttää *ekologista metaforaa* tekstitaitojen määrittelyssä. Ekologisen metaforan käsitteiden kautta voidaan keskustella tekstitaidoista – ekologiset lokerot, ekosysteemi, ekologinen tasapaino, monimuotoisuus ja kestävä kehitys ovat esimerkkejä käsitteistä, jotka ovat sovellettavissa lukemiseen ja kirjoittamiseen. Samoin kuin eliö- ja kasvilajeja häviää, myös kieliä ja kielimuotoja sekä kielenkäyttötapoja katoaa huomattavaa vauhtia. Toisaalta myös uusia syntyy hävinneiden tilalle. Muutama vuosikymmen sitten käsin kirjoitetut kirjeet ja päiväkirjat olivat tavanomaisia, mutta nykyisin ne ovat selvä vähemmistö. Nykyisin blogit ja muut verkkotekstit ovat syrjäyttäneet käsin kirjoitetut tekstimuodot. Pieniä kieliä ja tekstikäytänteitä on syytä suojella, jotta liiallista yhdenmukaistumista ei pääse tapahtumaan. Tekstitaidot ovat sidottuja kontekstiin, jossa ne esiintyvät eli tekstitaidot muuntuvat sen mukaan, millaisessa ympäristössä toimitaan.

Alla olevaan kaavioon 1 on koottuna tekstitaitoihin liittyviä käsitteitä. Pienin osio kokonaisuutta on itse teksti, joka voi olla kirjoitettua tai puhuttua, painettua tai sähköistä. Teksti kuuluu johonkin genreen eli tekstilajiin, ja se voidaan nimetä vaikkapa sähköpostiviestiksi. Sähköpostille on tyypillistä tietty muoto – se luetaan yleensä tietokoneen näytöltä sähköisesti, ja sähköpostin aukaistuaan lukija saa tunnustekentästä selville muun muassa viestin aiheen, lähettäjän ja päiväyksen. Niiden jälkeen on itse viesti. Viestin sisältö voi tilanteen mukaan vaihdella, mutta esimerkiksi työsähköpostiosoitteeseen tulevat viestit käsittelevät useimmiten

työhön liittyviä sisältöjä. Työsähköpostiviestin merkitys voi olla kontaktien luominen ja ylläpitäminen yhteistyökumppaneihin.

TEKSTITAIIDOT=
kokonaisuuden
hallintaa

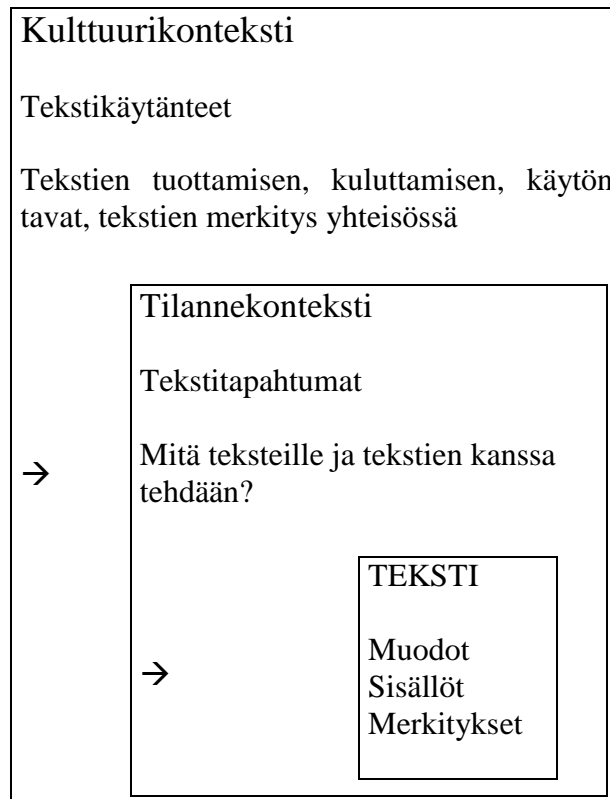
Miten?
Miksi?
Millä seurauksella?

Miten toimitaan?

Mitä & miten ilmaistaan ja
tulkitaan?
= Genret (tekstilajit)

Kaavio 1. (Soveltaen Luukka 2009b: Tekstitaidot-kurssin luentomuistiinpanot.)

Itse teksti voidaan sijoittaa laajempaan yhteyteen, tilannekontekstiin. Tilannekontekstin käsite pitää sisällään sen, miten tekstien kanssa toimitaan tietyissä tilanteissa. Sähköpostiviestitkin voivat vaihdella sen mukaan, millaisessa tilanteessa ne lähetetään. Työsähköpostiviesti on luultavasti asiallisempi ja enemmän tiettyyn tavoitteeseen pyrkivä kuin vapaa-ajalla ystävälle lähetettävä kuulumisten vaihtamista koskettava viesti. Pitkänen-Huhta (1999: 279) selvittää sosiaalisessa tekstintutkimuksessa käytettyä kontekstin käsitettä: ”Konteksti ymmärretään laajempaan ideologisena kokonaisuutena. Lukeminen (ja kirjoittaminen) sijoittuu sosiaaliseen kontekstiin, johon liittyvät siinä vaikuttavat instituutiot ja niitä ohjaavat ideologiat; kulttuuriin ja historialliseen kehitykseen liittyvät toimintatavat sekä yhteisöissä vallitsevat valtasuhteet.”

Kulttuurikonteksti on kattokäsite, jonka sisällä sekä tilannekonteksti että itse teksti esiintyvät. Tekstikäytännöt ovat tekstitaitoihin liittyviä arvoja ja asenteita, jotka eivät ole suoraan nähtävissä. Arvot ja asenteet ovat kuitenkin sisällytettyinä tekstitilanteisiin eli niihin konkreettisiin tapahtumiin, joissa teksteillä on roolinsa. Länsimaisessa kulttuurissa sähköposti

on vakiintunut nopeaksi ja hyödylliseksi viestinnän muodoksi. Sähköpostiviestejä arvostetaan etenkin niiden nopeuden vuoksi, ja ne ovat myös oiva keino pitää yhteyttä muihin ihmisiin. Toisaalta sähköposti ei ole avain kaikkeen viestintään. Esimerkiksi kovin henkilökohtaiset tai arkaluontoiset asiat ovat suositeltavampia käsitellä muuten kuin sähköpostin välityksellä. Tekstitaitojen hallitseminen on siis ymmärrystä kaikista kolmesta osa-alueesta: tekstistä itseltään, tilannekontekstista ja kulttuurikontekstista.

”Sana *genre* juontaa juurensa latinan sanaan *genus*, joka merkitsee ’ryhmää, jolla on yhteisiä ominaisuuksia’ ja elottomista puhuttaessa ’lajeja, laatua’ (Shore & Mäntynen 2006: 13). Kun lukija kohtaa tekstin, hän yleensä hahmottaa melko helposti, millaisesta tekstistä on kyse. Lukijalla on siis jonkinlainen käsitys tekstilajista eli genrestä, sillä olemme sisäistäneet eri tekstilajien keskeisiä sisältö- ja muotopiirteitä. Kokemuksen kautta on syntynyt käsitys siitä, miltä tyyppinen tiedote, uutinen tai artikkeli näyttää. Yksikään teksti ei milloinkaan toistu täysin samanlaisena, mutta riittävästi samankaltaiset esiintymät voidaan luokitella samaksi lajiksi. Jokainen tiedote on omanlaisensa, mutta kaikilla tiedotteilla on paljon samoja sisältö- ja muotopiirteitä, jolloin ne muodostavat yhden lajin – tyyppillisen tiedotteen genren. Tekstilajien sisällä on vaihtelua tekstien välillä, samoin tekstilajit voivat toisinaan sekoittua toistensa kanssa. Kaikkia tekstilajeja ei voida pitää vakiintuneina, sillä aika vaikuttaa niihin: osa menettää merkityksensä ajan kuluessa, toisaalta myös uusia lajeja syntyy. (Shore & Mäntynen 2006: 10–11.) Tekstilaji voidaan määritellä myös siten, että se on sosiaalista käytännettä palveleva kielenkäyttötapa (Heikkinen ym. 2001: 66).

Shoren ja Mäntynen (2006: 12) mukaan peruskoulun ja lukion äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmissa tekstitaidot ovat keskeisellä sijalla opiskeltavana asiana. Tekstitaitojen kehittyminen edellyttää myös tekstilajien tuntemusta. Samaan yhteyteen on mainittava, että myös ammatillisten oppilaitosten äidinkielen opetuksessa tekstitaidot ovat tärkeä osa opetusta. Ammatillisissa oppilaitoksissa tekstitaitoja harjaannutetaan eri tekstilajeja käsittelemällä melkein enemmän kuin peruskoulussa ja lukiossa. Genretietous oman alan tärkeistä tekstilajeista on merkittävä osa ammatillista osaamista. Myös Vuorijärven (2008: 312) mielestä tekstilajien hallintaa voidaan pitää ammattitaitona. Ammattitaidon kannalta on tärkeää oppia tunnistamaan, käyttämään ja tuottamaan oman alansa tärkeimpiä tekstejä. Lisäksi on muistettava, että työelämän tekstilajit ovat ensisijaisesti toimintoja ja tekoja, joita yhteisöön osallistuminen vaatii.

Martin (1985: 250) määrittelee kielitieteellisen genren kielellisesti toteutuneena sosiaalisena toimintatyyppinä. Uutinen voi olla teksti sanomalehdessä, ja lukijat osaavat suhtautua siihen uutisena. Uutisen tehtäviin kuuluu välittää tietoa, ja useimmiten se rakentuu siten, että

tärkeimmät asiat kerrotaan ensiksi ja loppua kohden edetään vähemmän tärkeisiin seikkoihin. Samoin kokouskutsun saatuaan lukijalle selviää kokouksessa käsiteltävät aiheet, ja hän ymmärtää osallistua kokoukseen. Genreillä on jokin tavoite eli niiden avulla pyritään saavuttamaan jotakin. Tavoitteellisuus voi tarkoittaa käytännöllistä tavoitetta, mutta myös abstraktimpaa päämäärää. Esimerkki käytännöllisestä tavoitteesta on ruokaohjeen avulla ruuan valmistaminen, abstraktimpi tavoite voi tarkoittaa arkikeskustelugenressä suhteiden ylläpitämistä. (Ks. myös Shore ja Mäntynen 2006: 21.)

Tekstilajit ovat aina sidoksissa niihin yhteisöihin, joissa tekstejä tuotetaan ja käytetään. Swales (1990: 54–55) kutsuu näitä yhteisöjä diskurssiyhteisöiksi. Swalesin mukaan diskurssiyhteisö on ympäristö, jossa tietyt yhteisölle olennaiset genret esiintyvät. Diskurssiyhteisö voi olla esimerkiksi yhden paikkakunnan kuorma-autoilijat, jotka ovat kokoontuneet yhdistykseksi. Tämän diskurssiyhteisön jäsenillä on yhteiset viestinnälliset tavoitteet ja keinot pitää yhteyttä ovat olemassa. Diskurssiyhteisössä esiintyvät usein tietyt tekstilajit, jotka ovat tyypillisiä yhteisön kielenkäytölle. Mäntynen ja Shoren (2006: 29) suomennos Swalesin (1990: 21–32) kriteereistä diskurssiyhteisölle:

Ensinnäkin – yhdessä sovitut yhteiset ja julkisesti tiedossa olevat päämäärät. Toiseksi diskurssiyhteisöllä on vakiintuneet kanavat jäsenten väliseen viestintään. Kolmanneksi diskurssiyhteisön jäsenyyteen kuuluu se, että diskurssiyhteisön toimintaan osallistutaan aktiivisesti välittämällä tietoa ja antamalla palautetta. Neljänneksi diskurssiyhteisöllä on omat genret, joiden tehtävä on edistää yhteisön päämääriä. Viidenneksi diskurssiyhteisöön kuuluu omaa erikoissanastoa. Kuudenneksi diskurssiyhteisössä on sopivassa suhteessa asiantuntijajäseniä ja noviiseja.

Myös Bhatia nostaa esiin sen, että diskurssiyhteisöissä on tyypillisesti sekä eksperttejä että noviiseja. Bhatian (1993: 15) mukaan ammatillisen yhteisön jäsenillä on parempi tekstilajitietämys, tietoa totutuista ja yhteisistä päämääristä, rakenteista ja käytöstä kuin niillä, jotka eivät kuulu ammatilliseen yhteisöön tai ovat vasta aloittelijoita. Ammatilliseen yhteisöön kuuluva taitava ammattilainen pystyy käyttämään luovuuttaan sellaisten tekstilajien yhteydessä, jotka ovat hänelle tuttuja. Yhteisön ammattilaiset pystyvät neuvomaan aloittelijoita ammatillisen yhteisön tavoille toimia tekstilajien kanssa. Ammatillisissa yhteisöissä tiimityöskentely voi olla paikallaan, jos tiimi koostuu sopivasti noviisi- ja eksperttijäsenistä. Tekstien tuottaminen tällaisella kokoonpanolla auttaa noviiseja pääsemään sisälle ammatilliseen ympäristöön eksperttien avulla, mutta toisaalta nuoret jäsenet voivat tuoda mukanaan tuoreita näkemyksiä tuottaa tekstejä.

Kirjoittamisen tarkastelu sosiokulttuurisesta lähestymistavasta käsin korostaa kirjoittamisen ja tekstien sosiaalista, yhteisöllistä ja kulttuurista luonnetta. Kirjoittamaan oppiminen katsotaan kulttuurisiin tekstikäytänteisiin kasvamisena, ja tekstien yhteisöllisyys näkyy siinä, että ne ovat tapoja osallistua yhteisöjen toimintaan. Tekstit eivät ole todellisuudesta irrallisia,

vaan ne liittyvät aina jollain tapaa tilanteisiin, kirjoittajiin, lukijoihin, tavoitteisiin ja toisiin teksteihin. Kirjoittamaan oppiminen tapahtuu tekstikäytänteiden joukon ja hallinnan oppimisen myötä. (Christie & Misson 1998: 5; Halliday 1996: 340, 357; Hasan 1996: 396, 404, 414; Luukka 2004b: 15.)

Tekstit nähdään kulttuurin sisällä syntyvinä tuotoksina, jolloin niitä ei voida pitää irrallisina kulttuurissa vallitsevista tavoista toimia. Se, miten tekstejä luetaan ja kirjoitetaan, on yksi kulttuurisista käytänteistä. Esimerkiksi kirjoittaminen ei ole yksilöllinen ilmaisutaito, vaan tapa osallistua eri yhteisöjen toimintaan. Kirjoitustaidossa on kyse erilaisten tekstilajien hallinnasta ja niiden ymmärtämisestä, jolloin kirjoittamalla pystyy tekemään kielellisiä tekoja. Esimerkiksi kokouskutsun lähettämällä voi saada kokouksen aikaiseksi. Työelämän vaatimukset ovat muuttuneet entistä enemmän tekstien käsittelyn taidoksi: työssä kuin työssä luetaan, kirjoitetaan ja muokataan tekstejä. (Luukka 2004c: 112–114.) Ammatillisen koulutuksen tehtävänä on kouluttaa ammattilaisia, joiden taitoihin olisi syytä kuulua oman ammattinsa keskeisimpien tekstien hallinta koulusta valmistuttuaan.

Genrepedagoginen tapa opettaa kirjoittamista ja tutustua teksteihin edustaa sosiokulttuurista lähestymistapaa. Genrepedagogiikassa kirjoittamisella tarkoitetaan yhteisöllisten puhetapojen, erilaisten tekstilajien ja kirjoitetun ilmaisutavan käytänteiden hallintaa (Luukka 2004b: 16; Cope & Kalantzis 1993: 7). Kirjoitettuun kieleen ikään kuin kasvetaan sisään aitojen ja oikeiden viestintätilanteiden harjoittelun myötä. Koulun tehtävänä on opettaa opiskelijoille sellaisia yhteiskunnan tekstilajeja, joihin he opetuksen myötä sosiaalistuvat. Kirjoitustaidon kehittyminen tarkoittaa genrepedagogisen opetustavan mukaan sitä, että opiskelija tiedostuu kielestä ja teksteistä ja sisäistää sitä kautta kulttuurisia tekstikäytänteitä. Genrepedagogiikan lähtökohtiin kuuluu, että kielen oppiminen nähdään toiminnallisena, jolloin aidot kielenkäyttötilanteet ovat tehokkaimpia oppimistilanteita. Kieli on muodon ja merkityksen yhdistelmä, jolloin kielen ja sisällön välille ei voida tehdä jakoa. Oppiminen on sidoksissa kieleen, joten kielen oppimisen myötä opetelluksi tulee myös sisältö. (Hasan 1996: 399–405, Luukka 2004b: 16–17.)

Genrepedagoginen tekstitaito-opetus perustuu siihen, että lukemista, kirjoittamista ja kielitietoa ei voi erottaa toisistaan. Opetuksessa niitä on siis käsiteltävä yhdessä tekstitaitoina. Koulun kirjoittamisen opetuksen tavoitteena on kouluttaa sellaisia kansalaisia, jotka pärjäävät koulun, arjen ja yhteiskunnan tekstimaailmassa. ”Koulun tehtävä on sosiaalistaa oppilaat yhteiskunnan vallakkaisiin tekstikäytänteisiin ja sitä kautta myös vallallistaa oppilaita” (Luukka 2004a: 148). Genrepedagoginen suhtautuminen kirjoittamisen opetukseen sopii erityisen hyvin ammatillisen koulutuksen puolelle – opiskelijoiden on tärkeää oppia hallitsemaan tulevan

ammattinsa tärkeitä tekstikäytänteitä, ja luovuuden sekä omaperäisyyden hyödyntäminen kirjoittamisessa ei ole keskeisimmässä asemassa. (Hasan 1996: 400–401; Luukka 2004a: 148.)

Genrepedagoginen opetus toteutetaan käytännössä kolmen perusvaiheen mukaan: mallintamisen, yhteisen neuvottelun ja oppilaiden omien tekstien tuottamisen kautta. Aluksi harjoiteltavaan tekstilajiin tutustutaan tarkastelemalla malleja käsiteltävästä tekstilajista. Tekstiä tarkastellaan yhdessä, ja siitä keskustellaan: millainen on tekstin rakenne, mikä on sen tehtävä, analysoidaan kielioppia sekä tekstin tyypillisiä piirteitä ja ilmaisuja. Yhteisen neuvottelun aikana tarkoituksena on, että opiskelijat keräävät lisää tietoa harjoiteltavasta tekstilajista ja tutkivat muita samaan tekstilajiin kuuluvia tekstejä. Opiskelijat kokoavat yhdessä tietoa siitä, millainen tekstipohja soveltuisi esimerkiksi mainoksen laatimiseen. Yhteisen neuvottelun päätteeksi on tärkeää, että varmistetaan kaikkien ymmärtäneen tavoiteltavan tekstin piirteet. Lisäksi tekstin arviointikriteerit on hyvä käydä läpi tässä vaiheessa. Itsenäisen työskentelyn aikana tekstejä kirjoitetaan yksin, mutta tukea kirjoittamiseen voi saada opettajalta ja ryhmältä. Kirjoittamisen on tarkoitus edetä luonnoksesta lopulliseen tekstiin ja lopulta arviointiin sekä palautteeseen. (Luukka 2004a: 153–155; Martin 1999: 126–132.)

”Teksteihin kasvattaminen ei olekaan yksinomaan äidinkielen opettajan tehtävä, sillä teksteihin sosiaalistutaan kaikilla oppitunneilla. Tästä syystä kirjoittamisen ja lukemisen opetus toteutuisikin parhaiten tiimissä, jossa esimerkiksi historian opettaja toimisi sisältöjen ja historian puhetapojen asiantuntijana ja äidinkielen opettaja taas merkitysten, kielen, tekstilajien ja kirjoittamistyön vaiheiden asiantuntijana.” (Luukka 2004b: 17.) Ammatillisessa opetuksessa on pyritty hyödyntämään integraatiota esimerkiksi äidinkielen ja ammattialan välillä. Genrepedagogisen mallin mukaan se on juuri oikea tapa toimia, sillä sitä kautta opiskelijalle syntyy käsitys tekstistä kokonaisuutena. Ammattiaineen opettajan tehtävänä on selvittää tekstin ammatillisia piirteitä ja esimerkiksi ammattialalle tyypillisen ohjeen kannattavaa lukemistapaa. Äidinkielen opettaja tuo oman lisänsä ohjaamalla opiskelijoita ymmärtämään tekstin muotoa ja merkitystä.

Julkusen (2004: 100) mukaan ammattikorkeakoulussa opiskelijaa ohjataan työelämän kirjoitustilanteista selviytymiseen esittelemällä kirjoitusprosessi tarkasti ja muistuttamalla sen toteutumisesta samanlaisena tilanteesta toiseen. Opiskeluaikana opiskelijalle neuvotaan työelämän keskeisimmät tekstilajit, joiden tuottaminen on samankaltaista riippumatta tilanteesta, jossa niitä käytetään. Kokousasiakirja on aina samaan muottiin tehty, vain sisällössä on aiheesta riippuen eroja. Ammattikoulutukseen sisältyvän kirjoittamisen opetuksen voi siis katsoa toteuttavan genrepedagogiikan ideaa siitä, että opiskelijoille tarjotaan malleja heidän tulevan ammattinsa tekstilajeista ja niiden harjoittelemisesta.

Kriittisyys genrepedagogiikkaa kohtaan liittyy toisaalta juuri tähän samanlaisena tilanteesta toiseen toteutuvista tekstilajeista: genrepedagogisella opetuksella ei tarjota mahdollisuutta muuttaa vakiintuneita käytänteitä. Opetus sosiaalista opiskelijat perinteisiin kirjoitustapoihin, minkä myötä oppilaat kyllä oppivat toistamaan oppimiaan kirjoitustapoja, mutta eivät uusintamaan niitä. (Hasan 1996: 402; Luukka 2004b: 18.) Vuorijärvi (2008: 325) on kuitenkin sitä mieltä, että ”kun ammattitekstien opetukseen yhdistetään perusajatus tekstilajin aikaan ja paikkaan sopeutuvasta ja muuttuvasta luonteesta sekä kielenkäytön tilanteisesta vaihtelusta, genreperustaisen lähestymistavan ei pitäisi käydä kirjoittajalle pakkopaidaksi”.

Kritiikkiä genrepedagogiikkaa kohtaan on esitetty myös sen vuoksi, että tekstilajien kirjjon mallintaminen opetuksessa on mahdollista vain osittain. Kun kaikkia maailman esimerkkejä vaikkapa raportista ei pystytä opiskelijoille esittämään, jääkö jotain olennaista raportti-tekstilajista opettamatta? Kirjoittamisen opetuksessa tähdätään siihen, että tekstilajien ominaispiirteet tehdään näkyviksi, jolloin kirjoittamisen opetus on selkeää. On siis olennaista, että opetuksessa käytettävät esimerkkitekstit ovat melko tavanomaisia genrensä edustajia, jolloin keskeisimmät tekstilajipiirteet tulevat selkeästi näkyville. (Luukka 2004b: 18.) Opetuksessa ei voi ottaa esiin suunnatonta määrää esimerkkejä yhdestä tekstilajista, mutta selvää on, että tekstilajin tyypilliset piirteet saadaan esiin tarkastelemalla useita saman lajin tekstejä. Tekstien tarkastelu ja prototyypinen hahmottaminen ovat avuksi sekä lukijalle että kirjoittajalle. Tekstien prototyypisyyden lisäksi tärkeä seikka on tunnistaa tekstien alakohtainen vaihtelu. Genreperustaisessa opetuksessa on myös muistettava tarkastella tekstejä kontekstissaan – liiketalouden ja logistiikan tiedotteet voivat joiltain osin poiketa toisistaan, vaikka ovatkin saman tekstilajin edustajia. (Vuorijärvi 2008: 324.)

3 AINEISTO JA MENETELMÄ

3.1 Aineisto

3.1.1 Haastattelut

Haastatteluaineisto on kerätty haastattelemalla neljää äidinkielen opettajaa, jotka opettavat ammatillisen perusasteen oppilaitoksessa äidinkieltä. Kaikki haastatellut opettajat työskentelevät Keski-Suomen alueella sijaitsevilla ammattioppilaitoksissa. Neljästä haastatellusta opettajasta kahdella on opettavanaan äidinkieltä liiketalouden opiskelijoille ja kahdella logistiikan opiskelijoille. Kukaan opettajista ei opeta äidinkieltä pelkästään liiketalouden tai logistiikan alan opiskelijoille, mutta haastattelukysymyksiin vastatessaan he keskittyivät äidinkielen opetukseen joko liiketalouden tai logistiikan puolella riippuen siitä, kumman alan opiskelijoita opettaa.

Opettajat saatiin haastattelua varten lähettämällä sähköpostia erään ammattiopiston yhteisten aineiden koulutuspäällikölle, jonka kautta selvisi liiketalouden ja logistiikan äidinkielen opettajat. Sen jälkeen otettiin yhteyttä kyseisiin opettajiin ja esitettiin pyyntö osallistua tutkimusta varten haastatteluun. Osa haastatelluista opettajista oli tiedossani jo ennestään. Haastatelluilla opettajilla on tutkimuksessa peitenimi, jotta heidän yksityisyytensä säilyy. Opettajien peitenimet ja työssäolovuodet selviävät seuraavasta asetelmasta:

Opettaja	Työssäolovuodet ammattiopistossa
Mirka	1,5
Salme	15
Kaisa	25
Eeva	yli 30

Kaikki haastatellut opettajat on valittu Keski-Suomen alueelta, koska tutkimuksen toteuttamisen kannalta se oli yksinkertaisin ratkaisu. Haastattelut pidettiin opettajien työpaikoilla, sillä se oli vaivattomin tapa haastateltavien kannalta.

Haastattelussa on tarkoituksena saada kerättyä mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta. On perusteltua antaa haastateltaville tietoa haastattelun aihepiiristä ennalta, jotta haastattelu onnistuisi suotuisasti. Tällöin haastateltavat saavat hieman valmistautumisaikaa ennen haastattelua ja haastatteluaineistosta muodostuu luultavasti kattavampi kuin ilman ennakkotie-

toja. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 73.) Haastatteluista sovittaessa haastateltaville kerrottiin, että haastattelussa käsiteltävät aiheet liittyvät ammatillisen äidinkielen merkitykseen, opettajien käsityksiin tekstitaitojen opettamisesta ja opiskelijoiden taidoista niiden suhteen sekä oppimateriaalien käyttöön.

Haastattelu toteutettiin puolistrukturoituna haastatteluna, ja haastattelurunko on liitessä 1. Puolistrukturoidulle haastattelulle on tyypillistä, että se on osaltaan samanlainen kaikille haastateltaville, mutta ei välttämättä kokonaisuudessaan. Tietyt asiat ja kysymykset on päätetty ennalta, mutta jokaisen haastateltavan kohdalla voi ilmaantua jotain uutta haastattelussa käsiteltävää. Myös kysymysten esittämisjärjestys voi vaihdella haastatteluiden välillä, mutta kaikkien kohdalla pyritään keskustelemaan samoista kysymyksistä. (Hirsjärvi & Hurme 2000: 47.)

Haastattelut nauhoitettiin MP3-tallentimelle ja litteroitiin jälkikäteen. Litteraatissa merkintä (.) tarkoittaa taukoa, jonka puhuja on pitänyt puheenvuoronsa aikana. Kaikki tauot on merkitty samalla tavalla, joten tauon pituus ei selviä kirjoitetusta tekstistä. Lisäksi litteraattiin on merkitty päällekkäispuhunnat hakasulkein [] toisen puheen päälle puhuvan puheenvuoron. Haastatteluesimerkeistä poistetut kohdat on merkitty seuraavasti (- -). Kaksoissulkeiden (()) sisään on merkitty litteroijan huomioita tai kommentteja. Nauhoitettua haastatteluaineistoa kertyi neljästä haastattelusta yhteensä 3 tuntia ja 11 minuuttia. Haastatteluaineistoesimerkeissä H tarkoittaa haastattelijaa, ja haastateltavista käytetään keksityn peitenimen ensimmäistä kirjainta.

3.1.2 Oppikirjat

Oppikirja-aineisto valittiin sen perusteella, mitä oppikirjoja haastattelemani äidinkielen opettajat käyttävät ammattiopistossa äidinkieltä opettaessaan. Jo etsiessäni opettajia haastateltaviksi edellytyksenä oli, että opettajalla on käytössään edes satunnaisesti jokin ammatillisen äidinkielen oppikirja. Oppikirja-aineisto sisältää kolme ammatillisen perusopetuksen äidinkielen oppikirjaa. Analyysiin päätyi kolme kirjaa, sillä kahdella opettajalla on käytössään sama oppikirja. Mielestäni oli järkevää valita tarkasteluun sellaiset kirjat, joita opettajat käyttävät. Haastattelun aikana pystyin selvittämään myös opettajien kokemuksia käyttämistään oppikirjoista, jolloin oppikirjojen tehtäväosoiden tarkastelun tukena ovat opettajien omat kokemukset kirjojen käyttäjinä. Jokainen oppikirja sisältää sekä teoretietoutta että harjoituksia eli ne ovat yhdistettyjä oppi- ja tehtäväkirjoja.

Aineiston tarkastelussa keskitytään kirjojen sisältämiin tehtäviin. Pyrin selvittämään, millaisia lukemisen ja kirjoittamisen taitoja oppimateriaalit vaativat opiskelijalta. Tarkasteltavana on, millaisia tekstitaitoja tehtävien kautta opitaan, miten ammatillisuus näkyy tehtävissä sekä millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja liiketalouden ja logistiikan tehtävien välillä on havaittavissa.

Liiketaloutta opiskeleville äidinkieltä opettavat Mirka ja Kaisa. Mirkalla on käytössään *Viesti ja vaikuta* -oppikirja, joka on Marja-Liisa Kaloisen, Reetta Suntisen ja Mirja Vallisaaren laatima kirja. Se on ilmestynyt vuonna 2003, mutta tarkastelussani on vuonna 2008 uudistettu painos. Oppikirja on WSOY:n kustantama. *Viesti ja vaikuta* on toisen asteen liiketalouden äidinkielen ja viestinnän oppikirja. Kirjan lähtökohtana ovat työelämässä tarvittavat viestintätaidot. Lisäksi kirja sisältää kaikki opetussuunnitelmien mukaiset keskeiset aihealueet. (Kaloinen ym. 2008.)

Viesti ja vaikuta -kirja sisältää 17 lukua. Luvut käsittelevät otsikkojensa mukaan seuraavia aihealueita: Viestinnän lähtökohtia, Opiskelutaitoja, Tiedonhaku ja tietolähteet, Kielen eri muotoja, Suullinen viestintä, Työelämän tapatieoa, Kirjallinen viestintä, Kielenhuolto, Työelämäviestintä, Kaupankäynnin tekstit, Ryhmä- ja projektityöskentely, Neuvottelut, Kokoukset, Työn hakeminen, Mediatietoa, Kirjallisuustietoa sekä Opinnäytetyö. Kirjan rakenne on sellainen, että teorian tekstit ja tehtävät sijoittuvat limittäin. Esimerkiksi Työelämäviestintä-luvussa käsitellään yrityksen viestintää, sisäistä viestintää, ulkoista viestintää ja taloustiedotamista. Jokaisen aihealueen perään on liitetty aiheeseen liittyvät tehtävät. Esimerkiksi yrityksen viestintään ja sisäiseen viestintään on kumpaankin aihealueeseen omat tehtävät kyseisen aihealueen teorian tiedon esittämisen jälkeen. (Kaloinen ym. 2008.)

Kaisalla on käytössään oppikirja, joka on nimeltään *Linkki – Työyhteisön viestintä*. Se on Päivi Honkalan, Sirkka Kortetjärvi-Nurmen, Anja Rosenströmin ja Sinikka Siira-Jokisen tekemä suomen kielen ja viestinnän oppikirja. Kirja on ilmestynyt vuonna 2009 Editan kustantamana. Kirjassa käsitellään työelämän suullisia ja kirjallisia viestintätilanteita. Kirja on suunnattu erityisesti liiketalouden ja tietojenkäsittelyn perustutkintojen opiskelijoille. Lisäksi kirja noudattaa liiketalouden perustutkinnon uusia perusteita. (Honkala ym. 2009.)

Kirja koostuu kymmenestä luvusta, joiden otsikoita ovat: Viestintä ja yritystoiminta, Tiedonhankinta, Kirjoittaminen, Kielenhuolto, Puhekieli ja esiintymistaito, Rekrytointi, Suoramainonta ja kaupankäynti, Päätöksenteko, Tiedottaminen ja suhdetoiminta sekä Media. Jokaisen luvun kohdalla rakenne on samanlainen: ensiksi käsitellään aiheeseen liittyvää teoria-tietoutta, joka koostuu useista aihealueista. Esimerkiksi Rekrytointi-luvussa käsitellään avoimen työpaikan etsimistä, hakemusta, ansioluetteloa ja työpaikkahaastattelua. Teoriaosuuden

jälkeen on tehtäväosio liittyen kaikkiin kappaleessa käsiteltyihin aiheisiin. (Honkala ym. 2009.)

Äidinkieltä logistiikan alan opiskelijoille opettavat Salme ja Eeva. Heillä on kummallakin käytössään Elise Tarkoman *Tehtävänä äidinkieli* -kirja. Kirja on ilmestynyt vuonna 2008, ja se on WSOY:n kustantama. Tehtävänä äidinkieli on suunnattu erityisesti tekniikan ja liikenteen alojen opiskelijoille. Kirja noudattaa uusia äidinkielen opetussuunnitelman perusteita. (Tarkoma 2008.)

Tehtävänä äidinkieli -kirjassa on 24 lukua. Niiden otsikot ovat seuraavat: Opiskelutaitoja, Tekstin lukeminen, Tiedonhankinta, Kielenhuolto, Kielenhuollon tehtäviä, Tekstin rakentuminen, Puhumisen aakkoset, Referointi, Kokeisiin vastaaminen, Essee, Käyttöohje, Ammatityön raportointi, Haastattelu tiedonhankintakeinona, Kaunokirjallisuus, Tietokirjallisuus, Mediaosaaminen, Kielitietoa, Työnhakuprosessi, Asiakirjat, Kokoustaito, Viestintä työpaikalla, Keskustelu- ja neuvottelutaito, Työskentely tiimeissä ja projekteissa sekä Opinnäyte ja sen esittely. Kirjassa teorian teksti ja tehtävät sijoittuvat siten, että tekstin perässä ovat siihen liittyvät tehtävät. Esimerkiksi luvussa Tekstin lukeminen on tietoa seuraavista aihealueista: lukutaidon lajeja, tekstin avaaminen miellekartan avulla, graafien ja taulukoiden lukeminen, verkkotekstin lukeminen ja vieraskielisen tekstin lukeminen. Tekstin avaaminen miellekartan avulla -kohdassa on ensiksi tietoa aiheesta, jonka jälkeen on esitetty siihen liittyvä tehtävä. Toisaalta jokaiseen aihealueeseen ei välttämättä liity tehtäviä. Kielenhuolto-osuus on esitetty tästä mallista poikkeavasti: ensiksi on kokonainen luku teoriaa, jota seuraa uusi luku, joka käsittelee pelkästään kielenhuoltoon liittyviä tehtäviä. (Tarkoma 2008.)

3.2 Laadullinen sisällönanalyysi

Tieteellinen tutkimus jakaantuu kahteen luokkaan, kvantitatiiviseen eli määrälliseen ja kvalitatiiviseen eli laadulliseen tutkimukseen. Määrällisessä tutkimuksessa aineisto koostuu suuresta joukosta, josta tehdään tilastollista analyysiä. Määrällisen tutkimuksen tulokset ovat yleistettävissä, koska otanta on kattava. Laadullisen tutkimuksen aineisto on puolestaan usein melko pieni, mutta siihen syvennytään analyysin avulla tarkasti. Laadullisen tutkimuksen aineistosta ei ole mahdollista saada yleistettäviä tuloksia, vaan ennemminkin perusteellista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Eskola & Suoranta 2008: 14, 18.) Tässä tutkimuksessa hyödynnetään laadullista sisällönanalyysiä, joka on yksi laadullisista tutkimusmenetelmistä. Tarkoituksena on tuoda esiin joitakin näkemyksiä tekstitaidoista ammatillisessa peruskoulutuksessa. Näkemyksiä tavoitellaan neljän haastattelun ja kolmen oppikirjan tehtäväosioiden tarkastelun

avulla. Pyrkimyksenä ei ole saavuttaa yleistettävyyttä, vaan tuoda esiin ajatuksia ja kokemuksia tämän aineiston perusteella.

Laadullista analyysiä voidaan tehdä kolmella eri tavalla riippuen siitä, minkälainen suhde tutkijalla on teoriaan. Aineistolähtöisellä analyysillä tarkoitetaan sitä, että teoria pyritään rakentamaan aineiston perusteella, joten analyysiyksiköt valitaan aineistosta. Teoriasidonnaisesta analyysistä on silloin, kun analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei suoraan nouse teoriasta tai pohjautu teoriaan. Teoriasidonnaisessa analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta ja teorian tieto auttaa analyysissä. Aineiston analyysivaiheessa edetään aineistolähtöisesti, mutta analyysin loppuvaiheessa aineistoa tarkastellaan teorian tiedon valossa. Teorialähtöinen analyysi tarkoittaa sitä, että analyysin perustana on teoria, jolloin aineiston analyysia ohjaa aikaisemman tiedon perusteella luotu malli. (Eskola 2007: 162–163; Tuomi & Sarajärvi 2009: 96–97.)

Tässä tutkimuksessa käytetään teoriasidonnaista analyysitapaa, sillä teoria ohjaa aineiston analyysiä. Analyysivaiheessa edetään aluksi aineistolähtöisesti, kun aineistoa luokitellaan, mutta käytettävät käsitteet ovat peräisin eri teorioista. Tutkimus ei kuitenkaan perustu suoraan tiettyyn teoriaan, joten kyseessä ei ole teorialähtöinen analyysi.

Menetelmänä sisällönanalyysi on sopiva, sillä tarkoituksena on saada selville haastatelluaineistoa analysoimalla, millaisiin lukemisen ja kirjoittamisen taitoihin ammatillisen peruskoulutuksen liiketalouden ja logistiikan koulutuslinjojen äidinkielen opetus ohjaa opiskelijoita. Sen lisäksi oppikirjojen tehtäväosioiden kohdalla tarkoituksena on selvittää ja kuvata, millaisia lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyviä tehtäviä kirjat sisältävät.

Sisällönanalyysi soveltuu analyysimenetelmäksi, sillä aineisto on kuvaus ilmiöstä, jota tutkitaan, ja analyysin tarkoituksena on pyrkiä luomaan selkeä, sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysin avulla aineisto on tarkoitus saada järjestettyä tiivistä ja selkeästi siten, että analyysin aikana ei kadoteta aineiston sisältämää tietoa. Tarkoituksena on pikemminkin saada lisättyä laadullisen aineiston informaatioarvoa, kun hajanaisesta aineistosta pyritään analyysin myötä luomaan selkeää ja yhtenäistä informaatiota. Analyysin tarkoituksena on luoda selkeyttä aineistoon, jolloin voidaan muodostaa luotettavia johtopäätöksiä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Laadullinen käsittely pohjautuu loogiseen päättelyyn ja tulkinnaan, joka lähtee aineiston hajottamisesta osiin. Tämän jälkeen aineistoa käsitteellistetään, ja lopuksi se kootaan uudestaan loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 108.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa karkeasti kolmivaiheiseksi tapahtumaksi: ensiksi aineisto pelkistetään, minkä jälkeen aineistoa ryhmitellään, ja lopuksi aineistosta luodaan teoreettisia käsitteitä. Pelkistämävaiheessa aineiston informaatiota tiivistetään

esimerkiksi siten, että aineistosta etsitään tutkimustehtävän kysymyksillä niitä kuvaavia ilmauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 108–109.)

Haastatteluaineiston tarkastelu aloitettiin tutustumalla aineistoon lukien sitä useaan kertaan. Lukemisen myötä saatiin käsitys aineistosta ja opettajien näkemyksistä haastattelussa esitettyihin kysymyksiin. Aineiston pelkistämävaiheessa koottiin opettajien vastauksia jokaisen haastattelukysymyksen alle. Eskola & Suoranta (1999: 175) kertovat, että usein teemoittelu on ensimmäinen lähestymistapa aineistoon. Teemoittelun avulla on mahdollista saada esiin tutkimusongelmaa koskevia teemoja. ”Tekstimassasta on ensin pyrittävä löytämään ja sen jälkeen eroteltava tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet” (Eskola & Suoranta 1999: 176). Teemoittelun jälkeen alettiin kirjoittaa opettajien näkemyksistä. Analyysissä pyritään tuomaan selkeästi esiin, jos opettajat ovat jostakin asiasta samaa mieltä ja toisaalta, jos jokin asia jakaa mielipiteet moneen suuntaan.

Oppikirjojen analyysi aloitettiin tehtäväosioita selailemalla ja lukemalla. Sen jälkeen koottiin ryhmiin sellaisia tehtäviä, jotka liittyivät lukemiseen, kirjoittamiseen tai molempiin. Tämä vaihe oli aineiston teemoittelua. Olennaista oli se, että tehtävän tarkoituksena oli saada opiskelija lukemaan, kirjoittamaan tai sekä lukemaan että kirjoittamaan. Kun tehtävät olivat koottuna, päästiin ryhmittelemään aineistoa aineistosta nousevien sisältöjen kautta. Tehtävät jaettiin ryhmiin sen perusteella, mikä tehtävän tarkoituksena on. Muodostuneet ryhmät koskivat opiskeluun, työelämään, mediaan ja kielenhuoltoon liittyviä alueita. Tarkempaa kuvausta ryhmien sisällöistä on esitetty aineiston analyysiluvussa. Myöhemmässä analyysivaiheessa aineiston tarkastelu oli teoriasidonnaista eli aineistoa peilattiin aiemmin tutkittuun tietoon.

4 OPETTAJIEN NÄKEMYKSIÄ AMMATILLISEN ÄIDINKIELEN OPETUKSESTA

4.1 Ammatillinen äidinkieli oppiaineena

4.1.1 Äidinkielen asema ja merkitys

Seuraavaksi käsitellään haastatteluissa nousseita asioita, jotka liittyvät äidinkielen asemaan ja merkitykseen ammatillisessa oppilaitoksessa. Tarkoituksena oli saada selville opettajien omia näkemyksiä ja kokemuksia äidinkielen opettamisesta ammatillisessa oppilaitoksessa. Haastatellut opettajat ovat kaikki sitä mieltä, että äidinkielen taidot ovat osa ammattitaitoa. Samalla äidinkieli on väline, jonka avulla on mahdollista opiskella, työskennellä ja osallistua yhteisöjen toimintaan. Kuitenkin äidinkielen merkitys ammattitaidon osana ymmärretään osaltaan erilaiseksi liiketalouden ja logistiikan alojen ammateissa.

Logistiikan opettajilla Eevalla ja Salmella sekä liiketalouden opettajalla Kaisalla on kokemuksia, joiden perusteella äidinkielen arvostus ei ole itsestään selvää. Opiskelijat ja muiden aineiden opettajat eivät ole aina arvostaneet äidinkielen asemaa ammatillisessa koulutuksessa.

Esimerkki 1.

E: no kaiken kaikkiaan se on parantunut viime vuosina ja se ei enää oo tämmönen niin sanottu hanttiaine sillon ku mä tulin tänne niin se ehkä koettiin sellasena

H: [mmm]

E: välttämättömänä pahana

Esimerkki 2.

S: ja sitten on (.) toi (.) vieläkin (.) asenne opettajien asenne

H: niinku ammattiaineitten

S: kaikkien oikeastaan kaikkien

H: joo (.) hmh

S: tai siis niinkun ei voi silleen että yhteisten aineitten opettajat asennoituu eri tavalla kyllä siellä on ihan niinku (.) erilaisia että se on ihan henkilöstä kiinni ei se oo siitä kiinni opettaako ammattiaineita vai yhteisiä aineita

H: mikä siinä asenteessa sitten mättää

S: no se että ne on niitä turhia aineita

Esimerkki 3.

K: mä kyllä tiedän että on aloja ammatillisella puolella jossa näin ei ole eli ammattiaineiden opettajat eivät pidä

H: [mmm]

K: äidinkielen opetusta oikein minään

Osa muiden aineiden opettajista on sitä mieltä, että äidinkieli on turha aine opiskella. Kaikki eivät kuitenkaan ajattele samalla tavalla, ja tilanne voi olla muuttumassa. Kaisa on toisaalta kokenut myös saaneensa tukea äidinkielen opetukseen ammatillisten aineiden opettajilta.

Esimerkki 4.

K: mun mielestä se on ihan siis liiketalouden puolella mun mielestä (.) aa muiden ammattiaineiden opettajat ainakin ((*Kaisan työpaikassa*)) tähän asti

H: [mmm]

K: ovat hyväksyneet äidinkielen aseman ja korostavat sitä myös omissa aineissaan ja mä oon niinku pitäny sitä semmosena tukena itselleni tää ei oo joka alalla (- -) joka tapauksessa mä oon kokenu sen ihan hyvänä asiana täällä

Liiketalouden opettajat kokevat äidinkielen aseman ammattiopintojen osana melko hyväksi. Kaisa on kokenut myös muiden opettajien pitävän äidinkieltä tärkeänä aineena. Mirka kertoo oppilaitoksessaan opetettavan äidinkielen lisäksi viestintää, jossa on oma viestinnän opettaja.

Esimerkki 5.

M: no äidinkieltä on neljä opintoviikkoo (.) näissä yhteisissä opinnoissa mutta täällä on hirvittävän paljon myös niinku erikseen viestintää jossa on sitten niinkun viestinnän opettaja eli mun mielestä se on niinkun aika hyvä täällä

Logistiikan opettajat arvioivat äidinkielen asemaa käytettävissä olevien opetustuntien perusteella. Eeva kokee äidinkielen aseman ammattiopintojen osana hyväksi.

Esimerkki 6.

E: tätä on eniten näistä niin sanotuista yleissivistävistä aineista et meillä on neljä opintoviikkoa ja sit näitä muita on yks tai kaks opintoviikkoa että kyllä se niinku tietysti kertoo tavallaan sen asemasta ja sitten ku mulla on tätä historiaa tässä opettajana niin tuota koko ajan tää on lisääntyny tää äidinkielen opetuksen määrä et sillon ku mä tulin tulin seitkytluvulla niin oli oli aika vähän

Äidinkielen merkitys ja arvostus ovat osaltaan siis näkyvissä oppiaineelle varatuista tuntimääristä. Salme pitää äidinkielen asemaa huonona.

Esimerkki 7.

S: vuosi vuodelta vaan huonompi

H: okei miks sun mielestä niin

S: [[lähi]opetusta vähennetään koko ajan (.) tuntimäärät on pienempiä lähiopetuksen tuntimäärät on pienempiä ku ammattiaineissa

H: joo (- -) eli se on se neljä pakollista kurssia onko

S: joo neljä pakollista kurssia

H: onko kaikissa kuitenkin jonkin verran sitä kontaktiopetusta

S: on 26 tuntia tällä hetkellä on tässä koulussa

Oppiaineen asemaan liittyen Salmen mielestä äidinkieltä pitäisi integroida enemmän ammattiaineisiin.

Esimerkki 8.

S: integroimaan tonne ammattiaineisiin enempi

H: minkä verran sitä nyt on

S: hyvin vähän (.) että tota se vähän riippuu tietysti opettajasta tää jaksotushan se on mikä sen tappaa useimmilla aloilla se täytyy olla yhden jakson aikana aina vähintään se yks opintoviikko ellei kaksikin niin se on yks mikä estää sen (- -) mun mielestä se olis niinkun just motivoitiin (.) motivoinnin kannalta kaikkein paras me pikkusen sitä tehdään mutta tota (.) ja eri opettajat eri

tavalla että mitenkä synkkaa ammattipuolella ja yhteisten aineitten puolella ainakin äidinkielessä ne mahdollisuudet olis aika hyvät

Integrointia esimerkiksi opetusmateriaalin avulla harjoitetaan jonkin verran, mutta yhteisiä projekteja ammatillisten aineiden kanssa olisi järkevää toteuttaa. Ongelmaksi integrointiprojekteissa muodostuu jaksojärjestelmä, kun yhteiset ja ammatilliset aineet saattavat olla erillisissä jaksoissa. Salme pitäisi integrointia hyvänä keinona motivoida opiskelijoita äidinkielen opiskelun pariin. Myös Saartoalan (2009: 140) haastatteleminen opettajien mielestä motivoinnilla on keskeinen merkitys lukemisen ja kirjoittamisen taitojen kehittämisessä, ja yksi motiivoinnin keino on integrointi opiskeltavan ammattialan kanssa.

Opettajien puheesta välittyy näkemys äidinkielestä välineenä. Äidinkielen taidot ovat väline, joka mahdollistaa opiskelun ja toiminnan erilaisissa tilanteissa.

Esimerkki 9.

E: no sehän on nimenomaan (.) äidinkieli on semmonen välineaine (.) jonka avulla opiskelija sitten pääsee tavoitteeseensa että silleen mä sitä aina noille oppilaillekin selitän että tää on se väline jonka avulla te opiskelette ja mitä paremmat äidinkielen taidot teillä on niin sitä paremmin se opiskelu sujuu ja tutkinto tulee (.) että ja sitte tietysti onhan siinä tämmönen yleissivistävä puoli myös olemassa (.) aika vähän meillä tietysti on sitä ku meillä on niin lyhyet nää kurssit nykysin mutta että ennen kaikkea se on tämmönen väline hankkia se ammatti hyvin

Eevan puheesta tulee esiin myös näkemys, jonka mukaan ammatillisessa äidinkielessä yleissivistävä puoli ei ole yhtä keskeinen kuin kielen asema välineenä opiskelussa ja työssä.

Äidinkielen taitojen merkitys työtehtävissä on kuultavissa opettajien puheesta. Logistiikan ammatillisella äidinkielen taidot auttavat esimerkiksi lomakkeiden lukemisessa ja täyttämässä, sähköpostiviestinnässä ja erilaisten tietokoneohjelmien käyttämisessä.

Esimerkki 10.

S: pitää kirjoittaa kuitenkin kaikenlaisia lomakkeita ja sitten pitää osata niitä lukee

H: [mmm]

S: ja tietää mitä mihinkin lokeroon tulee ja sitten pitää osata sähköpostilla viestiä ja kaikenlaisia erilaisia ohjelmia käyttää mitä niillä on noissa (.) sitten ammattiohjelmia niin kyllähän niissä nyt pitää kirjoittaa osata

Liiketalouden opettajien mielestä äidinkielen taidot ovat osa ammattitaitoa. Opiskelijoille on tärkeää korostaa äidinkielen merkitystä asiakaspalvelun ja suullisen sekä kirjallisen viestinnän näkökulmasta, sillä liiketalouden ammattilainen tarvitsee näitä taitoja työelämässä.

Esimerkki 11.

K: en oikein osaa ajatella merkonomia työssään joka ei joutuisi jotakin kirjoittamaan

Kaikki opettajat kokevat haasteena ammatillisessa äidinkielen opetuksessa sen, että opiskelijat eivät sitoudu opiskeluun kovinkaan hyvin.

Esimerkki 12.

S: motiivointi on kaikkein suurin haaste

H: että äikkä ei kiinnosta
S: mmm

Opiskelijoiden huonot kokemukset äidinkielen opiskelusta peruskoulussa voivat näkyä ammattiopistossa, koska opiskelijat valittavat äidinkielen opiskelusta. Salme arvelee, että logistiikan opiskelijoista vain yksittäiset henkilöt lukevat esimerkiksi kirjoja – kirjojen lukeminen näkyy toisaalta positiivisesti tuotetuissa teksteissä. Opiskelijat saattavat kokea äidinkielen opiskelun turhana, koska heidän käsityksensä mukaan sillä ei ole tekemistä heidän opiskelunsa ammattialan kanssa.

Esimerkki 13.

M: no asenteet sitä äidinkielen opiskelua kohtaan on monesti ne että (.) sieltä peruskoulusta on vähän semmosia huonoja kokemuksia ja sitten niinku aatellaan että voi ei että tätäkö taas että miks meidän pitää tätä että se ei oo niinku sitä omaa ammattia

Mirka huomauttaa, että äidinkielen opiskelun kytkeminen opiskelijoiden alaan auttaa opiskelumotivaation lisäämisessä. Myös Vuorijärvi (2006: 15) on opettajakokemuksensa perusteella sitä mieltä, että opiskelijoita motivoivat sellaiset kirjoittamistehtävät, jotka liittyvät työelämään ja ovat autenttiselle lukijakunnalle kohdennettuja. Kirjoitustehtävien lisäksi työelämään integroitavat lukemis- ja viestintäharjoitukset voivat innostaa ammattiin opiskelijoita.

Kaisa arvelee, etteivät opiskelijat ole erityisen motivoituneita äidinkielen opiskeluun, mutta kiinnostus vaihtelee myös tunnin aiheen mukaan. Esimerkiksi toistensa esityksiä opiskelijat ovat kiinnostuneita kuuntelemaan. Hän on myös kokenut, että vaikkapa kokoustaidon opettaminen tuntuu opiskelijoista tylsältä, mutta opiskelijoiden päästessä pitämään itse kokousharjoituksia tilanne muuttuu mielekkääksi. Kaisa mainitsee, että motivaatioon äidinkielen opiskelua kohtaan vaikuttaa tunnilla vallitseva hyvä ilmapiiri. On varmasti totta, että jos tunnilla on hyvä henki, opiskelukin sujuu paremmin ja ongelmia motivoinnin suhteen ei välttämättä ole.

Liiketalouden opettajien mukaan erityisopiskelijat koetaan haasteena. Erilaisten oppijoiden huomioiminen vaatii opettajalta paljon enemmän kuin se, että luokassa ei olisi erityisopiskelijoita.

Esimerkki 14.

H: no sit (.) onko jotaki semmosia asioita mitä koet haasteena tässä ammatillisessa äikän opetuksessa

K: no esimerkiks sen että opiskelijat on niin eri eri tasolla että siellä voi olla just näitä erityis- (.) erityis- (.) opiskelijoita jotka vaatii ihan kädestä pitäen suurin piirtein sano mitä kirjoitan tähän vieressä istumista isommassa ryhmässä

Toisaalta ryhmissä on opiskelijoita, jotka eivät pääse näyttämään taitojaan parhaimmalla mahdollisella tavalla, koska aika kuluu heikompien opiskelijoiden ohjaamiseen.

Esimerkki 15.

K: sitten siellä voi olla sellainen joka turhautuu siihen kaikkeen (.) öö saman asian toistamiseen

Logistiikan opettajat eivät maininneet erityisopiskelijoita haasteena, mutta varmasti heidänkin ryhmissään on monentasoisia opiskelijoita.

Ryhmäkokojen kasvu näkyy koulun arjessa ja vaikuttaa opetuksen käytänteisiin. Jos suurten ryhmäkokojen lisäksi ryhmässä on erityisopiskelijoita, muodostuu opettajalle melkoinen haaste järjestää sellaista opetusta, joka palvelee kaikkia opiskelijoita.

Esimerkki 16.

K: ryhmäkoot on kasvanu ja näiden kaikkien saaminen niinkun pysymään siellä luokkatilanteessa kun en mä oo kiinnostunu asioista (.) niin (.) se on aika haasteellista

Opiskelijoiden ohjaaminen on haasteellista, jos ryhmät ovat erittäin suuria.

Esimerkki 17.

M: pienempiä ryhmiä että jos on kolmekymmentä ihmistä (.) niin tota se on aika haastavaa se äidinkielen opiskelu ja ei siinä kauheesti pysty niinku tekemään erilaisilla opetusmetodeilla että tota ihan se että pienempiä ryhmiä ku ois niin se mahdollistais paljon enemmän

Viestinnän sähköistyminen koetaan sekä haasteena että kiinnostavuutta lisäävänä tekijänä. Kaisa uskoo oppivansa opiskelijoiltaan asioita, jotka liittyvät sähköiseen viestintään.

Esimerkki 18.

K: mitä mä voin niinkun heille siirtää et musta tuntuu että siinä on semmonen vähän semmonen vastakkaisuus kuitenkin aina että (.) onks tolla nyt merkitystä jos mä saan siirrettyä jotain et täl nyt on merkitystä mut hetkinen ei sil nyt sit facebookissa tai jossaki mesessä teillä oo mitään merkitystä eli tavallaan sen että sitä tietoo on niin hirveen paljon

Kaisan huolena on se, että äidinkielessä opetettavista asioista ei jää opiskelijoille mitään mieleen, kun kaikilla opetettavilla asioilla ei välttämättä ole merkitystä Facebookissa tai Messengerissä.

Sähköinen viestintä voi toisaalta olla tekijä, jonka vuoksi kiinnostus äidinkielen taitoja kohtaan on kasvanut. Kun kirjoitukset ovat näkyvillä suurelle joukolle, jonkinlaista huolellisuutta kielenkäytössä odotetaan. Mielestäni Eevan antama esimerkki poikajoukon huomioista internetissä olleesta huolimattomasti kirjoitetusta myynti-ilmoituksesta on mielenkiintoinen. Käsitykseni mukaan esimerkiksi Messenger-keskusteluissa tekstin kieliasuun ei kiinnitetä välttämättä kovin paljon huomiota. Onko niin, että kaverien välistä viestintää virallisemmalta myynti-ilmoitukselta odotetaankin kielellisesti parempaa tasoa?

Esimerkki 19.

E: tänään just oli hyvä esimerkki tuossa (- -) ne oli luku jonkun logistiikan pojan laittaman ilmoituksen jonnekin nettiin mikähän sivusto se oli se oli jotakin skootteriaan myyny kauhee ku siinä oli kirjoitusvirheitä ne päivitteli sitä

H: [oho]

E: eihän sitä kukaan osta juu mää kuuntelin sitä sivusta ja mää aattelin et jaaha tässä se nyt sitten nähdään että ei sillä oo väliä jos tommosen myynti-ilmoituksen laittaa että mitä siihen kirjottaa et se antaa siitä myyjästä vähän

H: [nii-in]

E: semmosen kuvan että mikäs tumpelo se on ku ei osaa ees kirjottaa että kyl ne niinku puuttuu toistensa kirjoittamisiin aika herkästi (- -) ja nyt tosiaan kun sitä kirjoittamista on niin paljon sillä tavalla että se tulee näkyville niin moneen paikkaan ne siellä chattailee ja mitä kaikkea muuta facebookista puhumattakaan niin kyllä se kyllä se vaikuttaa

Haastaviksi koetaan myös käytökseen liittyvät asiat. Osa opiskelijoista käyttäytyy huonosti, minkä seurauksena opettajan energiasta suuri osa tuhlaantuu käytösongelmien setvimiseen.

Esimerkki 20.

M: me on käyty pitkä (.) kahen tunnin palaveri opiskelijoitten käyttäytymisestä joka on iso iso haaste (.) eli huonoa käyttäytymistä on (.) tietysti se koskee vaan pientä osaa opiskelijoita mutta se on niinku opettajan työssä iso osa (.) että se vie niin paljon opettajan aikaa ja energiaa

Myös opiskelijoiden osallistaminen tuntityöskentelyyn tuottaa toisinaan haasteita.

Esimerkki 21.

E: no kyllä se on tään oman (.) suunsa aukisaaminen ((*naurua*)) ja tuota se rohkeus puhua että ne on yllättävän arkoja sitten kuitenkin että kyllä se tämmönen esiintymis- esiintymisen opettaminen

Takalan (2004: 16) mukaan äidinkielen taitojen pitäminen välineenä merkitsee oppiaineen profiilin nostoa, ei sen vähättelyä. Kun äidinkielen taidot ovat hallinnassa, tietojen, taitojen ja ajattelun omaksuminen, käsittely ja välittäminen helpottuvat. Taitojen saavuttamisessa äidinkielen opettajan antama ohjaus on tärkeää. Jotta äidinkielen tunneilla harjoiteltavien lukemisen, kirjoittamisen ja suullisen viestinnän tekniikat ja tieto-taito ymmärrettäisiin hyödyttävän myös muiden aineiden opiskelua ja myöhempää työelämässä toimimista, olisi opiskelijoiden asenteissa vielä muokkaamista. (Takala 2004: 16.) Mielestäni opiskelijoiden asenteisiin voi pyrkiä vaikuttamaan selventämällä esimerkein, millaisissa tilanteissa äidinkielen taidoista on hyötyä myös äidinkielen tuntien ulkopuolella.

Suurin osa opettajista pitää äidinkielen asemaa hyvänä osana ammattiopintoja. Äidinkielen taidot nähdään välineenä, joka mahdollistaa monenlaisia asioita. Haasteet ammatillisessa äidinkielen opetuksessa liittyvät motivointiin, erityisopiskelijoihin, suuriin ryhmäkokoihin, viestinnän sähköistymiseen ja käytösongelmiin.

4.1.2 Äidinkielen ydinsisällöt

Haastatteluissa pyrittiin selvittämään, millaiset sisällöt kuuluvat opettajien mielestä ammatillisen äidinkielen opetuksen ydinsisältöihin. Kummankin alan opettajilla on kokemusta siitä, että äidinkielessä on sisältöjä liikaa aikaan nähden.

Esimerkki 22.

K: no siis ne on aika hurjia mut pitää järkevästi karsia

H: joo

K: [siis] kun karsii ja tekee sen minkä (.) miettii että kattoo sitä ryhmää mitä näille pitää sit osaa niinkun katsoo sieltä niitä oleellisimpia asioita ja ja jättää pois turhaa

Esimerkki 23.

E: se on tietysti vähän koulukohtanen asia tänä päivänä kun meillä lähiopetusta koulut saavat ite päättää sen et kun meillä on meillä on tätä niin sanottua kontaktiopetusta niin tosi vähän että kylä kauheesti joutuu karsimaan vähän joka asiasta

Opetettavien sisältöjen kohdalla pitää huomioida ryhmä. Liiketalouden opettajat valitsevat opetussuunnitelmassa olevista sisällöistä oleellisimmat asiat ja jättävät pois mielestään turhia asioita. Kaisa luottaa siihen, että elämä opettaa, kun kaikkia asioita ei ehdi äidinkielen tunneilla käsitellä.

Esimerkki 24.

K: ja pitää luottaa siihen että myös elämä opettaa niinku on itteensäki opettanu että et ei ei kannata niinkun jääräpäisesti jotain asiaa takoo jos se on vaikee

Esimerkki 25.

M: no (.) siis (.) lähtökohta on se että (.) että me tehdään se sisältö semmoseks että se on sopiva sille opiskelijalle eli se on niinku se mejän haaste just se että me mukautetaan

H: mmm

M: sen aina sen ryhmän ja sen opiskelijan mukaan niitä

Salmen mielestä äidinkielessä ei ole liikaa sisältöjä aikaan nähden. Salmen mukaan opettaja voi harkintansa perusteella päättää, millaisia asioita opetettavan ryhmän kanssa tehdään. Salme kuitenkin myöntää, että kontaktiopetustuntien vähenemisen myötä sisällöistä on pakko jättää jotain käsittelemättä. Salmen mukaan mediaa käsittelevät aiheet jäävät harmillisen vähälle hänen opetuksessaan, mutta toisinaan hän pyrkii käsittelemään media-aiheita esimerkiksi jonkun toisen aiheen kanssa yhtä aikaa.

Esimerkki 26.

S: just nimenomaan näissä poikavaltasissa ryhmissä niin esimerkiks mediajuttu on joskus sellainen ikävä tai sitte niitä (.) voi yrittää silleen silleen vähän sekotella että ei (.) ei käsittelekään niin irrallisina niitä asioita vaan sotkee sen median jotenkin sinne joukkoon et se on yks semmonen joka joskus tuntuu että se jää vähän liian vähälle

Ammatillisen äidinkielen ydinasia on kaikkien opettajien mukaan viestinnän hallitseminen eri tilanteissa. He pyrkivät tuomaan opetuksessaan esiin, että viestintä on aina kohdennettava sen mukaan, kenelle viestiä suunnataan.

Esimerkki 27.

M: ja sitte niinku taidoissa ylipäätään se semmonen niinkun mikä mun mielestä on äidinkielen aika perusjuttu on sen toisen niinkun sen vastaanottajan oli se sitten suullinen tai kirjallinen viesti niin sen vastaanottajan huomioiminen että tavallaan nuoret saattaa helposti aatella että mä nyt vaan kirjoitan näin

H: [niin]

M: ja mää nyt vaan puhun näin eikä osaa sitten nähdä sitä vastaanottajan näkökulmaa että sitä me harjotellaan sitten paljon vaikka sähköpostissa et jos sulla on siellä vaan aihekentässä pelkästään että hei hei hei ja niitä on sitten vaikka opettajalle kun laittaa sähköpostia niin se sähköposti täynnä niitä hei hei hei että niinku tavallaan se huomioiminen siinä että osaa sen viestinsä oli se sitten suullinen tai kirjallinen niin muotoilla sen sellaseen muotoon että sen vastaanottajan on se helppo ymmärtää lukea tai kuulla ja sisäistää niin se ois mun mielestä aika tärkeä asiakaspalvelutyössä

Ammatillisen äidinkielen opetuksen yksi ydinsisältö on viestinnän tarkoituksenmukaisuus ja vastaanottajan huomioiminen. Myös Taalas (1984: 185) mainitsee, että opetuksessa on huomioitava ammatissa kohdattavat käytännön tilanteet. Opiskelijan on hyvä nähdä, miten kielenkäyttö vaihtelee sen mukaan, millainen tilanne, tarkoitus ja vastaanottaja ovat kyseessä.

Viestinnässä on tärkeää, että saa viestinsä perille ymmärrettävästi.

Esimerkki 28.

K: kyllä ne on ne perusjutut että (.) mmm ehkä sitten jos aattelis niinkun liiketalouden puolella (- -) semmonen jollaki tavalla ymmärryksen kasvattaminen siis yleisen siis viestinnän ajattelemisen laajemmin kun vaan et meillä on se että osaa vaan lukee ja osaa kirjoittaa ne on oikeastaan hyvin suppeita asioita

Kaisa pitääkin tärkeänä viestinnän oikeanlaista suuntaamista ja perillemenoaa.

Esimerkki 29.

K: mulla on paljon semmosia tehtäviä että (.) että sama asia kirjallisena ja sitten sama asia suullisena

H: joo

K: jolloin sitten tajuaa sen ehkä paremmin että (.) että tota (.) et miten se muuttuu et miten kielenkin muuttuu

H: [mmm]

K: ja miten mä ilmasen sen ihan eri tavalla

Repo ja Nuutinen (1984: 202) tuovat saman seikan esiin: kirjalliset ja suulliset harjoitukset voidaan yhdistää esimerkiksi esittämällä harjoituskokouksissa itse laadittuja toimintakertomuksia, kirjoittamalla kokouksista pöytäkirjoja, neuvotteluista muistioita sekä laatimalla aloitteita ja lausuntoja keskusteluharjoituksia varten.

Liiketalouden opettajat uskovat suullisia ja kirjallisia taitoja harjoiteltavan tasavertaisesti opintojen aikana. Mirka kyllä sanoo, että painotukset riippuvat opettajasta, mutta opetus-

suunnitelman perusteella pitäisi tulla monipuolisesti sekä suullisten että kirjallisten taitojen harjoittelua.

Esimerkki 30.

M: kyllä nyt pitäisi tulla monipuolisesti (.) niinkun sekä suullisia että kirjallisia se minkä täällä on huomannu (- -) liiketalouden opiskelijat on jotenkin niinkun poikkeuksellisen ujoja esiintyjä vaikka heistä kuitenkin on tulossa asiakaspalvelijoita eli se niinkun suulliset jutut on heille yllättävän vaikeita että tota (.) se on varmaan merkki siitä että sitä on niin vähän että siihen ei tuu sellasta rutiinia sitten

Kaisa käyttää opetuksessaan paljon tehtäviä, joissa sama asia tehdään sekä kirjallisesti että suullisesti (esimerkki 29). Toiminnan taustalla on ajatus siitä, että opiskelija ymmärtää sitä kautta paremmin kielen vaihtelun eri tilanteissa ja tavoissa viestiä.

Logistiikan opettajien mukaan suullisten viestintätaitojen tarpeellisuus on tiedossa.

Esimerkki 31.

E: kyl mä vähän painottaisin niitä suullisia taitoja koska nää nyt aika monet joutuu sitten asiakaspalvelutyöhön

Esimerkki 32.

S: kirjallinen painottuu enemmän vaikka suullista ehkä pitäis olla enemmän koska tota sitä ne tarvii

H: joo

S: enempi

Kaikki opettajat nostavat tilanteen mukaisen kielenkäytön sellaiseksi asiaksi, joka opiskelijan pitäisi oppia neljän äidinkielen kurssin aikana.

Esimerkki 33.

M: no vähintään että sillä tavalla ois niinku tyydyttävällä tasolla niin se että ymmärtäisi että erilaisissa tilanteissa käytetään erilaista kieltä

Esimerkki 34.

E: se että osaa niinkun itsekin puhua tilanteen (.) mukaista kieltä ymmärrettävää siistiä kieltä

Tilanteen mukaisen kielenkäytön hallitseminen on olennaista asiakaspalvelutyössä, joka on osa liiketalouden ja logistiikan ammatteja. Kielen tilanteinen vaihtelu on yksi keskeisimmistä asioista, joita ammattiopistossa äidinkielessä käsitellään.

Suulliseen viestintään liittyvät puhe- ja ryhmäviestintätaidot. Opettajien mukaan niiden hallitseminen kuuluu ammatillisen äidinkielen ydinasioihin. Logistiikan opiskelijoita opettaessa on tärkeää, että vuorovaikutustaitoihin kiinnitetään huomiota. Esimerkiksi kuljettajan työssä toisen kuunteleminen ja oma selkeä ilmaisu ovat keskeisessä asemassa.

Salmen mukaan poikavaltaiset ryhmät eivät ole innostuneita esiintymään yksin, joten hän on jättänyt puheviestinnän harjoitukset melko vähälle. Sen sijaan hän pyrkii toisinaan saamaan poikia keskustelemaan ryhmissä.

Esimerkki 35.

S: ne on ne puheviestinnän harjoituksethan on (.) sillä tavalla että (.) niitä ei (.) se riippuu ryhmästä hyvin paljon että (.) mutta nuo poikavaltaiset ryhmät just niinku esimerkiks logistiikka niin tahtoo olla semmonen että ne ei hirveästi halua esiintyä yksin kenellekään missään ja mä oon oikeastaan jättäny ne pois et sit jos joku haluaa tehdä jotain niin tekee tai sit se ei oo niinko semmosta yksin esiintymistä vaan se on semmosta ryhmässä keskustelua sitten

Ehkä haasteena on opiskelijoiden motivoiminen harjoituksiin. Motivointiin voisi auttaa se, että harjoituksia yhdisteltäisiin keskenään, eikä kielen eri taitoja harjoiteltaisi toisistaan täysin erillisinä. Kuitenkin Salmen vastauksesta (esimerkki 32) käy ilmi, että juuri puhumisen taidot olisivat logistiikan opiskelijoille tarpeellisia. On ristiriitaista, että opettajat eivät kiinnitä enempää huomiota puheviestintätaitojen harjoitteluun, kun suullisen kielitaidon tarpeellisuus on tiedossa.

Ryhmässä toimiminen ja esiintymisrohkeuden kasvattaminen ovat kuitenkin opintojen aikana harjoiteltavia taitoja.

Esimerkki 36.

M: no sitten toimimaan ryhmässä (.) tietää vähän niinkö siitä ryhmädynamiikasta ja toimimisesta ja ja tota (.) esiintymään sen verran että uskaltaa nyt esiintyä edes vähän vaikka se tuntuu olevan vaikeeta

Puheviestintään ja ryhmässä toimimiseen liittyy kuuntelutaito, jossa monella opiskelijalla on ainakin Salmen mukaan kehitettävää.

Esimerkki 37.

S: kuuntelutaito on kans yks semmonen mikä on ((*naurua*)) siinä ois paljon kehitettävää monilla
 H: ja sitäkin voi harjoitella
 S: kai sitä voi mutta tai voihan sitä silleen mutta ne tuntuu noista opiskelijoista vähän irrallisilta ja semmosilta kummallisilta että mitä nää nyt sitten on tämmöset (- -) ja sitten tämmönen kohtelias kielenkäyttö
 H: sitä varmaan saa harjoitella
 S: [mmm] semmonen (.) että tota maltaa kuunnella mitä toinen sanoo

Jos kuuntelutaidon harjoituksia tehdään kaikesta muusta kielitaitoon liittyvästä erillään, ne varmasti tuntuvat opiskelijoista irrallisilta. Kuuntelutaitoa voisi harjoitella esimerkiksi muiden opiskelijoiden esityksiä kuuntelemalla ja niitä kommentoimalla.

Opiskelijoiden pitäisi äidinkielen kurssien aikana saada varmuutta oman mielipiteensä selkeään ilmaisuun ja perusteluun, sillä taitoa tarvitaan työelämässä esimerkiksi palavereissa. Eeva kertoo työnantajista, jotka moittivat opiskelijoita, kun he eivät uskalla aukaista suutaan palavereissa. Uskon Eevan tarkoittavan tässä työnantajilla sellaisia henkilöitä, joilla opiskelijat suorittavat esimerkiksi harjoittelujaksojaan.

Esimerkki 38.

E: no vähintään pitäis tota oppia (.) miten mä nyt sen sanosin että (.) ensinnäkin (.) esittämään omat asiansa selkeästi ja ymmärrettävästi ja luontevasti ja (.) ja ja perustelemaan ne tää mielipiteen perusteleminen on hyvin tärkeä ja sitte kaikenlaisissa työpalavereissa nää joutuu tällasiin hyvin usein niin sen oman mielipiteen tuominen perustellusti esille siis ja se et (.) rohkeesti ottaa puheenvuoron

H: [mmm]

E: ja että nää mejän työnantajat pikkusen moittivat niitä että ne ei oikein uskalla avata suutaan niissä palavereissa kun ne luulee että täytyy niinkun kauheen hienosti muotoilla joku puheenvuoro

H: [niin]

E: sitten kuitenkin et sitä mä korostan niille aina että ei sen nyt tarvitse olla ihan viimesen päälle sen puheenvuoron kunhan se asia tulee ymmärretyksi et tietysti oikeella oikeella tavalla tietenkin mutta rohkeutta esittää se oma näkemys asioista koska työpaikalla tänä päivänä aika paljon keskustellaan justinsa ongelmista ja tällasista et miten joku työ voitais tehdä paremmin ja miten se on menny ja mitä korjattavaa että silleen rohkeasti esittää sujuvasti oman oman kantansa asiasta ja omat ehdotuksensa ja niin edelleen

Puheviestintätaidot ovat logistiikan alalla tärkeitä, mutta Eevan mielestä ammatillisen äidinkielen ydinsisältö on kuitenkin luetun ymmärtäminen.

Esimerkki 39.

H: joo no tota mitkä asiat on sun mielestä ammatillisen äidinkielen opetuksen semmosia ydinsisältöjä

E: no siinon oikeestaan yks ydinsisältö ja se on tämä luetun ymmärtäminen

H: okei

E: se siinä korostuu koko ajan koska tuota ja kun niillä oppilailta on tänä päivänä niin kauheasti kaikkia kirjallisia ohjeita joita ne joutuu lukemaan ja setvimään itekseen netistä ottamaan tietysti nykypäivänä mutta nimenomaan että ne löytää sieltä tekstistä ne pääasiat se on se ja ymmärtää sen mitä siinä sanotaan siinä on työsarkaa

Eevan vastauksessa korostuu siis kielen vastaanottaminen eli luetun ymmärtäminen, joka on esillä esimerkiksi kuljetusalan työntekijän ammatissa. Vastauksessaan Eeva puhuu ohjeista, joilla hän voi tarkoittaa sekä koulussa käsiteltäviä ohjeita että työelämässä vastaantulevia ohjeita. Pääasioiden havaitseminen nopeasti laajasta tekstimassasta on olennaista, jotta työt saadaan tehtyä tehokkaasti. Kun jo opiskeluaikana harjoitellaan työelämän tekstilajien hallintaa, kaikki ei ole täysin uutta ammattiin siirryttäessä. Kuljetusalan ammattilaisella kielen vastaanotto juuri lukemisen kautta voi korostua. Tällöin on tärkeää, että opintojen aikana harjoitellaan lukemista ja esimerkiksi pääasioiden havaitsemista tekstistä. Samoin Salmen mielestä opiskelijoiden luetun ymmärtämisen taidot voisivat olla paremmat.

Esimerkki 40.

S: ja sitten sitä luetun ymmärtämistä jos pystyis parantamaan niin se ois tietysti hyvä

Kaisan mielestä äidinkielen taitojen hallinta korostuu liiketalouden puolella. Hänen mukaansa se näkyy opiskelijoissakin siten, että esimerkiksi peruskoulussa äidinkielessä menestyneet opiskelijat tulevat opiskelemaan liiketaloutta suhteellisesti enemmän verrattuna muihin

ammattillisiin aloihin. Kaisa korostaa erityisesti kirjoitustaidon merkitystä merkonomin ammatissa.

Esimerkki 41.

K: kaupan alalla täytyy osata tulkita tekstejä oikein tuotetietoja ja sitte myös osata kirjoittaa ja viestiä et musta se kyllä korostuu korostuu tota hyvinki paljon

Sen sijaan logistiikan alalla kirjoittamistaidoilla ei ole yhtä suurta merkitystä. Salmen mukaan voi riittää sekin, että viesti menee perille.

Esimerkki 42.

S: ja ylipäättään (.) tekstin (.) tuottaminen jollain tavalla että saa sen viestin perille

H: joo

S: kirjoittamalla ne sanat oikein peräkkäin että siitä saa toinenkin selvää

Näyttöä liiketalouden ja logistiikan opiskelijoiden kirjoitustaidosta on, sillä äidinkielen oppimistuloksia on selvitetty ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden kohdalla. Parhaiten kirjoituskokeissa menestyivät muun muassa hallinnon ja kaupan alan opiskelijat. Heikoimmin kirjoituskokeet luonnistuivat luonnonvara- ja tekniikan ja liikenteen alalla. (Väyrynen 2000b: 12.)

Kirjoitustaidon merkitys on erilainen logistiikan kuin liiketalouden alalla. Salmen vastauksesta saa käsityksen, että äidinkielen taidot saattavat korostua enemmän muilla aloilla kuin logistiikassa.

Esimerkki 43.

S: tietysti vois ajatella että jollain logistiikan pojalla taikka tytöllä ei oo niin tärkeä kuin esimerkiksi liiketalouden puolella tai ravintolapuolella (.) jos ajatellaan lähinnä nyt niinkun kirjoitustaitoa ja tekstitaitoja (.) niin niiden suhteen ainakaan et se vaihtelee aloittain se tietysti se et miten paljon sitä käytetään sitä äidinkieltä

Kuitenkin opiskeluaikana äidinkielen opetus logistiikassa painottuu kirjalliseen puoleen enemmän. Syitä on kaksi: kontaktiopetustuntien väheneminen sekä poikavaltaisten ryhmien haluttomuus esiintymiseen. Kun kontaktiopetustunnit ovat vähentyneet, kirjoittaminen on lisääntynyt.

Liiketalouden opettajan mielestä kirjoitustaitoon liittyy rohkeus käyttää kieltä ja ymmärrys siitä, että kielen avulla voi tehdä tekoja.

Esimerkki 44.

K: mun mielestä niinkun (.) semmonen rohkeus käyttää kieltä ja sitten (.) tavallaan semmonen mulle tulee mieleen sana ilo ei ehkä oo oikea, mutta siis semmonen että (.) että se on ihan kiva asia

H: joo

K: et kieli on kiva asia sillä mä voin tehdä mä voin vaikuttaa asioihin mä voin tehdä tällä kielellä jotakin kivoja asioita tai jollakin tavalla oivaltaa sellanen (.) et mikä merkitys sillä on

H: mm mmm

K: [sillä kielellä]

Salmen mukaan on tärkeää, että opiskelijoille muodostuisi ymmärrys eri tekstilajeista ja ammattiteksteistä. Ammattitekstien lukemisessa ammattisanaston ymmärtäminen on välttämätöntä.

Esimerkki 45.

S: musta se on sen tekstin (.) kaikenlaisen erilaisen niinku tekstilajien ymmärtäminen (.) nimenomaan niitten ammattitekstien
 H: mmm
 S: ymmärtäminen
 H: mmm
 S: ihan sanatasolta lähtien et ymmärtää niinkun niitä ammattisanastoa

Mirkan mielestä opiskelijan pitäisi oppia pakollisten äidinkielen kurssien aikana vähintään tunnistamaan erilaisia tekstejä sekä tekstilajeja ja -tyyppejä. Tähän liittyen opiskelijan olisi opittava tietämään, millaista kieltä käytetään oman alan teksteissä.

Esimerkki 46.

M: se mikä vaikuttaa niinkun tosi moneen juttuun on niinkun se puhekielen ja yleiskielen
 H: [mmm]
 M: ero että se tuntuu olevan ni aika hakusessa
 H: joo
 M: ja se näkyy niinkun kaikessa kirjoittamisessa että tota (.) kuitenkin sitte siellä pitäis osata osata liikekirjeet ja muut
 H: [mmm]
 M: niin laatia sitä yleiskieltä käyttäen niin se on ainakin yks

Kaisa panostaisi äidinkielen opetuksessa enemmän yleissivistäviin asioihin, sillä ne ovat hänen mielestään elämässä kantavia asioita. Merkonomin ammatissa tärkeä tarjouskirje on mahdollista oppia myös työelämässä.

Esimerkki 47.

K: mun mielestä äidinkielessä on niin paljon semmosia yleissivistäviä asioita jotka sitten taas kantaa elämässä niihin mä ehkä panostaisin enemmän ja sit jonkun tarjouskirjeen (.) joka sinänsä on ihan tärkeä merkonomiopinnoissa niin sen voi oppia kyllä myös siellä työelämässä

Opiskelijan tekstitaitoihin kasvamiseen kuuluu, että hän pystyy ymmärtämään ja omaksumaan esimerkiksi ammatissaan tyypillisen tavan kirjoittaa ja puhua tietyissä tilanteissa. Kaisa pitää äidinkielen sisältöjä suhteellisen järkevinä, mutta yleissivistäville asioille hän antaisi enemmän tilaa. Kaisan mukaan merkonomin on hyvä tietää kirjallisuudesta ja kirjailijoista. Muutenkin Kaisa painottaa, että äidinkielessä on paljon yleissivistäviä sisältöjä, joiden hallinta on tarpeellista elämässä.

Esimerkki 48.

K: ihan sille mitä mun mielestä Suomessa ei riittävästi korosteta kirjallisuutta ja sit meidän tämmöstä tavallaan historiaa et ketä me ollaan ja must merkonomin on ihan yhtä lailla hyvä tietää että kuka se kivi oli et se erottaa lönnrotin ja aleksis kiven toisistaan et kumpi se nyt kirjoitti sen seitsemän veljestä ja ja tota semmosia mun mielestä äidinkielessä on niin paljon semmosia yleissivistäviä asioita jotka sitten taas kantaa elämässä niihin mä ehkä panostaisin enemmän

Kaunokirjallisuuden asemaan on kiinnittänyt huomiota myös Hienonen (1986: 249), jonka mukaan käytännössä ammattiopistossa (kauno-)kirjallisuuden käsittely on hoidettava ”läpisyperiaatteella” eli tekstejä on yhdistettävä muuhun harjoitusmateriaaliin. Tuntimäärät ovat niin rajalliset, että kaunokirjallisuus on alue, joka helposti tipahtaa tuntirajojen ulkopuolelle tärkeämmäksi koettujen aiheiden tieltä.

Eeva on jättänyt kaunokirjallisuuden käsittelyn kokonaan juuri siitä syystä, että sitä ei ehdi tuntien aikana kunnolla käsitellä. Jos kaunokirjallisuutta käydään pikaisesti opiskelijoiden kanssa läpi, vastahakoisuus äidinkielen opiskelua kohtaan kasvaa.

Esimerkki 49.

E: et mä oon karsinu sitten pois esimerkiksi kaunokirjallisuuden kokonaan siitä ei tuu yhtään mitään sitä ei ehdi kunnolla käsittelemään ja se ei muuta kuin herättää vaan sit sitä että huitastaan niin vastahakoisuutta entisestään mitä niillä on

Ammattiin valmistavassa koulutuksessa työnhakuun liittyvät seikat ovat myös sellaisia, jotka olisi opittava opintojen myötä.

Esimerkki 50.

M: no tietysti että osaa hakea töitä ensin että pääsee sinne töihin osaa tehdä työhakemuksen cv:n ja osaa toimia työhaastattelutilanteessa

Eri aloilla tarvittavat äidinkielen tekstitaidot vaihtelevat. Logistiikan alalla äidinkielen taitoja tarvitaan muun muassa ohjeiden lukemisessa sekä sähköpostiviestinnässä. Logistiikan ammattilaiselle lukeminen ja luetun ymmärtäminen ovat keskeisiä ammatissa tarvittavia tekstitaitoja, joten erityisesti yksilön sisäiset oppimisprosessit korostuvat. Liiketalouden ammattilainen voi puolestaan tarvita äidinkielen taitoja laajemmin, joten äidinkielen hallitseminen eri osa-alueilla näkyy myös ulospäin esimerkiksi asiakkaalle. Liiketalouden alalla viestintä muiden ihmisten kanssa on keskeistä. Ammattitekstien laatimisessa on tärkeää, että yksilö tunnistaa erilaisia tekstilajeja. Niiden tunteminen on edellytys ammattitekstien tekemiselle. Keskeisiä äidinkielen taitoja liiketalouden alalla ovatkin kirjoitustaito ja kyky asiakaspalveluun. Ammattiopiston logistiikan ja liiketalouden opiskelija lukee ja kirjoittaa alaansa liittyviä tekstejä ja harjoittelee niiden kautta tulevassa ammatissaan tarvittavia tekstitaitoja. Opiskelija siis omaksuu hiljalleen opintojensa aikana tulevan ammattialansa tekstilajeja ja -käytänteitä (Barton & Hamilton 2000: 7).

Kummankin alan opettajat näkevät kasvattamisen liittyvän äidinkielen sisältöihin. Salmekokee kasvattamisen tärkeäksi asiaksi, sillä hän joutuu keskittymään siihen äidinkieltä opettaessaan.

Esimerkki 51.

S: ja ja (.) sitten toinen mikä tulee mieleen on ihan tommonen kasvattaminen

H: onkse jotenki niinku muuttunu aikojen saatossa

S: se vaihtelee niinku vuosittain oikeestaan tai et eri ryhmät on erilaisia ja eri ihmiset on erilaisia joskus vaatii enemmän tämmöstä että (.) vähän niinkun peruskoulun tyyliin ihan sellasia (.) yksinkertaisia asioita mitä luulis et nyt sitten jo osataan mutta ei osata

Kasvattamiseen liittyvät kansalaistaidot, jotka Salme kokee myös äidinkielen ydinasiaksi.

Esimerkki 52.

S: semmosia kansalaistaitoja mitä nyt ihminen tarvii (.) tarvii valtakirjaa kaikki tarvii elämässään se pitäis osata tehdä tosiaan jonku esimerkin ottaa niin tämmösiä kansalaistaitoja

Vastauksesta käy ilmi, että opiskelijan pitäisi osata kansalaistaitoja, joista yksi esimerkki on valtakirja. Valtakirjan lisäksi Salme tarkoittaa kansalaistaidoilla luultavasti myös muunlaisten lomakkeiden täyttämistä – erilaisten tekstien hallintaa, joita ihminen kohtaa elämässään.

Kaisakin näkee kasvattamisen liittyvän äidinkielen sisältöihin, sillä opiskelijat ovat nuoria.

Esimerkki 53.

K: ehkä kirjallisuuden opiskelulle ja opettamiselle niin mä antasin enemmän tilaa ja tämmöselle yleissivistävälle sinne opetussuunnitelmiin eli mun mielestä jollakin tavalla (.) se semmonen kasvattava merkitys nää on kuitenkin hirveen nuoria niin (.)

Kasvattaminen olisi yhdistettävissä äidinkielen sisältöihin käsittelemällä esimerkiksi kirjallisuutta.

Liiketalouden opettajat mainitsevat kielen perustaidot äidinkielen ydinasioiksi. On tärkeää, että perusasiat, kuten oikeinkirjoitus, ovat hallinnassa ennen siirtymistä muihin äidinkielen osa-alueisiin.

Esimerkki 54.

M: sieltähän se lähtee oikeinkirjoitustaidoista

Logistiikan opettajat eivät maininneet haastattelussa kielenhuoltoasioita äidinkielen ydinasioina. Niitä varmasti tunneilla harjoitellaan, mutta opettajat eivät koe niitä tärkeimmiksi sisällöiksi ainakaan logistiikan opiskelijoita opettaessaan.

Kaisan tavoitteena on välittää opiskelijoilleen myönteistä asennetta äidinkieleen.

Esimerkki 55.

K: nyt mä muistan mitä mä oon oppilaillekin sanonu (- -) semmosta niinkun asennoitumista et niillä on semmonen myönteinen asenne äidinkieleen tai ja sitte koko äidinkieli-sana on jo vähän semmonen oppiainemainen että viestintää tai yleensä myönteinen asenne siihen että lukee ja kirjottaa

Hänen mukaansa opiskelijoiden pitäisi oppia neljän äidinkielen kurssin aikana juuri myönteistä asennetta viestintään, lukemiseen ja kirjoittamiseen. Sen lisäksi Kaisan mielestä olisi hyvä, että opiskelijat arvostaisivat itseään lukijoina ja kirjoittajina.

Esimerkki 56.

K: sekin että ne (.) arvostais itteensä siinä että et jos joku ei pysty lukemaan esimerkiks kauheen pitkää tekstiä niin hyväksyy sen että aa niinkun ettei että opiskeltavasta aineesta niinkun äidinkielestä tulee helposti sellanen että pitää olla kaikkien kauheen hyviä että mun mielestä kaikki lähtee vähän omilta viivoiltaan niin sitten niinku niillä ois semmosia onnistumisen elämyksiä että mä en lukenut mitään paksua kirjaa mutta luin sen tove janssonin näkymätön lapsi -kirjan ja sain siitä hirveesti itelleni

Jokaisen tarkoituksena on kehittää itseään oma tasonsa huomioiden, joten yksi voi olla tyytyväinen itseensä esimerkiksi luettuaan omaa tasoaan vastaavan kirjan.

Esimerkki 57.

K: ja mä en yhtään mä en ainakaan halua olla mikään nutturapäinen äidinkielen opettaja

Kun Kaisa ei ”halua olla mikään nutturapäinen äidinkielen opettaja”, voi syynä olla myös se, että hän pyrkii sen avulla luomaan opiskelijoille myönteistä asennetta äidinkieleen. Kaisa on toiminut pitkään äidinkielen opettajana. Mielestäni hänen puheestaan välittyy laajakatseisuus; Kaisa ei ole kovin tarkka yksittäisistä asioista, vaan hänen tavoitteenaan on vaikuttaa juuri opiskelijan asenteisiin äidinkieltä kohtaan, ja sen ohella opettaa äidinkielen sisältöjä.

Ammatillisen äidinkielen ydinasioita kummankin koulutusalan näkökulmista ovat tilanneviestinnän hallitseminen, johon liittyvät puhe- ja ryhmäviestintätaidot. Tilanneviestintään liittyviä asioita ovat vastaanottajan huomioiminen ja sen ymmärtäminen, että erilaisissa tilanteissa käytetään erilaista kieltä. Asiakaspalvelu on keskeistä liiketalouden ja logistiikan aloilla, joten tilanneviestinnän hallitseminen erityisesti asiakaspalvelutilanteissa on olennaista.

Lukemisen ja kirjoittamisen taidoissa ydinasioita ovat tekstilajien tuntemus ja ammattitekstien laatiminen. Logistiikan alalla luetun ymmärtäminen on keskeistä, kun taas liiketalouden puolella kirjoitustaidon hallinta on tärkeää. Koska kirjoitustaito on olennaista liiketalouden alalla, opettajat näkevät myös kielen perustaitojen, kuten oikeinkirjoituksen, liittyvän ydinsisältöihin. Kummankin alan opettajat ovat sitä mieltä, että kasvattaminen liittyy äidinkielen opetukseen. Liiketalouden opettaja Kaisa on sitä mieltä, että äidinkielen yksi tärkeä sisältö on vaikuttaa opiskelijoiden asenteisiin äidinkieltä kohtaan, jotta se koettaisiin mielekkäämmäksi.

4.2 Tekstitaidot opinnoissa ja työelämässä

4.2.1 Lukemisen taidot

Haastatteluissa oli tarkoituksena selvittää opettajien käsityksiä tekstitaitojen opettamisesta ja opiskelijoiden taidoista niiden suhteen. Opettajat kertoivat, millaisia lukemisen taitoja heidän mielestään on tärkeää opettaa ja millaisia tekstejä opiskelijat lukevat.

Logistiikan opettajien ja Mirkan mukaan tärkeä lukemiseen liittyvä taito on olennaisten asioiden havaitseminen luettavasta tekstistä.

Esimerkki 58.

S: että löytää ne pääasiat sieltä tekstistä (.) kun ne on joskus aika vaikeita noi ammattioppikirjat

Esimerkki 59.

E: niitten pääkohtien löytäminen sieltä tekstistä

Esimerkki 60.

M: no mää oletan että ne tarttis (.) sen että ne pystyis opiskelemaan että ne pystyis löytämään olennaisia asioita tekstistä (.) et se on mun mielestä ihan hurjan tärkeä taito

Opiskelijat tarvitsevat sellaista lukutaitoa, jonka avulla he pystyvät havaitsemaan tekstistä pääasiat. Pääasioiden havaitseminen luetusta on olennaista opiskelujen aikana, mutta taitoa tarvitaan myös työelämässä. Pääkohtien havaitsemisen merkitystä Eeva korostaa sen vuoksi, että opiskelijoiden luettavan tekstin määrä on koko ajan lisääntymään päin, joten tärkeimpien asioiden muistaminen on olennaista.

Tekstin pääkohtien havaitsemiseen liittyy se, että ymmärtää lukemansa tekstin. Luetun ymmärtämisen taitoa pitävät tärkeänä logistiikan opettajat ja Kaisa.

Esimerkki 61.

S: niin se ymmärtävä lukutaito

Esimerkki 62.

E: se on se luetun ymmärtäminen

Esimerkki 63.

K: no lukemisen niin ymmärtää lukemansa tekstin

H: [mmm]

K: jostakin markkinoinnin kirjasta vaikka

Kaisan mielestä on olennaista, että opiskelija ymmärtää lukemansa tekstin esimerkiksi ammattialansa oppikirjasta. Ammattialan kirjoissa on erikoissanastoa, joka tekee lukemisesta haastavaa, jos termejä ei tunne. Kaisa nostaa esiin lisäksi tehtävänannon ymmärtämisen, joka on opiskelutehtävien suorittamisen kannalta olennainen lukemisen taito. Husun (2000: 21) mukaan ymmärtävän lukemisen taito on opiskeluvälineistä keskeisimpiä, koska merkittävä osa uudesta tiedosta hankitaan erilaisia tekstejä lukemalla.

Logistiikan opettajien mukaan tärkeä lukemisen taito liittyy opiskelulukemiseen.

Esimerkki 64.

S: siis semmonen (.) no (.) kyllähän ne ihan kun niillä on niitä teoriakokeita siellä ammattipuolellakin niin (.) kyllä ne tarvii sitä oppivan lukemisen taitoja ja et miten niinku (.) luetaan miten voi niinku oppia ton tekstin kun se on tossa

Esimerkki 65.

E: niillä toi materiaali paisuu koko ajan mitä niille lyödään eteen

Logistiikan opettajat pitävät myös kuvanlukutaidon hallitsemista keskeisenä, sillä logistiikan alalla se on tarpeellinen taito.

Esimerkki 66.

S: sitten tarvitaan tota kuvan lukemisen taitoa (.) kun on näitä kaiken maailman kaavioita ja muita niin semmosta hahmottamisen että ymmärtää sen mikä siinä on

Esimerkki 67.

E: ja sitten tietysti kuvasta lukeminen (.) tekstitaitohan sekin on niille näytetään aika paljon (.) melkein kaikilla noilla insinööreillä näkyy olevan noi läppärit luokassa että ne näyttää sieltä niitä kuvia ja kaavioita ja sen sellasia että se semmonen lukeminen ja ymmärtäminen kuvioiden ja taulukoiden ja semmosten

Kuvan lukemisen taito on tarpeellinen logistiikan alalla haastateltujen opettajien mukaan. Kuvien, kaavioiden ja taulukoiden lukeminen ja ymmärtäminen liittyvät logistiikan alaan. Ohjeet voivat sisältää kuvia, ja muutenkin logistiikan opettajat uskovat ohjeiden olevan keskeisiä luettavia tekstejä logistiikan alalla.

Esimerkki 68.

E: ne joutuu koko ajan kauheesti kaikenlaisia ohjekirjoja lukemaan

Alaan liittyvän lukutaidon lisäksi liiketalouden opettaja pitää myös kriittistä medialukutaitoa tärkeänä.

Esimerkki 69.

K: seurata mitä maailmassa tapahtuu mitä ympärillä tapahtuu muualtakin kuin ilta-sanomien lööpeistä ja sieltä netistä katsomalla (.) tulkita niitä (.) sitten nää on nyt ihan ehdottomia että oppia (.) erottamaan mikä on faktaa mikä pitää paikkansa tää on tätä medialukutaitoo (.) kaiken kaikkiaan kriittistä lukemista

Kaisan mielestä olisi hyvä, että opiskelijat seuraisivat maailman tapahtumia monipuolisesti. Hän korostaa medialukutaitoa, sillä eri mediatekstien kriittinen lukeminen on tarpeellista.

Ammatillisen äidinkielen tunneilla luettavat tekstit liittyvät liiketalouden opettajien ja Salmen mukaan useimmiten ammattialaan. Liiketalouden opettajat kertovat opiskelijoiden lukevan esimerkiksi referaattitehtävää varten tekstin, joka liittyy heidän ammattialaansa.

Esimerkki 70.

M: no yleensä mä otan jostain heijän omaan alaan liittyvästä lehdestä jonkun artikkelin esimerkiksi

H: [joo]

M: jota me sitten ruvetaan referoimaan

Esimerkki 71.

K: me luetaan niinkun siihen ammattialaan esimerkiks referaattitehtävään mulla on sitten aina mä pyrin tuomaan jonkin vaikka nyt sitten (.) kuluttamisesta (- -) eli sen ammattialan tekstejä joita referoidaan

Kirjallinen referointitehtävä on monipuolinen harjoitus, sillä siinä yhdistyvät lukemisen taidot pääasioiden havaitsemisen näkökulmasta sekä taidot kirjoittamisen suhteen, kun tekstin pääasiat on saatava tiivistettyä kirjalliseen muotoon. Ammatillisuuden näkökulmasta on merkittävää, että opiskelijat oppisivat lukemaan opiskelualansa lehtiä, joiden kautta alalle tyypillinen kielenkäyttö tulisi hiljalleen tutuksi. Salme sanoo ottavansa luettavia tekstejä autolehdistä, mutta hän ei määrittele tarkemmin, miten niitä käsitellään.

Äidinkielen sisältöihin kuuluu opiskelutaidon läpikäyminen, ja sen kohdalla Salme on käsitellyt opiskelijoiden kanssa ammattialan oppikirjan tekstiä. Ihanteellista tietysti olisi, jos ammattioppikirjoja voisi joskus käsitellä yhdessä äidinkielen ja ammattiaineen opettajan yhteistunnilla, jolloin sekä kielen että ammattiaineen asiantuntijat pystyisivät antamaan neuvoja tekstin avaamiseen. Ammattiin liittyvät tekstit voivat haastateltujen opettajien mukaan olla siis sekä alaan liittyviä lehtiä että ammattialan oppikirjoja.

Kaisa sanoo hyödyntävänsä ammattilehtien lisäksi myös muita mediatekstejä referointiharjoituksissa. Salme antaa opiskelijoilleen toisinaan luettavaksi muita kuin oppikirjan tekstejä.

Esimerkki 72.

S: mää otan ihan noista autolehdistä ja (.) ja netistä (.) lehtien tekstejä

Äidinkielen opintoihin voi sisältyä kirjan lukeminen. Mirkan opiskelijat ovat lukeneet romaanin yhden kurssin aikana.

Esimerkki 73.

M: nyt oon kolmannella kurssilla oon luetuttanut kirjan (.) ja se on osalle tosi haastavaa (.) niinku yhen kokonaisen kirjan lukeminen

Kirjan lukeminen saattaa olla osalle opiskelijoista todella haastava tehtävä. Samansuuntaisia kokemuksia on myös Eevalla.

Esimerkki 74.

E: et nykynooret lukee aika vähän siis tällasia romaaneja lukee hyvin harva enää

H: mikähän siihen on syynä

E: kai se on niin lyhyt se vieteri tänä päivänä ettei ne jaksaa keskittyä kirjaan

Mirkan opiskelijat ovat kokeilleet myös novellianalyysin tekoa, joka voikin olla hieman kevyempi tehtävä erityisesti sellaisille opiskelijoille, jotka eivät ole tottuneet kirjoja lukemaan.

Salme, Kaisa ja Eeva ovat sitä mieltä, että opiskelijoiden taidot lukemisessa ovat heikot. Opiskelijat eivät jaksakaan keskittyä lukemiseen, he kyllästyvät nopeasti ja vaikeiden tekstien lukemisesta luovutetaan. Jos peruslukutaidossa on puutteita, lukeminen on hidasta.

Esimerkki 75.

S: aika heikot

H: miten se näkyy

S: se näkyy silleen että ne ei jaksaa keskittyä siihen lukemiseen kun ei ne osaa lukee kunnolla (.) ku ei ne ymmärrä mitä ne lukee niin totta kai siihen kyllästyy sehän on ihan tyhmää lukee sellasta mitä ei ymmärrä (.) et monelle tommonen tavallinen oppikirjatekstiki on liian vaikee et ku ei ne oo välttämättä peruskoulussakaan lukenu yhtä ainutta kirjaa ja sitte tota peruskoulussa on paljon niitä työkirjoja mitä ne täyttää

H: mmm

S: niin se on semmosta et ne hakee niinku tekstistä vastauksia siihen työkirjaan semmosta ne tekee mielellään ku ne on tottunu siihen tässä on teksti ja annetaan kysymykset no niin tää on tuttua ja turvallista ei tarvi miettiä niin kauheesti (.) niin sitä ne osaa tehdä (.) suurin osa mutta siis (.) on tosi heikot on luetun ymmärtämisen taidot

Esimerkki 76.

K: heikoiks aika heikoiks

Esimerkki 77.

E: ne vaihtelee hirveesti hirveesti oppilaskohtaisesti että (.) musta on aika paljon kuitenkin niitä jotka lukee suht hitaasti ihan siis teknisesti

Liiketalouden alan opettajien mielestä referaattitehtävä on oivallinen harjoitus lukutaidon selvittämiseksi.

Esimerkki 78.

K: referaatti on se joka paljastaa (.) paljastaa aika paljon että onko ymmärtäny lukemansa ja kuinka sieltä ottaa niitä asioita ja pystyy sen tiivistämään niin referaatti on vaikee se on ihan oikeestikin must se on vaikee tehtävä

Esimerkki 79.

M: no ihmisen lukutaitoo on ihan kauhean vaikea arvioida koska sitä pystyy vaan arvioimaan sen perusteella että mitä hän tuottaa

H: [mmm]

M: joko suullisesti tai kirjallisesti ja siinä välissä tapahtuu aina niinkun jotain (.) että tota (.) esimerkiksi se referaattitehtävä (.) on mun mielestä hyvä koska se mittaa sitä että onko osannu poimia tekstistä pääasiat ja jos siitä selviytyy että on osannut poimia ne pääasiat ja vielä osaa kertoa ne

H: [mmm]

M: niin silloin mun mielestä on aika hyvällä mallilla mutta sitte on semmosia opiskelijoita (.) jotka ihan hyvin pärjää sen kanssa että että se kyllä pystyy sanomaan että tässä nämä on ne (.) pääasiat ja muut mutta hän ei mitään saa siitä paperille että hän ei kerta kaikkiaan että se tuottaminen on niin vaikeaa (.) että (.) tosi vaikea on sitä arvioida

Jos opiskelija onnistuu lukemalla selvittämään tekstin pääasiat ja pystyy kertomaan ne, niin silloin on ainakin jonkinlaista näyttöä lukutaidosta. Referaatti paljastaa, onko luettu ymmärretty ja millaisia asioita lukija valitsee referoitavaksi.

Toisaalta opiskelijat ovat monetasoisia lukemisen suhteen, joten opettajalta vaaditaan kykyä valita sopivia tekstejä opiskelijoilleen.

Esimerkki 80.

S: sehän riippuu niin hirveesti opiskelijasta (.) kun joitakin pitää opettaa ihan lukemaan (.) ja joku sitte on ihan suvereneja ihan kaikessa (.) niin (.) et et tajuaa silleen hirveen nopeesti ja ymmärtää ja oppii ja näin

Aina lukemista ei voi mukauttaa opiskelijan taitojen mukaan, ja esimerkiksi työelämässä logistiikan opiskelijat kohtaavat lukutaidon tasosta riippumatta samanlaisia tekstejä. Koska opiskelijoiden lukutaidon taso vaihtelee, ammattiopistossa on järkevää yhdessä tulkita luettuja tekstejä, jolloin heikommatkin lukijat voivat saada neuvoja tekstien ymmärtämiseen. Kun luettavat tekstit ainakin silloin tällöin liittyvät ammatissa kohdattaviin teksteihin, saa opiskelija harjoitusta niistä jo kouluaikaanaan.

Eevaa huolettaa opiskelijoiden lukemisen vähyys ja siitä johtuva sanavaraston suppeus.

Esimerkki 81.

E: ja ja sitten (.) yks juttu mikä mua vaivaa niin on tää että niillä on sanavarasto aika suppee nykykuorilla

H: mmm

E: mutta mä en oo vielä keksiny keinoa millä mä sitä laajentaisin kaunokirjallisuus olis yks tapa tai lukeminen yleensä mutta se jää kyllä sinne heidän vapaa-ajalleen et heillä on yllättävän suppea sanavarasto

H: tulisko vielä muuta

E: [että] kaikki lukeminen lukemiseen pitäis saada enemmän kannustettua niitä että luki nyt sitten mitä tahansa kunhan se on jotain asiatekstiä lukekaa nyt sitten vaikka aku ankkaa et siinä on hyviä lauserakenteita

H: mitäs ne siihen tuumaa

E: [ne] on ihan mielissään ne sanoo että joo kyllä me aku ankkaa luetaan ja tuota (.) et mä sanon että ei se oo mikään himphampputeos että se on saanu äidinkielen opettajien palkinnon monta kertaa et siellä on kuitenkin (.) kun lukee hyvin kirjoitettua tekstiä niin kyllähän sieltä tarttuu niitä malleja

H: ihan varmasti

E: tai sitten sanomalehtiä kyllähän sielläkin nyt pääsääntöisesti oikein kirjoitetaan vaikei nyt aina mutta siihen ei oo muuta oikotietä kuin se että lukee mahdollisimman paljon (.) et nykykuoret lukee aika vähän (- -) ja sitte on sellasia jotka lukee tosi paljon mutta ne lukee pääasiassa tämmöstä scifiä

Eevan puheesta välittyy asenne, jonka mukaan asiatekstin lukeminen on niin sanotusti oikeaa lukemista ja ettei scifitekstien lukeminen olisi hyvää lukemista. Tietysti asiatekstistä on mahdollista omaksua oikeanlaisia kirjoitustapoja, mutta toisaalta minkä tahansa tekstin lukeminen kehittää vähintäänkin lukutaitoa, vaikka se ei kehittäisikään sanavarastoa ja rakenteiden hallintaa. Tästä syystä olisi tärkeää, että opettaja suosittelisi opiskelijoille monipuolisesti erilaisen tekstien lukemista. Aku Anka on yksi vaihtoehto, mutta nykykuorten tekstimaailmasta suuri osa on myös esillä internetissä, joten verkkotekstien monipuoliseen lukemiseen kannustaminen on järkevää.

Linnakylän ym. (2000: 6–7) mukaan lukutaitoa voidaan pitää keskeisenä opiskelun taitona, sillä lukeminen on olennainen väline uuden tiedon opiskelussa. On tärkeää, että opiskelija osaa sovittaa lukemisen tavan oikeanlaiseksi eri tilanteissa. Lukemisen tavoitteesta riippuen välillä lukeminen on silmäilevää, toisinaan syy- ja seuraussuhteiden etsintää, näkökulmien havainnointia tai väitteiden etsimistä tekstistä. Monipuolisesti lukemalla oppii sopivia lukustrategioita erilaisten tekstien lukemista varten.

Lukemiseen liittyviä keskeisiä taitoja ovat pääasioiden havaitseminen luetusta tekstistä ja luetun ymmärtäminen. Logistiikan alan opettajat nostivat esiin opiskelutekniikan hallitsemisen, jotta lukemalla pystyy oppimaan uutta. Kuvanlukutaito on tärkeä logistiikan ammattilaiselle, sillä taitoa tarvitaan erilaisten työelämässä vastaantulevien kuvien ja kaavioiden ymmärtämisessä. Liiketalouden opettajien mukaan kriittinen medialukutaito on keskeistä, koska sen myötä on mahdollista laajentaa käsitystä ympäröivästä kulttuurista. Opiskeluiden aikana luettavat tekstit liittyvät enimmäkseen opiskeltavaan ammattialaan. Sen lisäksi liiketalouden opiskelijat lukevat hieman kaunokirjallisia tekstejä, ja logistiikan opiskelijat lukevat oppikirjan sisältämiä tekstejä. Opettajien mukaan opiskelijoiden lukemisen taidoissa on kehitettävää. Yhtenä syynä heikkoon lukutaitoon pidetään vähäistä lukemista.

4.2.2 Kirjoittamisen taidot

Opettajat kertoivat, millaisia kirjoittamisen taitoja heidän mielestään on tärkeää opettaa opiskelijoille. Kirjoittamisen taidot limittyvät kirjoitettavien tekstien kanssa, mutta ensiksi pyritään tuomaan esiin kirjoittamiseen liittyviä taitoja. Sen jälkeen esitellään tarkemmin tekstejä, joita opiskelijat kirjoittavat opintojensa aikana.

Logistiikan opettajat pitävät esseevastauksen hallintaa tärkeänä taitona.

Esimerkki 82.

S: no ainakin sen esseevastauksen (.) kirjoittamisen että mitä siihen tarvii kirjoittaa

Työelämän kannalta esseevastaus ei varmaankaan ole keskeisin tuotos, jota logistiikan ammattilainen tarvitsee, mutta ehkä opettajalle tulee helposti ensimmäisenä mieleen opiskelukontekstissa keskeinen essee. Esseevastauksen harjoittelusta opiskeluaikana tuskin työelämäsäkään on haittaa, sillä sen kautta kuitenkin oppii napakkaa kirjoitustaidon hallintaa.

Esimerkki 83.

E: no ollaan me esseitäkin tehty että tulis sitä omaa pohdiskelua

Esseiden tarkoitus on Eevan mukaan saada opiskelijoita pohtimaan asioita ja ilmaisemaan ajatuksiaan kirjallisesti. Eeva on kokenut, että oppikirjan tekstit ovat hyviä esimerkiksi esseen

pohjateksteiksi, joten sen vuoksi hänen ei ole juurikaan tarvinnut etsiä aineistoa oppikirjan ulkopuolelta.

Tekstilajien hallinnan lisäksi opettajat nostavat esiin yleisimpiä kirjoittamiseen ja tekstintekoon liittyviä taitoja, esimerkiksi kappalejaon. Sen hallitseminen ei opettajien mukaan ole kuitenkaan itsestään selvää.

Esimerkki 84.

S: ja kyllä kappalejako on ihan kiva jos osaa laittaa (.) että tommosia ihan harjotellaan että mihin se kappalejako tulee

Esimerkki 85.

M: tekstin jaksotus tuntuu olevan aika vaikee että että se (.) että milloin se kappalejako sinne kuuluis laittaa

Tehtävänannon ymmärtäminen liittyy kirjoitustaitoon, sillä opiskelijan pitäisi tehtävänannon perusteella osata laatia oikeanlainen vastaus.

Esimerkki 86.

S: lukee sen mitä siinä kysytään ja sit vastaa vain siihen mitä kysytään (.) ja kaikkeen mitä kysytään

Osalla opiskelijoista on haasteita jopa perusvälimerkkien ja isojen alkukirjainten käytössä. Salme on sitä mieltä, että pilkuilla ei ole niin paljon väliä, jos opiskelija saa edes pisteet laitettua oikeille paikoilleen.

Esimerkki 87.

S: et iso kirjain ja piste on se mitä mä (.) vaadin tai yritän vaatia et kaikki osaa laittaa ison kirjaimen ja hahmottaa sen mihin se piste tulee (.) että mun mielestä niillä pilkuilla ei oo niin väliä (.) ja tota (.) välttämättä aina

Salmen vaatimuksena kirjoitustehtävissä on ison kirjaimen osaaminen ja pisteen paikan hahmottaminen kirjoituksessa.

Kaisan mukaan virheet oikeinkirjoituksessa eivät ole niin merkityksellisiä, jos viestintä toimii muuten. Toisaalta hän sanoo, että vaikkapa työnantaja voi kiinnittää huomiota myös oikeinkirjoituksellisiin seikkoihin, joten silloin oikeinkirjoituksellakin on merkitystä.

Esimerkki 88.

K: että esimerkiks sanotaan nyt mun mielestä äidinkielen opetuksessa mä en polta päreitä jos joku tekee yhden yhdyssanavirheen mä teen niitä itekin jos joku tekee pilkkuvirheen mä teen itekin niitä eikä aina tiedä tuleeks isolla vai pienellä tai ei muista tai tekee lyöntivirheen kirjoituksessa musta ne ei oo niinku maailmaa kaatavia juttuja että tota mä en haluais opetuksessa tuijottaa semmosta yksittäistä virhettä koska ne on usein inhimillisiä ne voi olla vahinkoja niissä voi olla monia syitä jos se viesti vaan menee perille

Kaisan puheesta on hieman vaikea ottaa selvää, kuinka merkityksellinen asia oikeinkirjoitus hänen mielestään ammatillisessa äidinkielen opetuksessa on. Hän puhuu avoimesti siitä, että

viestin perillemeno on tärkeämpää kuin huolellinen kielenkäyttö. Toisaalta hän kuitenkin huomauttaa työnantajista, joille huoliteltu kieliasu voi olla tärkeä.

Esimerkki 89.

K: kun sä teet työnantajalle tän niin se voi tuijottaa jotakin ihan yhtä sanaa että hei toi ei oo osannu kirjoittaa

Kaisan puheesta on tulkittavissa avarakatseisuus äidinkielen opetuksen suhteen mutta toisaalta on havaittavissa epäröintiä sen suhteen, voiko äidinkielen opettaja suhtautua hyvin vapaamielisesti oikeinkirjoituksellisten asioiden huomioimiseen.

Esimerkki 90.

K: ja ja sitten eikä semmonen mä en halua korostaa sitä virheisiin tuijottamista että jos niinkun oppilaat sanoo musta ihan fiksusti et ku tän viestin jos sä ymmärrät sen niin must se on ihan ok vaikka siellä on jokin pikku virhe mut sitten kun stilisoidaan ja katotaan että tää on tämmönen vastaanottajakeskeinen viesti tai tilanneviestinnästä mä puhun niin (- -) siis niinkun laajemmin jotenki sillein laajemmin

Kaisan asenne äidinkielen opetusta kohtaan vaikuttaa olevan melko vapaamielinen, mutta kuitenkin Kaisan mukaan kirjoitustaito korostuu merkonomien työssä. Samoin Kaisa on arvelut, että äidinkielellä hyvät opiskelijat sijoittuvat liiketalouden opiskelijoiksi, jos vertaa muihin ammatillisiin aloihin. Voisiko Kaisan vapaamielinen asenne äidinkieltä kohtaan olla osoitus myös siitä, että ammatillisessa koulutuksessa on kuitenkin enemmän sellaisia opiskelijoita, jotka eivät pidä äidinkielen opiskelua kovin myönteisenä asiana? Toisaalta Kaisa on sitä mieltä, että äidinkieltä hyvin osaavat hakeutuvat liiketalouden opiskelijoiksi.

Jos jonkin asian opettaminen tuntuu erityisen hankalalta, siinä voi Kaisan mukaan tehdä lievennyksiä.

Esimerkki 91.

K: et sanotaan nyt vaikka toi mun pilkkusääntö on suurin piirtein se et määhän opetan semmosen pilkkusäännön et jos et oo varma tuleeko pilkkua niin älä laita (.) ja se menee useimmiten oikein
H: nii-in

K: koska ne laittaa sen pilkun nykyään ihan miten sattuu ja se on vielä ärsyttävämpää niin tää on nyt semmonen miten mä oikasen asiaa

H: [mmm]

K: et jos lähtee silleen et no joo pää- ja sivulause sen vielä joku siellä tajuaa rinnasteiset sivulauseet ei tuukaan pilkkua jos siinä on ja-sana no sit menee jo niin menee siis ihan et siellä voi olla yks joka ymmärtää mistä on kysymys niin ei kannata et silloin se et älä laita pilkkua jos et oo varma toimii tosi hyvin jos sanoo että pistäkää aina siihen että-sanan eteen älkää käyttäkö puolipistettä tai älkää käyttäkö ollenkaan

H: nii-i nii-i

K: niin se taas sit toimii ihan hyvin että oikasemalla

Puheenvuorosta välittyy hieman sellainen asenne, että ammattiin opiskeleville ei kannata opettaa pilkkusääntöjä, eikä heiltä kannata vaatia niiden hallintaa. Jos jokin sisältö tuottaa

opetettavalle ryhmälle vaikeuksia, siihen pitäisi paneutua pidemmäksi aikaa. On kuitenkin ymmärrettävää, että kiire on oppitunneilla läsnä, kun yksi opintoviikko on täynnä monenlaisia opetettavia sisältöjä. Kiireestä voi seurata asioiden käsittely huitaisemalla.

Opiskelijoille pitää muistuttaa isojen alkukirjainten ja pisteiden merkitsemisestä. Salmen mukaan kirjoitustaidon taso on heikentynyt vuosien mittaan. Kirjoitustaidon taso on hyvin alhainen, jos opiskelija ei osaa merkitä kirjoittamaansa tekstiin yleisimpiä välimerkkejä tai isoja alkukirjaimia. Johtuuko se siitä, ettei opiskelijoilta vaadita huolellisuutta kirjoittamistehävissä? Voiko syynä olla se, että internetissä on mahdollista kirjoittaa miten haluaa? Onko mahdollista, että ammatillisiin oppilaitoksiin sijoittuu paljon sellaisia opiskelijoita, jotka eivät ole oppineet peruskoulussa, millaista on huoliteltu kirjoitettu kieli?

Esimerkki 92.

S: kyllä ne on mun mielestä ne on vuosien varrella heikentyny koko ajan (.) ja se keskittyminen just sitten kun se herpaantuu niin se herpaantuu

Eeva arvelee syyn huolimattomaan kirjoitustyyliin liittyvän sosiaalisiin medioihin.

Esimerkki 93.

E: ja kyl se johtuu näistä näistä sosiaalisista medioista taas että kun sinne voi tietysti ja tekstiviesteihin voi kirjoittaa yhdyssanat erikseen erisnimet pienellä ja silleen kyllähän nyt silti ymmärretyks tulee ni sen takia ne elääkin siinä luulossa sitten että jos toinen ymmärtää niin mitä väliä sillä on että iso vai pieni kirjain että tämmönen sanotaan välinpitämättömyys on hirveesti lisääntynyt näitä oikeinkirjoitussääntöjä kohtaan että hyvin harvoin törmää täällä sellaseen opiskelijaan joka hallitsis oikeinkirjoituksen (.) hyvin harvoin nyt varsinkin kun mä opetan pelkkiä poikaluokkia

H: niin

E: kyl siinä selvä ero on

Opiskelijat tarvitsevat selkeästi perusteluja, missä ja miksi huolellisuutta oikeinkirjoituksen suhteen tarvitaan. Kuten Eeva sanoo, ymmärretyksi tulee, vaikka tekstin kieliasu ei olisi kunnollinen. Sen seurauksena opiskelija voi kuvitella, että oikeinkirjoitukseikat ovat tarpeettomia. Toisaalta Eeva sanoo esimerkissä 19, että kiinnostus äidinkielen taitoja kohtaan on sosiaalisten medioiden ansiota. Voi olla, että sosiaaliset mediat vaikuttavat oikeinkirjoitukseen kaksipuolisesti: toisaalta ne antavat vapauden kirjoittaa huolimattomasti kieltä, mutta toisaalta kirjoitukset saattavat olla julkisia, jolloin kirjoittaja on tarkkaavaisempi kirjoittamansa kielen suhteen.

Kaisa on huomannut, että opiskelijoilla voi olla ongelmia joidenkin yleisten sanojen tuntemuksessa, jolloin sanoja kirjoitetaan esimerkiksi väärin.

Esimerkki 94.

K: ja sitten kielen taju että sanat menee semmosia on aika paljon että sanat menee sekasin ne menee nyt kellä tahansa mutta (.) semmoset on lisääntyny että (.) tavallaan se lukeminen näkyy siinä (.) kirjoittamisessa että kun luetaan vähän (.) niin silloin sen kirjoitetun kielen muodot ei oo selvillä ja sit sanasto voi olla aika köyhää

Sanaston köyhtymisen Kaisa arvelee johtuvan lukemisen vähäisyydestä, minkä vuoksi kirjoitetun kielen muodot eivät ole hallinnassa. Teksteissä käytetty sanasto voi olla yksipuolista juuri lukemattomuuden takia.

Taito tuottaa lyhyttä ja tiivistä asiatekstiä kuuluu kirjoitustaitoon.

Esimerkki 95.

K: tämmösen asiatyylin lyhyen tekstin tuottaminen tiivistäminen

Kirjoitustaitoa tarvitaan erityisesti koulukontekstissa esiintyvien tekstien laatimiseen, joista suurin osa on asiatyylisiä kirjoituksia. Asiatyylisiin kytkeytyy vakioasettelun hallinta, jota harjoitellaan sekä äidinkielen että ammatillisen aineen opinnoissa.

Esimerkki 96.

M: no ihan siis vakioasettelu että se (.) tulee sillä tavalla jo ihan luonnostaan ja se tulee tietysti siellä ammatillisissakin opinnoissa se vakioasettelumalli

Äidinkielessä olisi opetettava ainakin tekstinkäsittelyohjelmalla tehtyjen tekstien muotoilua, vaikka tieto- ja viestintätekniikkaa on erikseen.

Esimerkki 97.

E: tietokoneen käyttötaidot täytyy olla hallussa sillä lailla että ne saa tekstin (.) ulos ja tulostettua koska tuota sitäkin työnantaja nykyisin olettaa että ne osaa sen että sekin on osa tätä opetusta vaikka meillä on tieto- ja viestintätekniikka sitten erikseen mutta lähinnä nää muotojutut

Salmen arvion perusteella logistiikan ammattilaiset eivät työssään kirjoita paljon, mutta kirjoitustaitoa voi pitää kansalaistaitona, jolloin sen hallitseminen on olennaista. Sen vuoksi opiskeluaikana harjoitettava kirjoittaminen voi liittyä muuhunkin kuin ammattiin.

Esimerkki 98.

S: kyllä kaikesta kirjottamisesta hyötyä on mutta ei sen aina tarvi mun mielestä liittyä ihan siihen ammattiin kuitenkaan (.) että kyllä tarinan kirjoittaminenkin kehittää (.) jos ei muuten niin voi löytää uusia sanoja (.) mulla on semmonen käsitys ettei logistiikkapuolella kai mitään pitkiä tekstejä näiden kuskien (.) tietenkään tarvi kirjoitella noin kun sitten ajatellaan tosiaan niitä kansalaistaitoja (.) siellä sitten tulee tilanteita että pitääki osata

Ammatillisessa äidinkielessä kirjoitettavista teksteistä referaatin mainitsivat kaikki opettajat.

Esimerkki 99.

S: referaatti on yks semmonen

Referaatin hyödyistä on ollut jo aiemmin puhetta, sillä sen avulla saa tietoa opiskelijan luetun ymmärtämisen taidosta mutta myös kyvystä tiivistää luetun tekstin pääasioita.

Raportti on myös tekstilaji, joka toistui kaikkien haastateltujen vastauksissa.

Esimerkki 100.

E: raportit on meillä aika tärkeitä

Esimerkki 101.

S: saatetaan kirjoittaa raportti jos niillä sattuu oleen erityisesti jos niillä sattuu oleen joku retki jonneki tai jotaki just sillä hetkellä (.) niin sitten tehdään semmonen

Raportin kirjoittaminen on mahdollista yhdistää ammattiaineeseen, jos opiskelijat tekevät esimerkiksi tutustumiskäynnin johonkin alansa kohteeseen. Kaisa on yhdistänyt raportoinnin median käsittelyyn.

Esimerkki 102.

K: mediapäiväkirja se on mun mielestä ollu yks semmonen ihan kiva tehtävä et se on semmose-na etätehtävänä (.) että seuraa eri medioita ja sitten (.) niistä raportoiti tai sit mikä oli päivän surullisin uutinen jonka luki tai kuuli mikä oli kivoin ja hauskin

Työelämän asiakirjat kuuluvat opetussuunnitelman mukaan opetettaviin asioihin. Eeva mainitsee, että oppikirjassa (*Tehtävänä äidinkieli*) asiakirjat on esitelty hyvin, ja kaikki asiakirjaharjoitukset tehdään äidinkielen tunneilla.

Esimerkki 103.

E: asiakirjat myöskin (.) on tässä hyvin esitelty ja täällä on hyviä kaikki näitä tehtävät on tehty mitkä näihin liittyy (.) siellä on reklamaatiot ja sellaset mitä tänä päivänä joutuu tekemään

H: [eli tässä] kun on nämä kaikki erilaiset asiakirjat (.) te teette ne

E: joo (.) on tehty juu kaikki

H: nii justiin

E: valtakirja velkakirja kuitti kauppakirja joo kyllä (.) tossa osa on sitten tehty niin että tekee tarjouksia omalta alaltaan ja tilauksia ja ne joutuu nimittäin tekemään näitä ammatillisissa aineissa jotkut luokat, kun ne (.) tekee asiakastöitä

Esimerkki 104.

K: (- -) sitten tietysti noi kaikki tämmöset työelämän asiakirjat kaupan kirjeitä tarjouksia reklamaatiotilanteet (- -)

H: mmm

K: pöytäkirja kutsut (.) esityslistat tän tyyppejä

H: tosi tuommosia asiatekstejä

K: niin paljon asiatekstejä

Liiketalouden opiskelijoiden kirjoitukset ovat pääasiassa asiatekstejä, jotka liittyvät heidän alaansa.

Esimerkki 105.

M: asiakirjoja asiakirjoja asiakirjoja kirjoitetaan esimerkiks neloskurssi on kokonaan asiakirjoja ja sitä työn hakemiseen liittyvää juttua

Tarkoituksena on, että opiskelija pystyy laatimaan ammattiinsa liittyviä tekstejä opintojensa jälkeen. Mirka huomauttaa, että asiakirjoja harjoitellaan äidinkielen lisäksi ammattiaineiden tunneilla, ja äidinkielessä asiakirjoja tarkastellaan lähinnä niiden kieliasua hiomalla, sillä asiakirjojen sisällön ei pitäisi tulla uutena opiskelijoille.

Esimerkki 106.

M: että tota hehän harjoittelee niinkun asiakirjojen tekemistä usealla eri kurssilla

H: [joo]

M: että äidinkielessä se on lähinnä sitten semmosta hiomista että jos me ruvetaan käymään vaikka kaupankäynnin asiakirjoja tarjouspyyntöä tarjousta

H: [mmm]

M: kuittia tilausvahvistusta tilausta ja näitä niin me pystytään jo lähtemään siitä et kaikki tietää että mitä ne on ja miksi ne tehdään ja miltä ne näyttää paperilla ja kuinka ne siihen

H: [mmm mm]

M: asetellaan et me pystytään jo lähteen sitte niinku siitä että me hiotaan niitä

H: joo eli ne tulee siellä niinku ammatillisissa

Mirkan puheesta on kuultavissa opetussuunnitelman ääni, kun hän kertoo harjoiteltavista kaupankäynnin asiakirjoista. Mirka erittelee muita opettajia tarkemmin, millaisia asioita opiskelijan olisi opittava. Mirkan mukaan äidinkielen opetuksessa hiotaan kaupankäynnin asiakirjoja. Hiomisella hän tarkoittanee kielellisten seikkojen, kuten kieliasun ja sanontatavan muokkamista. Oletuksena on, että asiakirjojen asettelu ja sisältö ovat opiskelijoille tuttuja ammatitopintojen kautta, mutta voiko äidinkielen opettaja olla siitä varma? Yhteistyö ammattiainien opettajien kanssa ja tietous ammattialan opinnoista auttavat äidinkielen opettajaa pysymään selvillä siitä, millaisia asioita opiskelijat ovat jo muiden opintojensa aikana ehtineet käsitellä.

Mirka kokee, että oman alan asiakirjojen pitäisi olla opiskelijoille rutiinia koulusta valmistuessaan ja viimeistään työelämässä.

Esimerkki 107.

M: aika paljon tulee sitä että miks me taas tehään näitä et me ollaan tehty nää sata kertaa sitte ku ruvetaan tekemään niin ei se ookaan ihan rutiinia vielä

H: [nii joo]

M: ku siellä työssähän se pitäis jo olla rutiinia

H: niin

Työn hakemiseen liittyvät asiakirjat on mainittu äidinkielen opetussuunnitelmassa. Salmen mielestä niistä ei ole opiskelijalle kovin paljon hyötyä, sillä logistiikan alalla työpaikat hankitaan muilla keinoin.

Esimerkki 108.

S: että tota kun noita työhakemuksiakaan ei ihan hirveesti tarvi enää kirjoitella kun mennään suoraan firmaan tai sitten tota netin kautta jotenkin hoidetaan nää

Mielestäni työhakemuksen laatimisen harjoittelulle on kuitenkin perusteita, koska voi olla työnantajia, jotka odottavat saavansa hyvän hakemuskirjeen. Lisäksi työhakemusta laatiessa tulee samalla pohdittua omia vahvuuksiaan, jotka on sitten helpompi myös suullisesti esittää.

Logistiikan opettajat ja Kaisa kirjoittavat opiskelijoillaan esseen.

Esimerkki 109.

S: mä oon kirjoittanu kyllä tommosen esseen ihan niillä (.) siis kaikilla (.) et siis sanana käytän sitä esseetä vaikka ne saattaa olla ihan semmosia puolen sivun mittaisia ja sitten siihen on pitäny hakee niinku lähdeoteoksia vähintään kaksi (.) joista toinen pitää olla joku muu kuin nettisivu

Essee on opiskelijoille haastava tehtävä, sillä yhden lähteistä pitää olla muualta kuin internetistä. Samalla tulee kuitenkin harjoiteltua tiedonhankintaa.

Opiskeluiden aikana kirjoitettavista tekstilajeista harjoitellaan ohjeita, joita kirjoitetaan kummallakin alalla.

Esimerkki 110.

S: ja ohje ollaan tehty jonkun laitteen

Esimerkki 111.

K: laaditaan ohjeita

Ohjeiden kohtaaminen ainakin logistiikan ammattilaisen työssä on keskeistä opettajien arvioiden mukaan. Ohjeen laatimisen harjoittelu voi olla hyödyllistä, sillä sen myötä opiskelija ymmärtää ohjeen lukemisen lisäksi sen kirjoittamisen.

Logistiikan opettajien mukaan selostukset ovat yksi opintojen aikana harjoitettava tekstilaji.

Esimerkki 112.

S: kirjojetaan ihan semmosia niinku selostuksia pieniä selostuksia justiin taulukko pitää selostaa. (- -) ja sitten selostus esimerkiks tosta tosta tosta jostakin työvaiheesta (- -) työselostus siis (- -)

H: mmm

S: semmosia niinku että ne ois niinku niitten omia tekemisiään että pystyis kertomaan että mitä minä olen tehnyt

Työselostusten idea on Salmen mukaan se, että opiskelijat pystyisivät selostamaan kirjallisesti omasta kokemuksestaan jonkin tekemänsä työvaiheen.

Salme on kokenut, että opiskelijoiden luetun ymmärtäminen on heikkoa, mikä näkyy esimerkiksi lomakkeiden täyttämässä. Sen vuoksi opiskelijoiden kanssa on tarkasteltu yhdessä muun muassa Kelan lomakkeita.

Esimerkki 113.

S: ne lomakkeet niin ne on joskus aika vaikeita onhan ne siis yleisesti kaikille ihmisille monet lomakkeet vaikeita niitten lukeminen (.) ja niitä kuitenkin on aika paljon kaikenlaista mitä täyttää

Erilaisten lomakkeiden käsittelyä opiskelijat harjoittelevat äidinkielen tuntien lisäksi ammattinaiden tunneilla.

Sähköpostiviestinnän harjoittelua pidetään tärkeänä liiketalouden opiskelijoille.

Esimerkki 114.

M: vastaanottajan huomioiminen (- -) sitä me harjoitellaan paljon vaikka sähköpostissa

H: [joo]

M: et jos sulla on siellä vaan aihekentässä pelkästään että hei (.) hei hei hei ja niitä on sitten vaikka opettajalle kun laittaa sähköpostia niin se sähköposti täynnä niitä hei hei hei että niinku tavallaan se huomioiminen siinä että osaa sen viestinsä oli se sitten suullinen tai kirjallinen niin muotoilla sen sellaseen muotoon että sen vastaanottajan on se helppo ymmärtää lukea tai kuulla ja sisäistää

Sähköisen viestinnän lisäksi liiketalouden opettajat ottavat esiin luovan kirjoittamisen. Sitä ei ammatillisen äidinkielen tunneilla ehdi paljoa käsitellä, mutta mahdollisesti silloin tällöin. Luovan kirjoittaminen liittyy usein tilanteisiin, jolloin oppitunneille on keksittävä jonkinlaista täytettä. Luovan kirjoittamisen asema on erilainen verrattuna muihin kirjoittamistehtäviin.

Esimerkki 115.

K: luova kirjoittaminen et se jää vähän että ennen joulua ja keväällä kun on viimeset tunnit että kirjoitetaan nyt keväälle joku runo tai jotain mut sitä vois olla enemmän

Esimerkki 116.

M: hyvin vähän mutta vähän niinkun luovan kirjoittamisen juttujakin

Liiketalouden opettajista Kaisa mainitsee opinnäytetyön, joka liittyy opintojen loppuvaiheen kirjoitettaviin teksteihin.

Esimerkki 117.

K: tavallaan selvitä opiskeluistaan (- -) opinnäytetyön kirjoittaminen

Mirka nostaa esiin itsearviointitekstit, joita opiskelijat kirjoittavat äidinkielen opintojen aikana.

Esimerkki 118.

M: no jonkun verran semmosia niinkun (.) omaan oppimiseen liittyviä (.) niinkun tavallaan itsearviointitekstejä mutta sitä semmosta (.) yleensä kurssin alussa ja lopussa tulee jonkun verran sitä semmosta (.) on se siellä opetussuunnitelmassakin näkee että osaa arvioida sitä omaa oppimistaan ja asettaa niitä tavoitteita (.) niin siihen liittyviä (.) tekstejä.

Liiketalouden opiskelijat laativat mielipidekirjoituksen ainakin Mirkan opetuksessa. Tehtävän tarkoituksena on kehittää oman mielipiteen ilmaisua ja perustelutaitoja.

Opettajien mainitsemista kirjoituksista suuri osa liittyy opiskeluun, mutta mukana on myös työelämässä käytössä olevia tekstejä. Ehkäpä jälleen rajalliset tuntimäärät tulevat vastaan, joten ensimmäisenä opettajan on teetettävä opiskelijoilla sellaiset kirjoitustehtävät, jotka on mainittu opetussuunnitelmassa. On muistettava, että kaikki ammatillisen äidinkielen opinnoissa harjoiteltavat kirjoitustehtävät eivät varmaankaan tulleet mainittua haastattelun aikana, mutta ehkäpä jonkinlaisen kuvan näiden kahden alan kirjoitettavista teksteistä sai haastattelun avulla.

Opettajat arvioivat logistiikan ja liiketalouden opiskelijoiden kirjoittamisen taidot pääasiassa heikoiksi.

Esimerkki 119.

S: suurin osa on kyllä aika heikkoja ja just että täytyy muistuttaa niistä alkukirjaimista ja pisteistä

Esimerkki 120.

K: on myös kyllä tosi heikkoja että lauseen virkkeen muodostaminen jonkin järkevän voi olla tosi vaikeeta ettei oo mitään tolkkua

Mirka ottaa esiin erityisopiskelijat, joille kirjoittaminen tuottaa hankaluuksia.

Esimerkki 121.

M: sitten kun on niitä erityisopiskelijoita niin paljon niin kyllä sen näkee että se on tosi vaikeeta se kirjoittaminen

Mirka arvelee, että ryhmissä on yleensä kolmesta neljään opiskelijaa, joille kirjoittaminen on haastavaa. Usein kirjoittamisen ja lukemisen taidot liittyvät toisiinsa.

Esimerkki 122.

M: monesti on niin selkeesti näkyvissä se että ne kirjoittamisen taidot on niin heikkoja ja sit valittavasti se monesti liittyy siihen lukemisen taitoon myös

Saartoalan (2009: 136) opettajilta keräämän tiedon mukaan lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet näkyvät ammattiopiston äidinkielen tunneilla muun muassa kirjoittamisen hitauteena, oikeinkirjoitusvirheinä, motivaation puutteena ja häiritsevinä toimintoina. Esimerkiksi Salme on maininnut, että opiskelijat eivät jaksakaan keskittyä lukemiseen ja kirjoittamiseen, joten yhtenä syynä voivat olla juuri vaikeudet näiden taitojen hallinnassa. Jos lukeminen ja kirjoittaminen tuottavat opiskelijalle vaikeuksia, ei niihin jaksakaan keskittyä kovin pitkäksi aikaa kerrallaan, joten seurauksena voi olla muiden opiskelijoiden häiritseminen. Luku- ja kirjoitustaidon ongelmiin olisi siis puututtava ajoissa, jotta haitallista kehää ei pääsisi muodostumaan.

Mirka on kuitenkin sitä mieltä, että suurimmalla osalla liiketalouden opiskelijoista on tekstintuottamisen perustaidot hallinnassa.

Esimerkki 123.

M: no suurimmalla osalla on mun mielestä ihan hyvät tekstintuottamisen taidot ja kirjoittamisen taidot (.) ne on ehkä vähän unohtunu ne oikeinkirjoittamisjutut ja niistä aina niinku uudestaan ja uudestaan (.) pitää mainita ja eikä ne oikein tunnu siitä niinku muuttuvan

Hänen mukaansa oikeinkirjoitukseen unohtuvat opiskelijoilta helposti, mutta tekstin tuottaminen onnistuu. Myös Salme ja Kaisa ottavat esiin sen, että opiskelijoissa on hyviäkin kirjoittajia.

Esimerkki 124.

S: no on toki on opiskelijoita jotka myös logistiikkapuolella jopa kirjoittaa ihan sujuvasti ja muistaa kaikki nää ulkoisetkin niinku kappalejaot ja muut

Esimerkki 125.

K: eli että tietenkin niinkun nyt onhan siellä aina muutama huippu

Kirjoittamisen taidoissa opettajat pitävät tärkeänä esseevastauksen hallintaa, kappalejaon, välimerkkien ja vakioasettelun osaamista sekä ymmärrystä siitä, että kieli antaa mahdollisuuden tehdä tekoja. Ammatillisissa opinnoissa kirjoitettavat tekstit ovat referaatteja, raportteja, työelämän asiakirjoja ja ohjeita. Logistiikan opinnoissa kirjoitetaan selostuksia, ja liiketa-

loudessa harjoitellaan jonkin verran luovaa kirjoitusta. Opettajien mukaan opiskelijoiden kirjoitustaidot ovat melko heikot, ja erityisesti se näkyy välinpitämättömyytenä kielenhuollollisia seikkoja kohtaan. Heikon kirjoitustaidon yhtenä syynä voi pitää lukemisen vähyyttä.

4.2.3 Työelämässä tarvittavat tekstitaidot

Opettajat toivat esiin sellaisia tekstitaitoja, joita he arvelevat opiskelijoidensa tarvitsevan työelämässä. Tekstitaitoisuuteen kuuluu taito työskennellä ja toimia erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä. Yksi osa tekstitaitojen hallintaa on taito käyttää uusmediaa. Mirkan mukaan helposti ajatellaan, että nuoret hallitsevat sähköisen viestinnän, mutta käytännössä nuorten taidot kohdistuvat ennemminkin vapaa-ajalla käytettäviin uusmedioihin.

Esimerkki 126.

M: no se sähköposti tulee niinku ensimmäisenä mieleen että että jotenki ku aina olettaa että kyllä tämän ajan nuoret osaa tämän sähköisen viestinnän niin tota (.) se on ehkä enemmän sitten sitä semmosta keskustelupalstoilla chatissa ja muuta

Kaisan huolena on, että tiedon pirstaleisuudesta johtuen voi käydä niin, ettei opiskelija esimerkiksi kohtaa ja opi tuntemaan opiskeluaikanaan työssä vastaantulevia (sähköisiä) tekstitaitoja.

Esimerkki 127.

K: työelämä vaatis oikeastaan enemmän sitä kirjoittamista ja tekstitaitoo (.) tunnistamista (.) ja sitten taas tää tää niinkun tää opiskelija-aines (.) tän sosiaalisen median ja tän tämmösen (- -) et kaikki on niin pirstaleista sit kuitenkin tässä muussa maailmassa (- -) voi tietää tuotteista et voi katsoo vaan pelkkiä mainoksia ja pelkät lööpit (.) ja sen tekstit mitä se lukee voi olla ihan siinä (.) ja sit kun menee työelämään niin et hetkinen täällä onkin kaikenlaisia tällasia (.) viestejä mistä mun pitäis tietää että mikä tää on (.) mikä tää on tämmönen paperi tai mikä tämmönen liitetiedosto

Salme arvelee, että opiskelijat tarvitsevat tietokoneen ja internetin lukutaitoa työelämässä.

Esimerkki 128.

S: ku ne on digitaalisessa muodossa kaikki nää jutut niin sieltä tietsikkalukutaitoja ja kyllähän ne sitä nettilukutaitoa tarvii varmaan

Opettajien mukaan tietokoneen käyttötaitoja ja sähköistä viestintää ei voi sivuuttaa nykytyöelämässä ainakaan liiketalouden ja logistiikan aloilla. Myös Karlssonin (2009: 63) tutkimuksen perusteella tietotekniikka on näkyvillä myyjän työssä: hänellä on käytössään esimerkiksi tietokoneohjelma, jolla rekisteröidään tuotteita ja pidetään yllä rekisteriä. Nykyään varmaankin suurin osa kaupan kirjeistä hoidetaan sähköisesti, joten sähköisen viestinnän hallitseminen on olennaista.

Salme aloittaa vastauksensa kysymykseen ammatissa tarvittavista tekstitaidoista sanomalla, ettei logistiikan opiskelijoiden sentään romaania tai tarinoita tarvitse kirjoittaa. Näin varmasti on, sillä logistiikan alan työ keskittyy ihmisten ja tavaroiden kuljettamiseen sekä asiakaspalveluun. Logistiikan opettajien arvion mukaan työssä kirjoittaminen on korkeintaan lyhyiden lauseiden muodostamista.

Esimerkki 129.

S: se on aika lyhyitä lauseita mitä varmaan he kirjoittaa siellä (- -) kuorma- niinkun näitä kuormakirjojen kirjoittamista ne on niitä lomakkeita mitä ne täyttää sitten niin niitä semmosia (.) ainakin

Esimerkki 130.

E: raporttien täyttäminen ja niihin kirjoittaminen (.) rahtikirjeet ja mitä kaiken maailman pape-reita ne nykyisin tarviikin kirjottaa ja sitten sit jos sattuu jotain niin raportoimaan siitä että sellas-ta lyhyttä nasevaa asioimiskirjoitusta ne tarvii

Kirjoittaminen liittyy pääasiassa kuormakirjojen laatimiseen ja lomakkeiden täyttämiseen. Logistiikan ammattilainen tarvitsee Eevan mukaan ”nasevaa asioimiskirjoitusta”. Raportit ja rahtikirjeet ovat usein lyhyitä tekstejä, mutta sisältävät paljon tietoa, joten taito kirjoittaa tii-viisti on tärkeä.

Työssä lukeminen kohdistuu lähinnä ohjeisiin logistiikan opettajien arvion mukaan.

Esimerkki 131.

H: entäs sitten se lukemisen puoli siellä ammatissa minkälaisia tekstejä luulet että ne kohtaa niinku

S: [aika] lyhyitä varmaankin

H: mmm mitä ne vois olla

S: ohjeita

Esimerkki 132.

E: lukemisen ymmärtäminen siinä mielessä että ne joutuu koko ajan kauheesti kaikenlaisia ohje-kirjoja lukemaan

Salmen mielestä työelämän tekstien tarkastelu on ensisijaisesti ammatinopettajien tehtävä, sillä äidinkielessä ei ole mahdollista opiskella kaikkia ammattialaan liittyviä tekstejä.

Esimerkki 133.

S: kyl ne enemmän noi ammattiopettajat hoitaa ne (.) kun ne tulee siinä niitten ku ne tekee sen niin ei mulla oo mitään kuormakirjoja (.) logistiikkapuolelta (.) kyl se on ammattiopettajan homma mun mielestä opettaa ne (.) ei me pystytä joka alan (.) kaikkia omaksumaan (.) et oppi-kirja se melkein on

Työelämän tekstejä opiskelijat kohtaavat Salmen opetuksessa, jos niistä on oppikirjassa jotain. Eevan mukaan työelämän teksteihin tutustutaan koulussa esimerkiksi ammattilehtiä lukemalla.

Esimerkki 134.

E: no me ei sen kummemmin muuta kuin mulla on noita heidän ammattilehtiä käytössä rahtari ja mitä niitä on semmosia auto- ja kuljetustekniikka niitten avulla

H: eli mitä te teette niitten lehtien kanssa

E: no me tehdään niistä tota ne tekee (.) esimerkiks suullisia referaatteja niistä

Karlssonin (2009: 63) tutkimuksen perusteella kuorma-autonkuljettaja kohtaa työssään esimerkiksi rahtitietoja, laskuja, pakkausluetteloita, osoitelappuja, ajopiirturikortin, polttoainepäiväkirjan, autoissa olevia tekstejä, polttoainepumpuissa olevia tietoja sekä kuormaus suunnitelmia. Suurin osa teksteistä on tarkoitettu luettaviksi, ainoastaan polttoainepäiväkirjaan kuljettajan tarvitsee tehdä merkintöjä. Tulokset ovat kuitenkin vain yhdestä tutkimuksesta ja koskevat kuorma-autonkuljettajan työtä. Logistiikan alalta voi valmistua myös linja-autonkuljettajaksi, jonka työssään kohtaamat tekstit voivat poiketa ainakin osaltaan edellä mainitusta listasta.

Liiketalouden opettajien mukaan työelämässä kohdattavia tekstejä harjoitellaan laatimalla niitä itse.

Esimerkki 135.

K: mut me niinkun tehdään että tietysti mä pyrin että niitä tehdään eli tehdään niitä muistioita tämmönen on muistio ja ja (.) anomus esimerkiksi että mikä tilanne kun anotaan mitä ne voi olla

Esimerkki 136.

M: joo siis me tehään niitä (- -) me tehään tehään tehään

Kaisa arvelee työelämässä kohdattavien – luettavien ja kirjoitettavien – tekstien olevan kauppan kirjeitä, kokousasiakirjoja, sopimustekstejä ja erinäisiä päätöksentekoon liittyviä tekstejä sekä säädöksiä, joiden lisäksi myös lakitekstejä ja ohjeita. Mirkan mukaan työelämässä tarpeellisiin tekstitaitoihin kuuluvat asiakirjojen ja niiden muotoilun hallinta.

Esimerkki 137.

M: mutta ihan niinkun se kirjeen muotoilu (.) niin tota et se olis hallinnassa mutta siis (.) asiakirjat et kyllä tähän liiketalouteen liittyy niin paljon niitä eri asiakirjoja jotka pitäis osata tehdä

Mirkan puheesta on huomattavissa, että hänen sanomisensa on varmaa juuri asiakirjoista puhuttaessa. Syynä voi olla se, että asiakirjat mainitaan opetussuunnitelmassa, joten niihin on turvallista tukeutua.

Esimerkki 138.

M: joo eli kyllä meillä neloskurssilla ku me kerätään semmonen portfolio (.) mikä on niinku tarkoitus liittyä heidän omaan työnhakemiseen että heillä olis niinku ajantasainen cv ku he lähtee työtä hakemaan ja pohja työnhakemuksesta ja tietysti korostan sitä että se aina räätälöidään siihen kyseiseen tehtävään mitä hakee mut että heillä on sitte vino pino asiakirjoja heillä on näyttää että mä osaan nämä tehdä

Kaisa pitää tärkeänä tekstitaitona sitä, että opiskelija hallitsee ammatissaan käytetyn sanaston, jotta hän pystyy lukemaan ja ymmärtämään ammattitekstejä.

Esimerkki 139.

K: tietysti ihan tämmösten ammattitekstien lukeminen ja ymmärtäminen se sanasto aa pitäis olla jollakin tavalla tuttu

Kokonaisuuksien hahmottaminen on merkittävää: työelämässä on tärkeää, että pystyy havaitsemaan luettavasta tekstistä olennaisen melko nopeasti.

Esimerkki 140.

K: et pystys aika nopeesti hahmottamaan et mistä tässä on kysymys eli semmonen et välttämättä ei tarvi lukea koko tekstiä ennen ku löytäis sieltä sen oleellisen asian (.) varmaan on tän päivän työelämässä tärkeetä jos aattelee jotain toimistotyötäkin

Äidinkielen opettajan haaste ammatillisella puolella opettaessa on juuri ammatin huomioiminen – jos opetettavat opiskelijat ovat usealta eri alalta, on selvää, ettei opettaja voi automaattisesti tietää kaikkia eri alojen keskeisiä tekstejä. Lisäksi Kaisan mukaan olisi huomioitava, ettei opetusryhmiä koottaisi täysin eri alojen opiskelijoista, koska silloin ryhmät muodostuvat isoiksi ja ammatillisuuden huomioiminen opetuksessa vaikeutuu. Kaisa muistuttaa, että työelämässä vaaditaan eri alojen asiantuntijoita, joten siitäkin syystä ryhmien pitäminen melko homogeenisina opiskeltavien alojen suhteen olisi kannattavaa.

Yhteistyö ammatinopettajan kanssa on yksi mahdollisuus yhdistää ammattialan ja äidinkielen opetusta, ja samalla äidinkielen opettajalla on hyvä tilaisuus oppia itsekin ammattialasta lisää. Takalan (2004: 15–16) mukaan integrointia ammattialaan voi toteuttaa järjestämällä opetusta ammattiaineen ja äidinkielen opettajan yhteistyönä sekä hyödyntämällä äidinkielen tehtävissä opiskeltavan ammattialan aineistoa – käytettävää materiaalia voivat olla esimerkiksi ammattilehdet ja -kirjallisuus sekä alaan liittyvät muut mediatekstit. Liiketalouden opettajat ovat sitä mieltä, että ammatillisuuden ja työelämän sekä opiskelijoiden elämää koskevien asioiden huomioiminen äidinkielen opetuksessa auttaa motivoinnissa, sillä silloin opiskelijat lähtevät helpommin esimerkiksi keskusteluun mukaan. Repo ja Nuutinen (1984: 200) sanovat, että ammatillisuuden huomioimisen ei ole silti syytä paisua äärimmäisyyksiin, sillä ihminen on myös muuta kuin ammattinsa harjoittaja – esimerkiksi perheen, harrastusyhteisön ja yhteiskunnan jäsen.

Karlssonin (2009: 63) mukaan myyjä kohtaa enemmän erilaisia tekstejä työssään kuin kuorma-autonkuljettaja, mutta kuorma-autonkuljettajat käyttävät kuitenkin työpäivästään enemmän aikaa tekstien lukemiseen ja kirjoittamiseen. Tulos on yllättävä, sillä sen perusteella logistiikan alan työntekijöiden työ on tekstipainotteisempaa kuin myyjien. Logistiikan ammattilaiset tarvitsevat siis työssään monipuolisesti tekstitaitoja. Opetuksen kannalta olisi tär-

keää, että logistiikan opiskelijoille korostettaisiin heidän tulevassa työssään tarvitsemia lukemisen, kirjoittamisen ja suullisen viestinnän taitoja. Liiketalouden ammattilaisille olisi tärkeää tuoda esiin heidän työssään kohtaamia tekstejä. Asiakaspalvelutilanteiden harjoittelu korostuu kummallakin alalla.

Esimerkki 141.

E: no kyllä sikäli että kyl tietysti (.) kyl mä vähän painottaisin niitä suullisia taitoja koska nää nyt aika monet joutuu sitten asiakaspalvelutyöhön logistiikka-alalla varsinkin että eihän ne nyt kauheita kirjallisia tehtäviä joudu työelämässä tekemään nää mejän kaverit että kyllä se painottuu sinne suulliseen mun mielestä enemmän

H: no voisikko nyt tässä välissä sanoa että silleen mitä minkälaisia suullisia tilanteita niillä logistiikan opiskelijoilla sitten vaikka ois siellä työelämässä

E: no siellä on tietysti asiakas- asiakaspalvelu kokonaisuudessaan sit siellä on työn vastaanottoja siinä että pystyy sitten asiakkaan kanssa (.) tai siis kyselemään asiakkaalta täydentäviä kysymyksiä ja ja (.) sellaisia selkeitä kysymyksiä esittämään ja ja (.) nimenomaan se semmoinen ymmärretyksi tuleminen

Eevan puheesta on pääteltävissä, että logistiikka-alan ammattilainen tarvitsee puheviestintätaitoja. Eevan mukaan logistiikan ammattilaisen työelämässä kohtaamat suulliset viestintätilanteet liittyvät asiakaspalveluun ja työn vastaanottoon asiakkailta. Kuljettajan suullinen kielitaito liittyy muun muassa kysymysten esittämiseen asiakkaalle ja tilanteen mukaisen, asiallisen kielen käyttämiseen. Eevan vastaus on kuitenkin hieman mietiskelevä ja epävarman oloinen, mikä voi johtua siitä, ettei hän kuitenkaan ole aivan varma logistiikan ammattilaisen työelämässä kohtaamista puheviestintätilanteista. Tietysti myös sillä on vaikutusta suullisten viestintätilanteiden aiheisiin, sijoittuuko logistiikkaa opiskellut esimerkiksi linja-auton- vai kuorma-autonkuljettajaksi. Kuitenkaan työssä kuljetusalan ammattilaisena asiakaspalvelulta ei voi vältyä. Eevan mielestä ammatillista äidinkielen opetusta pitäisi kehittää enemmän pienryhmäviestinnän opettamisen suuntaan. Se olisi hänen mielestään tärkeää, jotta opiskelija jo kouluaikana pääsisi ymmärtämään työyhteisön vuorovaikutukseen liittyviä asioita.

Eevan mukaan opiskelijat ovat melko arkoja tuomaan esiin omia mielipiteitään suullisesti, joten heitä pitäisi rohkaista enemmän suulliseen vuorovaikutukseen. Logistiikan alalla suulliselta kanssakäymiseltä ei voi vältyä, joten rohkeuden kerääminen ja erilaisten puhumistilanteiden harjoittelu olisi tärkeää. Logistiikan opiskelija kohtaa aitoja työelämän suullisia vuorovaikutustilanteita ehkä vain harjoittelujensa aikana. Jos harjoittelu on ensimmäinen kerta työelämässä, ei ole ihme, että harjoittelijat ovat hiljaisia uudessa ympäristössä. Persoonallisuus voi vaikuttaa siihen, millaiselle alalle yksilö hakeutuu. Logistiikka-alalla sosiaalista kanssakäymistä voi olettaa olevan vähemmän kuin vaikkapa liiketaloudessa, mikä voi vaikuttaa alan valintaan. Kuitenkin haastatteluiden perusteella asiakaspalvelu on keskeistä myös logistiikan alalla.

Suullisia vuorovaikutustilanteita on kuitenkin hankala harjoitella luokassa, sillä ne vaativat aidon tilanteen toimiakseen kunnollisena harjoituksena. Kirjallisia töitä on helpompi harjoitella koulussa kuin suullisia tilanteita. Kuitenkin koulussakin voidaan vaikuttaa puhumis- ja esiintymisvarmuuden kasvattamiseen.

Ammatissa tarvittavista tekstitaidoista opettajat nostavat esiin sähköisen viestinnän hallitsemisen. Lisäksi on tärkeää, että ammattilainen pystyy tunnistamaan sujuvasti erilaisia tekstilajeja. Logistiikan ammattilaiset tarvitsevat kirjoitustaitoa erityisesti kuormakirjojen ja lomakkeiden täyttämiseen. Lukemisen taidot liittyvät ohjeiden ymmärtämiseen. Liiketalouden ammattilaisen pitää osata sekä tuottaa että lukea kaupan asiakirjoja. Lukemisen taitoja tarvitaan lisäksi lakitekstien ja ohjeiden ymmärtämiseen.

5 ÄIDINKIELEN OPETUKSEN OPPIMATERIAALIT

5.1 Oppikirja ja muut oppimateriaalit

Haastatteluissa pyrittiin selvittämään, millaisia oppimateriaaleja opettajat käyttävät opetuksessaan. Kaikilla opettajilla on käytössään oppikirja, mutta sen käytön määrä vaihtelee. Logistiikan opettajat Salme ja Eeva käyttävät *Tehtävänä äidinkieli* -oppikirjaa paljon opetuksessaan. Liiketalouden opettajat Mirka ja Kaisa hyödyntävät oppikirjasta joitakin osuuksia, mutta pääasiassa heidän oppimateriaalinsa ovat jostain muualta kuin oppikirjasta. Kaisalla on käytössään *Linkki – Työyhteisön viestintä* -niminen kirja. Mirkalla käytössä olevan kirjan nimi on *Viesti ja vaikuta*.

Salmen oppilaitoksessa on sovittu, että tekniikan ja liikenteen alan äidinkielen opettajat käyttävät *Tehtävänä äidinkieli* -kirjaa. Sen käyttö on kuitenkin opettajan harkinnan mukaista. Salme hyödyntää oppikirjaa melko paljon, sillä hänen mielestään on reilua opiskelijoita kohtaan, että kirjaa käytetään, kun opiskelijat joutuvat siitä maksamaan. Salme hyödyntää kirjasta erityisesti opiskelutaitoon liittyviä harjoituksia, oikeakielisyystehtäviä, kokous- ja neuvottelutaidon sekä keskustelun aihealueita. Hänen mukaansa kirjassa on niin paljon asiaa, että paljon jää käsittelemättäkin. Kirjan tehtäviä Salme hyödyntää vaihtelevasti – joskus käyttää sellaisenaan, toisinaan hän muokkaa kirjan tehtäviä. Jonkin verran Salme teettää myös kirjan ulkopuolisia tehtäviä.

Eeva hyödyntää oppikirjaa opetuksessaan kaikista haastatelluista opettajista eniten. Ehdottomasti suurimman osan hänen käyttämistään oppimateriaaleista muodostaa oppikirja. Sen lisäksi hän hyödyntää jonkin verran logistiikka-alan ammattilehtiä ja tekee silloin tällöin tehtäviä esimerkiksi oikeakielisyysharjoituksia varten. Oppikirjan käyttöä Eeva perustelee sillä, että hän pitää *Tehtävänä äidinkieli* -kirjaa hyvänä ja kattavana logistiikan alan opiskelijoille. Opiskelijoiden ala on huomioitu kirjassa Eevan mielestä hyvin. Lisäksi kirjan käyttöön vaikuttaa se, että hän sanoo olevansa laiska tekemään oppimateriaalia. Kaunokirjallisuus-luku hänellä jää käsittelemättä kirjasta, mutta luvuista *Viestintä* työpaikalla, *Työskentely* tiimeissä ja projekteissa sekä *Asiakirjat* hän pitää erityisesti, ja ne myös käydään opiskelijoiden kanssa läpi.

Kaisa on ostattanut opiskelijoillaan oppikirjan ensimmäisen kerran meneillään olevana lukuvuonna. Aikaisemmin hän ei ole käyttänyt oppikirjaa opetuksessaan. Syynä kirjan käyttöönottoon hän pitää sitä, että se helpottaa hänen työtään, sillä hänellä on opetusta kahdessa eri paikassa, joten siirtymät paikasta toiseen täytyy tehdä välillä nopeasti. Sellaisissa tilanteissa hän voi hyödyntää kirjaa ja antaa opiskelijoille tehtäväksi tehdä kirjan harjoituksia. Hänellä

on myös monen eri alan opiskelijoita opetettavanaan, joten kirjan myötä hän uskoo pääsevänsä hieman helpommalla. Toinen syy kirjan käyttöön on, että Kaisa uskoo pysyvänsä ajan tasalla kirjan avulla. Hän opettaa yksin äidinkieltä liiketalouden opiskelijoille, joten kirjan käyttäjänä hän kokee olonsa turvalliseksi siltä kannalta, että opettaa sellaisia asioita kuin muutkin. Hän luottaa myös siihen, että kirja sisältää uuden opetussuunnitelman vaatimukset. Kaisa käyttää kirjasta ennen kaikkea tehtäviä – joko suoraan tai muokkaamalla niitä. Teoriasivuja hän ei usko hyödyntävänsä.

Mirka käyttää oppikirjaa lähinnä teorianäytteen esittämiseen. Hän tekee esimerkiksi kalvopohjia kirjan tekstien perusteella. Kirjan tehtäviä hän ei ole käyttänyt koskaan, vaan hänen käyttämänsä tehtävät ovat itse keksittyjä, eri lähteistä muokattuja tai kollegoilta saatuja. Hänen opiskelijoistaan osalla kirja on, mutta suurin osa jättää sen ostamatta. Sen vuoksi hänen teetättämänsä tehtävät ovat aina muualta kuin kirjasta. Mirka kuitenkin sanoo opiskelijoilleen kirjan alueet, jotka ovat hyödyllisiä kokeeseen luettaessa. Mirkan opiskelijoista suurin osa ei osta kirjaa, vaikka sitä käytetään äidinkielen opiskelussa. Mielestäni päätös kirjan käytöstä olisi hyvä tehdä johonkin suuntaan: joko kirja vaadittaisiin kaikilta opiskelijoilta tai se jätettäisiin kokonaan käyttämättä. Nyt opettaja on hankalassa tilanteessa, kun kirjan asioita käsiteltäessä suurimmalla osalla opiskelijoista ei ole oppikirjaa hankittuna.

Kaikki opettajat käyttävät lehtiartikkeleita oppimateriaalina. Artikkelin perusteella kirjoitetaan esimerkiksi referaatti. Artikkelin voi olla sanoma- tai aikakauslehdessä, ja useimmiten se liittyy ammattiin jollain tapaa.

Esimerkki 142.

K: hesarin sivuja esimerkiksi kuluttaja keskiviikko kuluttajasivut nyt vaikka sit liiketalouden puolelle on ihan hyvä

Esimerkki 143.

E: ne on ne ammattilehdet aika hyviä

Itse tehdyt tai jonkin lähteen, esimerkiksi oppikirjan tai lehtiartikkelin, pohjalta muokattut tehtävät kuuluvat kaikkien opettajien käyttämiin oppimateriaaleihin.

Esimerkki 144.

E: et joitakin oikeinkirjoitustehtäviä mä teen tietysti täällä on aika vähän niitä (.) ja kun ne ostaa vanhana näitä kirjoja niin niitä on ehkä sitten tehtykin

Mirkan mukaan itse tehtyä oppimateriaalia on mahdollista kehittää paremmaksi, kun kokeilee, miten se toimii opetuksessa.

Esimerkki 145.

M: sitä koko ajan kuitenkin niin huomaa että (.) et mitkä jutut toimii mitkä ei ja ja sitten pyrkii niinku muuttamaan niitä siihen (.) muotoon että ne toimis ja poistamaan jotain ja muokkaamaan

(- -) sitä puuttuu jos opettaa neljää (.) koko ajan niitä neljää kurssia niin sitte haluaa iteki sitä niinku vaihtelua siihen

Opettajia pyydettiin tuomaan mukanaan haastatteluun jonkin itse tehty tai koottu hyväksi koettu oppimateriaali. Kaikki muut opettajat Eevaa lukuun ottamatta toivat esimerkkimateriaalin mukanaan. Eeva sanoo esimerkissä 144 tekevänsä satunnaisesti oikeakielisysharjoituksia. Kuitenkin Eeva myös toteaa, että hänen käyttämänsä oppimateriaalit ovat peräisin ai-noastaan oppikirjasta.

Esimerkki 146.

E: mulla on pelkästään tää ((*Tehtävänä äidinkieli* -oppikirja)) käytössä ja tästä otan kaiken materiaalin

H: joo

E: [et mulla] ei oo mitään omaa materiaalia

Kaisan mukanaan tuomassa itse tehdyssä oppimateriaalissa on kaksi eri tehtävää, joissa harjoitellaan asiatyylisiä kirjoittamista. Ensimmäisessä tehtävässä on tarkoituksena laatia raportti haastattelusta, jossa on selvittänyt jonkin ammatin tai työtehtävän sisältöjä. Toisessa tehtävässä pitää kirjoittaa tiedote annettujen ohjeiden perusteella. Mirkan itse tehty oppimateriaali liittyy ryhmätyöskentelyyn. Tehtävän tarkoituksena on kirjoittaa itsestään ryhmätyöskentelijänä, ja kirjoituksen avuksi on listattu aiheeseen liittyviä kysymyksiä. Salmen mukaan tuoma itse tehty oppimateriaali sisältää kysymyksiä, joihin *Tehtävänä äidinkieli* -oppikirjan graafien ja taulukoiden lukemista käsittelevästä kappaleesta on etsittävä vastauksia.

Opettajista muut paitsi Eeva hyödyntävät internetin tarjontaa oppimateriaalina. Internetiä käytetään esimerkiksi tiedonhakutehtävissä. Salmen mukaan opinnoissa hyödynnettävät internetsivustot ovat sellaisia, jotka saattavat olla opiskelijoille vieraita.

Esimerkki 147.

S: ja sitten on ihan internet niin siis tiedonhakutehtäviä on netistä semmosia (.) semmosilta sivuilta missä he eivät sitten juuri välttämättä käy et kaikkea wikipediaa käytetään ja näin mut siten on kaikenlaista kela

H: [niin]

S: ja vr:n sivuilla ja missä (.) ostetaan junalippua ja muuta

Kaisan käyttämiä internetsivustoja ovat Kielitoimiston ja Kotimaisten kielten tutkimuslaitoksen sivustot, Kirjoittajan ABC ja Tilastokeskuksen sivustot. Myös Mirka hyödyntää Tilastokeskuksen internetsivuja tehtävissä, joissa opiskelijoiden tehtävänä on tulkita graafisia kuvioita.

Esimerkki 148.

M: joo kyllä me käytetään tosi paljon nettiä että niinku (.) tiedon hakemiseen (.) että tota (.) joo (.) käytetään (- -) mol.fi -sivustolla me ollaan paljon esimerkiks tolla neloskurssilla ku se on siihen työn hakemiseen liittyviä juttuja että sieltä ihan sitä tiedonhakua esimerkiksi ei varmaan muuten ni oo mitään semmosta tiettyä että että tota (.) ihan vaihtelevasti ugri.net se on suomen sukukieli semmonen sivusto joka on ihan vaan mun oma fiksaationi varmaan mutta mää teetään

semmosen ryhmätyön suomen sukukielistä mikä on osoittautunut aika kivaksi että ne tekee tosi mieluusti sitä ja ne ettii sieltä sitten pääsääntöisesti siihen tietoa

Logistiikan opettajalla on käytössään opiskelijoiden ammattialan oppikirja, jota voidaan käsitellä yhdessä äidinkielen tunneilla.

Esimerkki 149.

S: sitten saattaa olla joku oppikirjan pätkä (.) just siinä ihan alussa ykköskurssilla opetellaan sitä (.) oppivaa lukemista niin tota siellä opiskelutaitoa-kohdassa (.) niin siinä on yleensä joku ammattialan kirjasta kopsaan tekstin jota me sitten luetaan

Ammattialan oppikirjan käsittelystä yhdessä voi olla paljon apua opiskelijalle. Opiskelun kannalta on olennaista, että oppii itselleen hyvän tavan opiskella. Äidinkielen tunneilla käsitellään opiskelutaitoa, jota tarvitaan sekä yhteisten että ammattiaineiden opiskelussa.

Logistiikan alan opiskelijoita opettavat Salme ja Eeva pitäytyvät muutamassa erilaisessa oppimateriaalissa, ja on tietysti opettajan vallassa, millaisia oppimateriaaleja hän haluaa käyttää. Runsaan oppikirjan käytön seurauksena voi käydä niin, että oppikirja toimii piilo-opetussuunnitelmana, jos opettaja tukeutuu opetuksessaan ainoastaan siihen, eikä huomioi virallisessa opetussuunnitelmassa esitettyjä asioita (Uusikylä & Atjonen 2002: 49). Opettajan täytyy olla tarkkana, jotta opetussuunnitelmassa esitetyt aihealueet tulevat käsitellyksi opiskelijoiden kanssa. Muuten äidinkielen opetuksesta voi tulla epätasa-arvoista eri opiskelijoille, jos opetussuunnitelmassa esitetyistä vaatimuksista ei pyritä pitämään kiinni.

Liiketalouden opettajat hyödyntävät kaunokirjallisia tekstejä oppimateriaaleina jonkin verran.

Esimerkki 150.

K: must ihan yhtä lailla merkonomin on hyvä tietää ((*nauraen*)) että kuka se kivi oli ja että erottaa lönnrotin ja aleksis kiven toisistaan ja
H: [niin]
K: et kumpi sen nyt kirjoitti sen seittemän veljestä

Kaisa käyttää opiskelijoiden tuottamia tekstejä oppimateriaalina esimerkiksi oikeakielisyyden tarkastelussa.

Esimerkki 151.

K: jos ne vaikka kirjoittaa esseen niin mää kirjoittelen sieltä ne niitten virheet ja sit me yhdessä korjataan ne eli tota ne korjausesimerkit on must paljon mielekkäämpiä
H: [mmm]
K: kun ne tulee heidän omista kirjoituksistaan kuin se että mä otan ne oppikirjasta

Oikeakielisystehtävät voivat olla opiskelijoiden mielestä mielenkiintoisempia kuin kirjan harjoitukset, jos korjattavana ovat heidän itse laatimansa tekstit. Esimerkit ovat luultavasti sellaisia, että ne koskevat useita opiskelijoita. Opiskelijoiden laatimat tekstit saattavat olla

oppimateriaaleina myös siten, että opiskelijat arvioivat toistensa kirjoittamia tekstejä ja tekevät niihin korjauksia.

Todellisten yritysten laatimat tekstit ovat toisinaan oppimateriaalina.

Esimerkki 152.

K: käytänhän mä näitä työelämän tekstejä niinkun aitoja et jos tulee myyntikirjeitä kotiin nehän on hirveen hyviä käyttää

Kaisa ei kerro tarkemmin, mitä tekstien kanssa tehdään, mutta käytössä ovat muun muassa myyntikirjeet ja tiedotteet. Aitojen tekstien tarkastelu on varmasti opiskelijan kannalta mielekkäämpää kuin kirjan esimerkkien tutkiminen ja käsittely.

Mirkan oppilaitoksessa kollegoilla on tapana vaihdella laatimiaan oppimateriaaleja keskenään.

Esimerkki 153.

M: ei mulla oo (.) nyt vaikka mä oon nyt vasta toista vuotta niin enää haisuakaan että mistä ja milloin mä oon saanu niinku jonkun tehtävän että

H: [joo]

M: että niitä on paljon ja ne on sitte aika lailla yhteistä omaisuutta että että niitä kyllä vaihetaan

Uusikylän ja Atjosen (2002: 49) mukaan oppikirjat edustavat kirjan tekijäryhmän näkemyksiä opetettavista asioista, jolloin täydellinen sitoutuminen yhden kirjan oppeihin voi muodostaa opetuksen kaavamaiseksi. Yksi keino innostaa opiskelijoita äidinkielen opetuksen pariin on käyttää vaihtelevia opetusmateriaaleja ja -menetelmiä, jolloin tunnit eivät toistu aina samankaltaisina. Se kuitenkin vaatii opettajalta intoa ja kärsivällisyyttä kehittää ja hankkia vaihtelevia oppimateriaaleja.

Oppitunnit perustuvat pitkälti siihen, että opiskelijat tekevät tehtäviä. Oppimateriaaleina on hyvin usein jonkinlaisia tekstejä, joita käsitellään yhdessä luokassa. Oppitunnit pohjautuvat pitkälti toimintaan tekstien kanssa.

Esimerkki 154.

E: et kyl me tätä tekstiä käsitellään siellä aika paljon et hyvin paljon ne tekee tällasia (.) yhteenvetoja

Eevan mukaan oppikirjan tekstiä käsitellään tunneilla, ja opiskelijat tiivistävät kirjan tekstiä tekemällä yhteenvetoja, jolloin teksti tulee ehkä käsiteltyä paremmin kuin pelkästään lukiemalla. Yhteenvetojen lisäksi tunnin aiheeseen liittyviä tehtäviä tehdään kirjasta.

Esimerkki 155.

M: monisteita monisteita monisteita et sitä se on (- -) no kurssista riippuen että ja sitten niinku ryhmistä riippuen että mitä voi tehdä että jollekin ryhmälle se voi olla että toimii kaikista parhaiten semmonen että niillä on joku muistiinpanopohja johon ne tekee sitten muistiinpanoja ja sitä mukaa kun minä paapatan kalvon kanssa (.) tai jonku dokukameralta näytän ja sitte tota ja sitte ihan tehtävämönisteita mitä ne tekee

Riippuu paljon ryhmästä ja kurssista, miten tunneilla toimitaan. Yleensä kaikelle toiminnalle ovat kuitenkin pohjana monisteet.

Joskus Kaisa luetuttaa opiskelijoilla tekstin, jota jokainen kommentoi ja siitä keskustellaan. Kaisan arvion mukaan hänen tuntinsa perustuvat pitkälti keskustelulle.

Esimerkki 156.

K: mulla on varmaan aika paljon keskustelua mun tunnit

Opettajista ainoastaan Kaisa mainitsi erikseen, että hän käyttää keskustelua tuntiensa toiminnassa paljon. Keskustelun pohjana on usein jokin teksti.

Opettajat eivät juuri anna opiskelijoille kotitehtäviä, joten äidinkielen harjoitukset sisältyvät lähes kokonaan oppitunneille. Mirkan mukaan joskus jokin isompi tehtävä voi jäädä kotiin tehtäväksi, jos sitä ei ehdi saada tunneilla valmiiksi. Salmen antamat kotitehtävät voivat olla sellaisia, että opiskelijat etsivät vaikkapa kaksi lähdettä liittyen tiettyyn aiheeseen tai kirjoittavat muistiinpanot raporttia varten, jos he ovat käyneet opintokäynnillä. Eevan mukaan opiskelijoiden tekemät tehtävät ovat sen verran lyhyitä, että ne ehditään tekemään tuntien aikana, joten läksyjä kotiin ei yleensä jää. Kaisakaan ei anna kotiläksyä, mutta hänen pitämiinsä kursseihin sisältyy työ, jonka opiskelijat tekevät omalla ajallaan.

Esimerkki 157.

K: mulla on jokaiseen kurssiin jokin semmonen laajempi työ joka tehdään omalla ajalla ja joka tavallaan vähän kokoaa sitä kurssin asioita ja sit se palautetaan kurssin lopussa

Keskeisimmät oppimateriaalit äidinkielen opetuksessa ovat haastateltujen opettajien mukaan oppikirja, lehtiartikkelit ja itse tehdyt harjoitukset. Logistiikan opettajat käyttävät oppikirjaa pääasiallisena materiaalina opetuksessaan, liiketalouden opettajat puolestaan hyödyntävät siitä vain joitakin osioita. Lehtiartikkelit ovat useimmiten esimerkiksi referaattitehtävän pohjatekstinä. Itse tehty tai eri lähteistä koottu materiaali voi olla vaikkapa kirjan tehtävä muokattuna. Oppitunnit perustuvat erilaisten tekstien käsittelemiseen kirjallisesti ja suullisesti, ja opettajat eivät yleensä anna opiskelijoille kotitehtäviä.

5.2 Liiketalouden oppikirjat

Liiketalouden alalle suunnatut äidinkielen oppikirjat *Linkki – Työyhteisön viestintä* ja *Viesti ja vaikuta* ovat melko samankaltaisia. Seuraavaksi esitellään kirjojen tehtävissä esiintyneitä luettavia tekstejä ja kirjoitettavia tekstilajeja.

Lukutaitoon liittyviä tehtäviä *Linkki*-kirjan aineistossa on 6 kappaletta, kirjoitustaitoon liittyviä tehtäviä 52 kappaletta ja näitä taitoja yhdistäviä tehtäviä 19 kappaletta. Yhteensä teh-

täviä on siis 77 kappaletta. Nämä 77 tehtävää ryhmiteltiin sen mukaan, mikä on tehtävän tarkoituksena. Tehtävien ryhmittelyssä päädyttiin neliosaiseen jakoon: työelämän tekstejä, opiskelutekstejä, mediatekstejä sekä kielenhuoltoa ja kielitietoa käsitteleviin tehtäviin. Eniten tehtäviä sijoittui työelämän tekstit -ryhmään, 33 kappaletta.

Viesti ja vaikuta -oppikirjassa lukutaitoon liittyviä tehtäviä on 43 kappaletta, kirjoitustaitoon liittyviä tehtäviä 53 kappaletta ja kumpaakin taitoa vaativia tehtäviä 14 kappaletta. Luku- ja kirjoitustaitoon tai molempiin liittyviä tehtäviä on kirjassa yhteensä siis 109. Nämä tehtävät jaoteltiin myös neljään ryhmään, kuten *Linkki*-kirjankin tehtävät. Sekä opiskelutekstit että työelämän tekstit -ryhmään sijoittuu kumpaankin 33 harjoitusta, ja ne ovat *Viesti ja vaikuta* -kirjan kaksi suurinta tehtäväryhmää.

Opiskeluun liittyvillä tehtävillä tarkoitetaan tehtäviä, joita esiintyy lähinnä koulukontekstissa. Sellainen on esimerkiksi opinnäytetyön ohjeisiin tutustuminen. *Linkissä* opiskelutekstit-ryhmään kuuluvia tehtäviä on yhteensä kahdeksan kappaletta. Mediateksteihin liittyvillä tehtävillä tarkoitetaan harjoituksia, joiden aineistona on usein jokin mediateksti. Mediatekstit-ryhmän tehtävien tarkoituksena voi olla esimerkiksi lehtimainoksen tutkiminen ja mielipidekirjoituksen laatiminen. Mediatekstit-ryhmän harjoituksia on *Linkissä* 15 kappaletta ja *Viesti ja vaikuta* -kirjassa 23 kappaletta.

Kummassakin liiketalouden oppikirjassa kielenhuoltotehtävät sijoittuvat omaksi ryhmäkseen, sillä niissä ei käsitellä ammattiin liittyviä asioita. Tehtävien tarkoituksena on muun muassa lisätä tekstiin isot alkukirjaimet sekä pää- ja sivulauseiden erottaminen toisistaan. Näitä tehtäviä on *Linkissä* yhteensä 22 ja *Viesti ja vaikuta* -kirjassa 19 kappaletta. Kirjojen kielenhuoltotehtävistä ei käsitellä esimerkiksi liiketalouden alaan liittyvää sanastoa. Kielenhuoltoharjoitukset koskevat yleisesti oikeakielisyyttä, mutta mielestäni ammattisanastoa voisi jonkin verran harjoitella tässä osiossa. Nyt oikeakielisyysharjoitukset jäävät ryhmittelyssä itsenäiseksi osiokseen, sillä ne eivät yhdisty luontevasti muihin ryhmiin.

Kummassakin oppikirjassa suurin ja ammatillisuuden kannalta olennainen tehtäväryhmä on työelämän tekstejä käsittelevät tehtävät. Näitä tehtäviä esitellään tarkemmin, sillä on mielenkiintoista tarkastella, millä tavalla ammattiala näkyy äidinkielen tehtävissä ja minkälaisia tekstitaitoja tehtävien tekeminen edellyttää. Esimerkkejä otetaan työelämän tekstit -ryhmän tehtävistä, mutta erikseen mainitaan, jos samankaltaista tekstiä luetaan tai kirjoitetaan muidenkin ryhmien tehtävissä. Työelämän teksteihin liittyvät tehtävät ovat kiinnostavin ryhmä sen vuoksi, että ammatilliseen tutkintoon tähtäävässä koulutuksessa on oletettavaa ja toivottavaa, että harjoitukset myös äidinkielellä koskettavat jollain tapaa tulevaa työelämää ja siellä kohdattavia tekstejä.

Liiketalouden alan äidinkielen opetussuunnitelman perusteissa lukemiseen liittyvä sisältö ilmaistaan muun muassa seuraavasti: ”ymmärtää liike-elämään ja julkishallintoon liittyvien tekstien keskeiset käsitteet, olennaisen sisällön ja tarkoituksen” (Opetushallitus 2011d: 182). Kummassakin kirjassa luettavia tekstejä on tarkoitus etsiä internetistä. Alaan liittyvien internetsivujen lukeminen on mielekäs harjoitus, sillä internetiä hyödynnetään nykyään hyvin paljon työelämässä.

Esimerkki 158.

Tutustu kahden saman alan yrityksen internetsivuihin ja arvioi niistä seuraavia asioita:

- sivujen kokonaiskuva
- selkeys
- silmäiltävyys
- tiedon löytyminen
- kieliasu.

Esitellä tulokset ryhmässä. (Kaloine ym. 2008: 119.)

Työelämän tekstit -ryhmän tehtävien lisäksi internettekstejä käsitellään mediatekstit-ryhmän harjoituksissa.

Viesti ja vaikuta -kirjassa luettavia tekstejä ovat erilaiset tiedotteet.

Esimerkki 159.

Tutustukaa koulunne sisäisiin tiedotteisiin ja arvioikaa niitä ulkoasun ja sisällön perusteella. Kiinnittäkää huomiota otsikointiin, päiväykseen, lähettäjäan, vastaanottajaan, yhteyshenkilöön ja kielenkäyttöön. (Kaloine ym. 2008: 152.)

Tiedotteiden lukeminen on järkevää, sillä tiedotteisiin tutustumisen ja niiden arvioimisen avulla rakentuu pohja laatia itse tiedotteita. Liiketalouden ammattilaisen oletetaan hallitsevan työelämässä tiedotteiden laatiminen.

Lukemiseen ja luetun ymmärtämiseen liittyvä tehtävä *Viesti ja vaikuta* -kirjassa koskee kaupankäynnin toimitusehtojen selvittämistä. Toimitusehtojen tarkastelu on hyödyllistä yleisesti, mutta erityisesti kaupan alalle suuntautuville niiden tuntemuksesta on hyötyä.

Esimerkki 160.

Ota selvää esitteistä tai www-sivuilta, millaisia toimitusehtoja on toimistokalusteiden, tietokoneiden ja valmistalojen kaupassa. (Kaloine ym. 2008: 168.)

Lukemisen taitoa ja ammattisanaston tuntemusta tarvitaan tehtävissä, joissa pitää tutustua alan ammattilehtiin tai -kirjallisuuteen. Artikkelien ja kirjojen lukeminen laajentaa opiskelijoiden näkökulmaa internettekstien maailmasta ehkä sellaisiin teksteihin, joihin heillä ei muuten tulisi tutustuttua.

Esimerkki 161.

Valitse liike-elämää tai tietojenkäsittelyalaa käsittelevien kirjojen listasta yksi. Lue se ja tutki, millaisen kuvan se antaa liike-elämästä ja sen eri työntekijäryhmistä. (Kaloinen ym. 2008: 296.)

Artikkelien lukemista on lisäksi *Viesti ja vaikuta* -kirjan mediatekstit- ja opiskelutekstit-ryhmän tehtävissä sekä *Linkki*-kirjan opiskelutekstit-ryhmän tehtävissä.

Työnhaun hallitseminen ja siihen liittyvät asiakirjat ovat yksi osa-alue, joka on mainittu äidinkielen opetussuunnitelman tavoiteosiossa (Opetushallitus 2011b: 1). Liiketalouden oppikirjoissa työpaikkailmoitusten tarkastelu on esillä työelämän teksti -ryhmässä.

Esimerkki 162.

Etsi työpaikkailmoitus ja selvitä siitä, millaiseen tehtävään sillä haetaan työntekijää. Selvitä, onko kyseessä vakituinen vai määräaikainen toimi. Selvitä myös, kenelle hakemus on osoitettava ja milloin se on viimeistään lähetettävä. Arvioi vielä, millaisia vihjeitä saat hakemuksen tekemiseen ilmoituksen tyylistä, sävystä ja sanavalinnoista. (Honkala ym. 2009: 112.)

Esimerkki 163.

Tutkikaa oman alanne työpaikkailmoituksia sanomalehdistä ja internetistä. Millaista osaamista edellytetään? Millaisia ominaisuuksia pidetään tärkeinä? Tehkää muistiinpanot ja kalvo- tai PowerPoint-esitys tuloksista. Esitelkää tuloksenne ryhmässä. (Kaloinen ym. 2008: 258.)

Liiketalouden äidinkielen opetussuunnitelman perusteissa todetaan, että tavoitteena on, että opiskelija ”osaa laatia liike-elämän ja julkishallinnon tavallisimmat asiakirjat, esimerkiksi raportit, tiedotteet ja kaupanteon ja kokousten asiakirjat” (Opetushallitus 2011d: 182). Opetussuunnitelman perusteissa ei ole tarkemmin eritelty kaupanteon ja kokousten asiakirjoja, mutta liiketalouden oppikirjoissa niitä on tarkoituksena harjoitella laajasti. Työelämän teksti -ryhmän kirjoitustehtävät ovat pääasiassa erilaisten asiakirjojen laatimista. Harjoiteltavia asiakirjoja on eniten kaupan alalta, mutta lisäksi käsitellään kokous- ja työnhakuasiakirjoja.

Erilaisten tiedotteiden laatiminen on hyvin keskeistä kummankin liiketalouden oppikirjan tehtävien perusteella. Työelämän teksti -ryhmässä tiedotteeseen liittyviä harjoituksia on eniten.

Esimerkki 164.

Kirjoita sisäinen tiedote tilanteesta, jossa yrityksen vapunalusviikon (vappuaatto on perjantai) työpäivien kahvi- ja ruokataukoja lyhennetään koko viikon ajan. Määritä lyhennysaika minuuteissa. Aikalyhennysten ansiosta henkilöstö voi lopettaa työt vappuaattona tuntia aikaisemmin eli klo 15.00. Muista tarkat tiedot ja huomaavainen sävy. (Honkala ym. 2009: 203.)

Esimerkki 165.

Olet perustanut uuden yrityksen asuinpaikkakunnallemme. Kirjoita mediatiedote yrityksesi ja sen avajaispäivästä, yrityksen toimialasta ja liikeideasta yms. Noudata mediatiedotteen rakennetta. (Kaloinen ym. 2008: 158.)

Sisäisten tiedotteiden ja mediatiedotteiden lisäksi tehtävissä on tarkoituksena laatia asiakas-tiedotteita.

Toiseksi yleisin harjoitus liittyy sähköpostien kirjoittamiseen. Sähköpostikirjoittamisen käytänteiden harjoittelu on hyvin tärkeää liiketalouden ammattilaisiksi valmistuvien kohdalla, sillä heidän ammatissaan viestien vaihtaminen esimerkiksi asiakkaan kanssa on keskeistä.

Esimerkki 166.

Suunnittele kohtelias ja asiallinen viesti johonkin seuraavista tilanteista:

- a) Olet unohtanut vastata asiakkaan sähköpostiin, jossa hän on tiedustellut nyt loppuunmyytyä lasten Mörrä-pehmolelua.
- b) Asiakas on unohtanut palauttaa liikkeestä lainaamansa tapettimallikirjan.
- c) Olet unohtanut lähettää asiakkaalle hänen pyytämänsä tuote-esitteet.
- d) Isännöitsijä ei ole lukuisista pyynnöistäsi huolimatta korjannut nimen kirjoitusvirhettä uuden asuntosi postiluukussa. (Honkala ym. 2009: 44.)

Tehtävässä korostuu taito käyttää kieltä asiallisesti sähköpostiviestinnässä. Haastatellut opettajat pitivät tärkeänä taitoa viestiä tilanteeseen sopivalla tavalla – tämä tehtävä on hyvä esimerkki tilanteeseen sopivan viestinnän harjoitteluun.

Esimerkki 167.

Tiedustele sähköpostitse mahdollisuuksia päästä kesätyöhön tai työssäoppimispaikkaan esimerkiksi paikalliseen elintarvike-, urheilu- tai tietokonealiikkeen. (Kaloinen ym. 2008: 119.)

Liiketalouden alaan liittyviä kaupan asiakirjoja harjoitellaan laatimaan itse. Tarjouspyynnön laatimisesta on tehtäviä kummankin kirjan työelämän tekstit -ryhmässä.

Esimerkki 168.

Staff Oy on paikkakunnallasi toimiva henkilöstövuokrausyritys, joka on uusimassa neuvotteluhuoneen kalusteita. Neuvotteluhuoneeseen tarvitaan kahdeksan hengen neuvottelupöytä ja kahdeksan tuolia sekä kaksi matalahkoa, noin 90 senttimetriä leveää ja korkeintaan 40 senttimetriä syvää säilytyskaappia. Kaapeissa tulee olla ovet. Kalusteiden materiaalin tulee olla pyökkiä tai koivua. Kalusteet tarvitaan mahdollisimman pian.

Staff Oy pyytää tarjoutua neuvotteluhuoneen kalusteista kolmelta toimisto- ja muiden julkisten tilojen kalusteiden myyjältä. Kirjoita Staff Oy:n tarjouspyyntö. (Honkala ym. 2009: 146.)

Tarjouspyyntöjen lisäksi harjoitellaan tarjouksen kirjoittamista.

Esimerkki 169.

Vastaa Staff Oy:n tarjouspyyntöön eli kirjoita toisella paikkakunnalla toimivan Ojega Oy:n tarjous neuvotteluhuoneen kalusteista Staff Oy:lle.

Neuvottelupöydäksi tarjotaan soikeaa, 3200 mm pitkää pöytää, jossa pöytälevy on pyökkivaneria ja jalusta mustaksi maalattua terästä; tuotenumero on 62–29369. Myös tuolit ovat pyökkiä ja tuolien jalat mustaksi maalattua terästä; tuotenumero 62–29662. Pöydän hinta on 359 euroa ja tuolit 60 euroa/kpl. Kaapit ovat pyökkivaneria, ja yhden kaapin leveys on 900 mm, syvyys 310 mm ja korkeus 1250 mm. Kaapeissa on ovet ja kolme hyllytasoa, tuotenumero on 62–85523 ja hinta 212 euroa/kpl.

Kaikkiin hintoihin tulee lisäksi arvonlisäveroa 22 %. Merkitse tarjoukseen toimitusehdoksi jokin sopivaksi katsomasi Finnterms-lauseke. Muista kirjoittaa myös toimitusaika ja maksuehto. (Honkala ym. 2009: 146.)

Edelliset esimerkit ovat osoituksena siitä, että kirjan tehtävien välillä voi olla yhteys, jos tuotettavat asiakirjat liittyvät toisiinsa. Mielestäni tämänkaltainen harjoitus antaa todellisen kuvan prosessista, kun saman tilanteen parissa työskennellään useamman vaiheen ajan. Molempien tehtävien tekeminen antaa opiskelijalle myös kuvan sekä asiakkaan että asiakaspalvelijan näkökulmista.

Reklamaatiota ja siihen vastaamista harjoitellaan kummassakin kirjassa. Kaupan alalla reklamaatiotilanteet ovat yleisiä, joten harjoitukset ovat tärkeitä. Reklamaatiotilanteessa voidaan harjoiteltavat asiakirjat yhdistää samaan tapaukseen.

Esimerkki 170.

Yrityksenne on saanut matkapuhelimet. Kolmen puhelimen näytöissä on vikaa. Kirjoita reklamaatio. (Kaloinen ym. 2008: 181.)

Esimerkki 171.

Kirjoita vastaus ((reklamaatioon)) tehtävään 3. (Kaloinen ym. 2008: 181.)

Kaupan alan teksteihin kuuluu suoramarkkinointikirje, jota harjoitellaan kirjojen tehtävissä.

Esimerkki 172.

Suunnittele ja toteuta postitse lähetettävä suoramainontakirje, jonka aiheen valitse itse. Päätä siis ensin, mikä on tuote tai palvelu ja mikä yritys on kirjeen lähettäjä, mikä on kohderyhmä, ajankohta ja kirjeen tavoite. Suunnittele ja toteuta myös kirjekuori ja palaute-elementti sekä mahdollisesti myös esite tai vastaava kirjeen liitteeksi. Kirjettä suunnitellessasi pohdi seuraavia asioita:

- Miten saat kirjeellesi huomioarvoa? Miten saat vastaanottajan lukemaan kirjeen?
- Miten herätät kiinnostuksen tuotetta tai palvelua kohtaan? Mitkä ovat tuote-edut? Mikä on tarjous?
- Miten herätät ostohalun? Mitä tuote-edut merkitsevät kohderyhmän edustajalle (hyödyt)? Miten osoitat, että tuote tai palvelu sopii kirjeen vastaanottajalle?
- Miten lukija aktivoidaan vastaamaan? Miten kirjeeseen vastataan? (Honkala ym. 2009: 145.)

Kummassakin kirjassa on tehtävänä laatia kutsu, joka kuuluu sekä kaupan kirjeisiin että vapaa-ajan teksteihin.

Esimerkki 173.

Olet mukana järjestämässä yrityksen pikkujoulua. Pikkujoulu pidetään yrityksen ruokalan tiloissa. Tee kutsu pikkujouluihin. Huomaa, että kutsun tarkoituksena on antaa tarpeelliset tiedot pikkujoulujuhlasta sekä houkutella mahdollisimman paljon työntekijöitä mukaan. (Kaloinen ym. 2008: 158.)

Raportti on käyttökelpoinen tekstilaji sekä työelämässä että opintojen aikana. Raportti-harjoituksia on työelämän tekstit -ryhmän tehtävistä kuitenkin vain *Linkki*-kirjassa.

Esimerkki 174.

Käy tutustumassa paikkakunnallasi järjestettävään tapahtumaan, vieraile paikkakuntasi kirjastossa tai mielenkiintoisessa yrityksessä. Kirjoita raportti, joka on tarkoitettu oman alasi opiskelijalle. (Honkala ym. 2009: 45.)

Lisäksi *Viesti ja vaikuta* -kirjassa on opiskelutekstit-ryhmässä raportointitehtävä.

Sähköiset tekstitaidot huomioidaan *Viesti ja vaikuta* -kirjassa tehtävissä, joissa pitää laatia PowerPoint-esitys.

Esimerkki 175.

Tee PowerPoint-esitys, jota käytät esitellessäsi omaa yritystäsi asiakkaillesi. (Kaloinen ym. 2008: 158.)

PowerPoint-ohjelman hallitseminen on taito, jota nykyään tarvitaan monessa yhteydessä.

Lisäksi oppikirjoissa harjoitellaan kokousasiakirjoja laatimalla kokouskutsu, esityslista, pöytäkirja ja muistio. Kokousten aiheet liittyvät työelämän tilanteisiin, mutta eivät suoraan liian liikeyrityksen alaan. Kokousharjoitukset voivat tuntua opiskelijoista mielekkäämmiltä, kun niissä käsitellään aiheita, joita voi kohdata muuallakin kuin oman alan työyhteisössä. Harjoituskokouksissa käsiteltävät yksinkertaiset aiheet myös helpottavat kokouskäytännön ymmärtämistä ja omaksumista. Seuraava esimerkki on harjoituksesta, jossa opiskelijoiden on toimittava yhdessä pitäväkseen kokouksen sekä laatiakseen kokoukseen liittyvät kutsun ja muistion.

Esimerkki 176.

Jakakaa luokkanne 3-5 hengen ryhmiin ja järjestäkää ryhmissä kaikki seuraavat palaverit tai valitkaa aiheista yksi, johon teette kutsun ja muistion. Tarkoitus on, että ryhmä pääsisi kaikkia tyydyttävään kompromissiratkaisuun. Jokainen ryhmän jäsen perehtyy aiheeseen etukäteen ja miettii perusteluja. Tärkeää on, että jokainen mielipidettä kuunnellaan ja omasta näkökannasta pidetään silti kiinni. Kirjoittakaa palavereista muistiot.

- a) Yhden ryhmänne jäsenen tulisi jäädä perjantaina ylitöihin. Kenellekään aika ei oikein sovi. Sopikaa, miten asian voisi hoitaa oikeudenmukaisesti.
- b) Työtoverinne on mennyt naimisiin salaa. Sopikaa sopivasta muistamistavasta.
- c) Haluaisitte työpaikan taukokuoneeseen isomman ruokapöydän. Epäilette johtajan kieltäytyvän hankinnasta. Sopikaa, miten etenette asiassa.
- d) Työpaikan kierrätysasiat ovat retuperällä. Pitäkää palaveri, jossa sovitte, miten asiaa voisi viedä eteenpäin. (Honkala ym. 2009: 179.)

Lisäksi kirjoissa on tehtäviä, joissa on tarkoituksena laatia työnhakuun liittyviä asiakirjoja, kuten työhakemus, ansioluettelo ja CV.

Liiketalouden oppikirjojen tehtävät painottuvat työelämään liittyviin teksteihin, ja kirjoitustaidon harjoittelu ja hallinta korostuu tehtävissä. Ammatillisuus on mukana kirjojen tehtävissä. Liiketalouden alan tehtävät ovat pääosin kirjoitusta vaativia – toisaalta moni kirjoitus-tehtäväkin vaatii onnistuakseen lukemista. On myös muistettava, että tarkasteluun on otettu vain luku- ja kirjoitustaitoa koskevia tehtäviä, joten kirjoitustehtävien määrällinen enemmistö

on jo lähtökohtaisesti mahdollinen. Lisäksi oppikirjojen harjoituksiksi on suunnattu luultavasti enemmän kirjoitukseen perustuvia tehtäviä, sillä opettajan on helpompi kontrolloida tehtävien tekemistä, kun siitä jää konkreettinen todiste. Pelkkä lukeminen ei anna opettajalle vielä tietoa siitä, onko opiskelija ymmärtänyt opiskeltavan asian. Pääasiassa kirjojen harjoitukset on suunnattu yksin tehtäviksi, mutta toki niitä on mahdollista pohtia myös yhdessä parin kanssa.

5.3 Logistiikan oppikirja

Tehtävänä äidinkieli -kirjassa on runsaimmin tehtäviä tarkastelluista oppikirjoista. Luku- tai kirjoitustaitoon liittyviä tai niitä yhdistäviä tehtäviä on yhteensä 174. Tehtävätyypit jakaantuvat siten, että kirjoitustaitoon liittyviä tehtäviä on eniten, 78, luku- ja kirjoitustaitoa yhdistäviä tehtäviä 59, ja pelkästään lukutaitoon liittyviä tehtäviä 37. Jako eri tehtävätyyppien välillä on samankaltainen kuin liiketalouden alan kirjojen tehtävissä eli kirjoitustaitoa vaativia tehtäviä on eniten ja pelkästään lukutaitoon liittyviä tehtäviä vähiten. Nämä 174 tehtävää jakaantuvat liiketalouden alan kirjojen tehtävien tavoin samanlaisiin ryhmiin: työelämän tekstit, opiskelutekstit, mediatekstit sekä kielenhuolto- ja kielitietoa käsittelevät tehtävät. Suurin tehtäväryhmä kirjassa ovat opiskelutekstit.

Ryhmittelyperusteet ovat samat kuin liiketalouden oppikirjoissa, joten opiskeluun liittyvillä tehtävillä tarkoitetaan tehtäviä, joita esiintyy lähinnä koulukontekstissa. Esimerkiksi opinnäytetyöhön ja kaunokirjallisuuteen liittyvät harjoitukset sekä kertomuksen kirjoittaminen ovat tällaisia tehtäviä, ja tähän luokkaan kuuluvia tehtäviä on *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa 54. Mediatekstit-ryhmän tehtäville on ominaista, että tehtävän aineistona on jokin mediateksti. Kirjan tehtävät liittyvät esimerkiksi eri lehtien, television ja internetin aineistoihin, joissa esiintyviä mainoksia on muun muassa tarkoitus analysoida. Mediateksteihin liittyviä tehtäviä on kirjassa 37.

Kielenhuolto- ja kielitietoa käsittelevät tehtävät muodostavat myös *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa oman ryhmänsä, johon kuuluu 37 tehtävää. On kuitenkin huomattava, että tämän kirjan kielenhuolto- ja kielitietotehtävissä on huomioitu esimerkiksi ammattiin liittyvää sanastoa, mikä voi motivoida opiskelijoita myös kielenhuollon pariin. Tehtävät sijoittuvat silti tähän erilliseen ryhmään, eivätkä esimerkiksi työelämän teksteihin, vaikka tehtävissä käsitelläänkin ammattisanastoa. Tehtävien tarkoituksena on kuitenkin pääasiassa kielenhuolto. Sanaston oikeinkirjoituksen lisäksi tämän ryhmän tehtävissä harjoitellaan muun muassa sidossanojen lisäämistä tekstiin ja virkkeiden muokkaamista asiatyylisiksi.

Työelämän tekstit -ryhmän tehtäviä on toiseksi eniten kirjan harjoituksista, 46. Tämän ryhmän tehtävät ovat kiinnostavimpia tutkimuksen kannalta, sillä ne antavat kuvan siitä, millaiset lukemis- ja kirjoittamistehtävät ovat kirjan tekijän mukaan olennaisia tekniikan ja liikenteen alalla opiskelevalle työelämän näkökulmasta.

Logistiikan alan äidinkielen opetussuunnitelmassa asetetaan tavoitteeksi muun muassa, että opiskelija ”hallitsee työelämässä tarvittavat tekstitaidot” ja ”osaa laatia ammattinsa ja yhteisönsä tavallisimmat kirjalliset työt” (Opetushallitus 2011f: 162). Työelämän tekstitaitojen hallitseminen on melko laajasti ilmaistu, mutta riippuen siitä, millaisiin työtehtäviin logistiikan ammattilainen sijoittuu, voivat työelämässä tarvittavat tekstitaidot vaihdella. *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa työelämän tekstit -ryhmässä on tehtäviä, joissa harjoitellaan työelämässä mahdollisesti kohdattavia tekstilajeja ja jotka voivat olla apuna työelämän tekstitaitoihin sosiaalisuudessa. Seuraavaksi esitellään yleisimpiä tekstilajeja ja tekstejä, joita oppikirjan tehtävissä on tarkoituksena kirjoittaa ja lukea. Esimerkit ovat työelämän tekstit -ryhmän tehtävistä, mutta erikseen mainitaan, jos sama tekstilaji on harjoiteltavana myös muiden ryhmien tehtävissä.

Työelämään liittyvien tehtävien kirjoitettavista tekstilajeista raportit ovat yleisimpiä. Raportin kirjoittaminen toistuu myös opiskelu- ja mediatekstiryhmän tehtävissä. Raportti onkin tekstilaji, joka on käyttökelpoinen monessa yhteydessä – niin opiskeluiden aikana kuin työelämässä. Raporttien kirjoittaminen liittyy oppikirjan harjoituksissa usein logistiikan alaan.

Esimerkki 177.

Haastattele oman alasi ammattilaista siitä, millaista on työskennellä alallasi. Laadi muistiinpanojen pohjalta kirjallinen raportti. Mieti sopiva otsikko. (Tarkoma 2008: 155.)

Esimerkki 178.

Tutki avoimia työpaikkoja esitteleviä sivuja kahden viikon ajalta. Miltä näyttää tekniikan alan työllisyystilanne sanomalehden työpaikkailmoitusten perusteella? Esittele havaintosi kirjallisen raportin muodossa tai suullisesti. (Tarkoma 2008: 213.)

Raportti-tekstilajiin tutustuminen ja sen harjoittelu on olennaista, sillä raportti on yksi keskeinen kirjoitettava ja luettava tekstilaji työelämässä.

Kuvauksen kirjoittamista harjoitellaan sekä työelämään liittyvien tehtävien yhteydessä, mutta myös opiskelutekstit-ryhmän harjoituksissa.

Esimerkki 179.

Kirjoita kuvaus

- a. jostakin alasi työkalusta
- b. jostakin alallasi käytettävästä laitteesta

Kuvaile ulkonäköä – väriä, kokoa, muotoa. Kuvaile, millaista ääntä käyttötilanteessa syntyy. (Tarkoma 2008: 90.)

Kuvauksen kirjoittaminen ei ole varmaankaan kovin yleistä työelämässä, mutta sen harjoittaminen opiskeluiden aikana antaa opiskelijalle valmiuksia tuottaa kuvailevaa tekstiä esimerkiksi raportissa.

Selostuksen kirjoittaminen on yleinen harjoitus oppikirjan työelämään liittyvissä tehtävissä.

Esimerkki 180.

Kirjoita pieni selostus jommastakummasta sivun 37 viivadiagrammista.

- a) Polttonesteiden hinnat
 - b) Kuljettajatutkinnon vastaanottajien arviot B-luokan ajokokeista.
- Otsikoi tekstisti. (Tarkoma 2008: 38.)

Logistiikan ammattilainen voi kohdata työssään erilaisia diagrammeja ja taulukoita. Tämä on huomioitu oppikirjassa tehtävillä, joiden tarkoituksena on sekä diagrammin piirtäminen että selostaminen. Diagrammin selostaminen vaatii kuvanlukutaitoa, jotta asia tulee selostuksessa ilmaistua oikein.

Miellekartan laatiminen on harjoitus, joka toistuu sekä työelämän tekstit -ryhmän tehtävissä että opiskelutekstit-ryhmän harjoituksissa.

Esimerkki 181.

Kerro työturvallisuudesta. Mitä kertoisit työturvallisuudesta henkilölle, joka ei työskentele alalasi? Jäsentele miellekartan avulla aihe ”Oman alani työturvallisuus”. (Tarkoma 2008: 85.)

Miellekarttahaarjoitukset liittyvät selkeästi opiskelukontekstiin, mutta tekniikan hallitsemisesta tuskin on haittaa myöhemmin työelämässäkään. Miellekartan laatiminen tai muuten tekstin suunnitteleminen auttaa minkä tahansa tekstin rakentamisessa, joten on hyvä, että käsittekartan käyttöä harjoitellaan.

PowerPoint-esitysten laatiminen on keskeistä työelämän tekstit -ryhmän harjoituksissa.

Esimerkki 182.

Harjoittele esitysdiojen tekemistä. Valmistele diaesitys oman alasi töissä käytettävistä henkilökohtaisista suojaamista. (Tarkoma 2008: 115.)

Diaesityksen tekemisen harjoittelu on olennaista, sillä nykypäivänä suulliset esitykset rakennetaan useimmiten PowerPoint-esityksen varaan. Diojen kokoaminen ei välttämättä ole niin helppoa kuin voi arvella, sillä olennaisen tiivistäminen esitysdioihin vaatii taitoa nostaa esiin tärkeimmät asiat esityksensä sisällöstä. Lisäksi samalla tulee harjoiteltua tietokoneohjelman käyttöä.

Työelämän tekstit -ryhmässä on harjoituksia, joiden tarkoituksena on laatia ohje.

Esimerkki 183.

Laadi jollekin alasi laitteelle tai työvälineelle käyttöohje. Suunnittele ja toteuta ohjeen ulkoasu. (Tarkoma 2008: 143.)

Käyttöohjeen laatimisen lisäksi tehtävänä on kirjoittaa toimintaohje. Ohjeen laatimisen harjoittelu on perusteltua, sillä logistiikan ammattilainen kohtaa työssään erilaisia ohjeita. Toisaalta voi olla, että työelämässä ohjeita luetaan enemmän kuin laaditaan itse.

Työelämän asiakirjoista tarjouspyynnöstä on kaksi tehtävää. Muista asiakirjoista on vain yksi harjoitus.

Esimerkki 184.

Laadi tarjouspyyntö ja vastauksena tarjous jostakin seuraavista oman alan tuotteista. Määrittele tuote tarkasti. Käytä apuna esimerkiksi yritysten tuoteluetteloita tai internet-sivuja.

1. Työturvallisuusvarusteita
2. Koneita
3. Työkaluja (Tarkoma 2008: 279.)

Tarjouspyyntö ei välttämättä ole muita asiakirjoja tärkeämpi tekniikan alalla, mutta siitä on esillä kaksi tehtävää, joiden avulla opiskelija voi harjoitella tarjouspyynnön laatimista.

Leppäsen (2010: 40) mukaan työelämään liittyvä kirjoittaminen on oppikirjoissa melko pitkälti erilaisten asiakirjojen kirjoittamista. Näin on myös *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa, sillä esimerkiksi raporttiharjoituksia on runsaasti. Asiakirjaharjoituksia on paljon, vaikka lähes kaikista onkin vain yksi tehtävä. Leppäsen (2010: 41) mielestä kirjoittamisella on välineellinen arvo, jolloin kirjoittamisen hyöty liittyy viestin välittämiseen tai asian muistiin kirjaamiseen. Erityisesti asiakirjojen käsittelyyn sopii genrepedagoginen tapa opettaa kirjoittamista. Genrepedagogiikan lähtökohta on, että opiskeltavaan tekstilajiin tutustutaan muita saman lajin tekstejä tarkastelemalla. Genrepedagoginen opetus rakentuu kolmeen perusvaiheeseen: harjoiteltavan tekstilajin mallintamiseen; yhteiseen neuvotteluun, jolloin harjoiteltavasta tekstilajista etsitään lisätietoa sekä oppilaiden omien tekstien tuottamiseen. (Luukka 2004a: 153–155.)

Työelämän tekstit -ryhmän tehtävissä luettavat tekstit on melko pitkälti tarkoitus etsiä muista lähteistä kuin oppikirjasta. Työelämään liittyvien tekstien etsiminen aidoista ympäristöistä on järkevää, sillä silloin tekstien todenmukaisuus tulee huomioitua.

Työpaikkailmoitusten lukeminen on keskeinen harjoitus kirjassa.

Esimerkki 185.

Analysoi oheisia työpaikkailmoituksia.

1. Mihin tehtävään työntekijää haetaan?
2. Millaista ammattitaitoa edellytetään?
3. Mitä yritys tarjoaa työntekijälle?
4. Millaisen kuvan saat työpaikkaa tarjoavasta yrityksestä?
5. Millainen on työnhakijan näkökulmasta hyvä ilmoitus? (Tarkoma 2008: 249.)

Edellisen esimerkin työpaikkailmoitukset ovat todellisia lehdissä ja internetissä esiintyneitä ilmoituksia, jotka on kopioitu kirjaan. Tämän tehtävän lisäksi joissakin harjoituksissa työpaikkailmoituksia pitää etsiä itse internetistä ja sanomalehdistä. Aitojen ilmoitusten käsittely tekee harjoittelusta varmasti mielekkäämpää, koska opiskelija voi tulevaisuudessa kohdata samankaltaisia ilmoituksia työtä hakiessaan.

Luettavia tekstejä on tarkoitus etsiä internetistä, ja ne voivat liittyä seuraavan esimerkin mukaisesti oman alan yritysten kotisivuihin.

Esimerkki 186.

Tutustu yhden oman alasi yrityksen kotisivuihin. Tee kartoitus siitä, mitä tietoa sivustolla on. Arvioi myös sivujen luettavuutta. (Tarkoma 2008: 40.)

Mediatekstit-ryhmässä on lisäksi tehtäviä, joissa luettava teksti etsitään internetistä, ja sen pohjalta tehdään tehtäviä.

Lukemiseen liittyvässä tehtävässä on tarkoituksena tarkastella ohjeita, jotka pitää itse etsiä.

Esimerkki 187.

Kerätkää oman alan laitteiden käyttöohjeita. Ryhmitelkää ohjeet

- toimintaohjeisiin
- kokoamisohjeisiin
- huolto-ohjeisiin
- korjausohjeisiin.

Arvioikaa ohjeita hyvän ohjeen tuntomerkkien perusteella. (Tarkoma 2008: 143.)

Muut luettavat tekstit työelämän tekstit -ryhmässä ovat oppikirjan tekstejä, joista suurin osa on lainattu eri lehdistä. *Tehtävänä äidinkieli* -kirjassa huomioidaan työelämä ja ammattiala hyvin lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyvissä tehtävissä. Samanlaiseen tulokseen on päätenyt Leppänen (2010: 64), jonka tulos koskee jopa kaikkia kirjan sisältöjä lukemisen ja kirjoittamisen lisäksi. Pääasiallisesti kirjan tehtävissä on tarkoituksena laatia jokin teksti, joten kirjoittamistaitoja tarvitaan. Kuitenkin lukeminen liittyy usein kirjoittamiseen, kun esimerkiksi tehtävänä on laatia raportti työllisyystilanteesta (esimerkki 178).

6 PÄÄTELMIÄ JA POHDINTAA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaiset tekstitaidot ovat opettajien näkemyksen mukaan tarpeen liiketalouden ja logistiikan ammatillisessa peruskoulutuksessa ja millaisia tekstitaitoja, erityisesti lukemisen ja kirjoittamisen taitoja, opiskelijoille opetetaan. Lisäksi tarkoituksena oli tutkia, miten ammatillisuus näkyy tekstitaitojen opetuksessa. Tutkimuksen aineistona olivat neljä opettajahaastattelua ja kolmen äidinkielen oppikirjan tehtäväosiot. Aiheen tarkastelu useammasta näkökulmasta ja aineistosta käsin antaa kattavan kuvan tekstitaitojen opettamisesta ammatillisen peruskoulutuksen kahdella koulutusalueella.

Tutkimuksessa etsittiin vastausta seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisiin lukemisen ja kirjoittamisen taitoihin ammatillisen peruskoulutuksen liiketalouden ja logistiikan koulutuslinjojen äidinkielen opetus ohjaa opiskelijoitaan?

- Millainen näkemys opettajilla on ammatillisuuden ja tekstitaitojen opetuksen suhteesta?
- Millaisten tekstitaitojen opiskelua opettajat pitävät keskeisinä?
- Vaikuttaako opiskelijan ammattiala opettajan käsityksiin?

2. Minkälaisia lukemisen ja kirjoittamisen taitoja oppikirjojen tehtäväosiot vaativat opiskelijalta?

- Millaisia tekstitaitoja tehtävien kautta opitaan?
- Miten ammatillisuus näkyy tehtävissä?
- Millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja liiketalouden ja logistiikan äidinkielen oppimateriaalien tehtäväosioiden välillä on?

3. Vastaavatko opettajien ja oppikirjojen näkemykset tekstitaidoista toisiaan?

Suurin osa opettajista piti äidinkielen asemaa hyvänä osana ammattiopintoja. Äidinkielen taidot nähtiin välineenä, joka mahdollistaa monenlaisia asioita. Opettajien mukaan äidinkieli on väline esimerkiksi työssä. Eri ammateissa tekstejä käytetään eri tavoin, samoin teksteillä on toimintaympäristöstä riippuen erilainen asema ja merkitys. On siis selvää, että liiketalouden ja logistiikan ammattilaiset tarvitsevat osaksi toisistaan poikkeavia tekstitaitoja. Opettajien näkemyksiä voi siis luonnehtia ainakin jossain määrin sosiokulttuurisen tekstintaitonäkömyksen (Barton & Hamilton 2000: 7) mukaisiksi, sillä opiskelija pääsee omaksumaan jo opintojen aikana alallaan tarvittavia tekstitaitoja.

Eri aloilla tarvittavat äidinkielen tekstitaidot vaihtelevat. Haastatteluiden perusteella logistiikan ammattilaiselle lukeminen ja luetun ymmärtäminen ovat keskeisiä ammatissa tarvit-

tavia tekstitaitoja, joten erityisesti yksilön sisäiset oppimisprosessit korostuvat. Liiketalouden ammattilainen voi puolestaan tarvita äidinkielen taitoja laajemmin, joten äidinkielen hallitseminen eri osa-alueilla näkyy myös ulospäin esimerkiksi asiakkaalle. Liiketalouden alalla kirjallinen viestintä muiden ihmisten kanssa on keskeistä. Edellytys ammattitekstien laatimiselle on, että yksilö tunnistaa erilaisia tekstilajeja. Työelämässä tarvittavan monenlaisen ja monentasoisen osaamisen ovat nostaneet esiin myös Sajavaara & Salo (2007: 241, 247), joiden mukaan on olennaista miettiä erityisesti ammatillisen koulutuksen kohdalla, minkälaista kieli- ja tekstitaitoa erilaisille opiskelijaryhmille on tärkeää opettaa. Haasteena onkin, onnistutaanko työelämän tarpeita vastaavaa opetusta järjestämään.

Ammatillisen äidinkielen ydinasia kummankin koulutusalan näkökulmasta oli suullisen ja kirjallisen viestinnän hallitseminen eri tilanteissa. Opettajat korostivat erityisesti vastaanottajan huomioimista ja sen ymmärtämistä, että erilaisissa tilanteissa käytetään erilaista kieltä. Myös Sajavaara ja Salo (2007: 238) painottavat työelämän kielitaitoon sisältyvää viestintätaitoa, jolla tarkoitetaan kykyä vuorovaikutukseen, luottamuksen luomiseen sekä pitkäjänteiseen yhteistyöhön. Erityisesti asiakaspalvelun viestintätilanteiden hallinta on olennaista, sillä asiakaspalvelu on keskeistä liiketalouden ja logistiikan aloilla.

Ammatissa käytettävä erikoiskieli ja työssä tarvittava kieli opitaan sosiaalistumisen tuloksena. Ammatikieli on ryhmäkieltä: se vaikuttaa käyttäjänsä sosiaaliseen käyttäytymiseen. Tiettyyn ammattiryhmään kuuluminen rakentuu kielenkäytölle, samoin ryhmäasenteet ja erottautuminen muista. (Heikkinen ym. 2001: 28.) Opettajienkin puheessa oli kuultavissa tämä näkökulma, sillä heidän mukaansa on tärkeää, että opiskelijalla on ymmärrys eri tekstilajeista. Lisäksi opettajat pitivät tärkeänä, että opiskelijat ymmärtävät ja osaavat käyttää ammatissaan tarvittavaa kieltä. Äidinkielen opetuksessa on mahdollista ottaa esimerkkejä opiskelijoiden alaan liittyvistä teksteistä, joihin tutustumisen myötä sosiaalistuminen oman ammattikunnan tekstikäytänteisiin alkaa ja kehittyy. Esimerkkien avulla opiskelija saa jonkinlaisen näkemyksen tulevan ammattialansa suullisista ja kirjallisista käytänteistä.

Opettajien mukaan opiskelijat eivät olleet innostuneita puheviestintätaitojen harjoittelusta, joten suullisia vuorovaikutustilanteita ei harjoiteltu kovin paljon äidinkielen opetuksessa. On huolestuttavaa, jos suullisten taitojen harjoittelu jää vähälle, kun sen tarpeellisuus kuitenkin tiedetään. Viestintätaitojen harjoittelun puolesta puhuu myös Kostianen (2003: 248), joka pitää tärkeänä, että viestinnän opetusta kytkettäisiin eri alojen ammattikäsitteisiin eikä pelkästään yksittäisiin viestintätilanteisiin. Silti on muistettava, että kaikkia mahdollisia äidinkieleen liittyviä sisältöjä ei pystytä kovin tarkasti neljän opintoviikon aikana huomioi-

maan. Lisäresurssit äidinkielen opetuksessa olisivat yksi keino laajentaa opetettavia sisältöjä ja taata niiden huomioiminen.

Lukemisen ja kirjoittamisen taidoissa ydinasioita olivat opettajien mukaan tekstilajien tuntemus ja ammattitekstien laatiminen. Logistiikan alalla luetun ymmärtäminen on keskeistä, kun taas liiketalouden puolella kirjoitustaidon hallinta on tärkeää. Koska kirjoitustaito on olennaista liiketalouden alalla, opettajat näkivät myös kielen perustaitojen, kuten oikeinkirjoituksen, liittyvän äidinkielen ydinsisältöihin. Kummankin alan opettajat olivat sitä mieltä, että kasvattaminen liittyy äidinkielen opetukseen. Kun ammattiopiston logistiikan ja liiketalouden opiskelija lukee ja kirjoittaa alaansa liittyviä tekstejä, hän harjoittelee niiden kautta tulevassa ammatissaan tarvittavia tekstitaitoja. Sosiaalisen tekstitaitoteorian (Barton & Hamilton 2000: 7) mukaisesti opiskelija siis omaksuu hiljalleen opintojensa aikana tulevan ammattialansa tekstilajeja ja -käytänteitä.

Opettajat olivat selkeästi sitä mieltä, ettei lukeminen suju täysin ongelmitta heidän opiskelijoiltaan. Yhtenä syynä heikkoon lukutaitoon opettajat pitivät vähäistä lukemista. Olisi mielenkiintoista selvittää, onko näkemys samankaltainen yleisesti ammattioppilaitosten opettajilla ja miten esimerkiksi lukion opettajat arvioisivat opiskelijoidensa lukutaitoa. Lukeminen on taito, jota tarvitaan monessa yhteydessä. Esimerkiksi PISA-tutkimuksessa lukutaito määriteltiin seuraavasti: ”yksilön/lukijan kykyksi käyttää kirjoitettua tekstiä päämääriensä saavuttamiseksi, ymmärtää tekstiä ja arvioida lukemaansa omien ajatustensa ja kokemustensa pohjalta sekä rakentaa tulkinta tekstin sisällöistä ja muodosta” (Sarmavuori 2007: 67). Opettajat eivät tuoneet esiin näin laajaa lukutaidon määritelmää, vaan korostivat lähinnä luetun ymmärtämistä ja pääasioiden havaitsemista luetusta tekstistä.

Lisäksi logistiikan alan opettajat nostivat esiin opiskelutekniikan hallitsemisen, koska lukemalla pystyy oppimaan uutta. Logistiikan opettajien arvioiden mukaan kuvanlukutaito on tarpeellinen logistiikan ammattilaiselle, sillä taitoa tarvitaan erilaisten työelämässä vastaantulevien kuvioiden ja kaavioiden ymmärtämisessä. Liiketalouden puolella opettajat huomioivat kriittisen medialukutaidon, koska sen myötä on mahdollista laajentaa käsitystä ympäröivästä kulttuurista. Myös Linnakylän ym. (2000: 6–7) mukaan lukutaitoa voidaan pitää keskeisenä opiskelun taitona, sillä lukeminen on väline uuden tiedon opiskelussa. Hyvä lukija osaa sovitaa lukemisen tavan oikeanlaiseksi eri tilanteissa. Lukemisen tavoitteesta riippuen välillä lukeminen on silmäilevää, toisinaan syy- ja seuraussuhteiden etsintää, näkökulmien havainnointia tai väitteiden etsimistä tekstistä. Opiskelulukemisen lisäksi opettajat eivät kuitenkaan tuoneet esiin Linnakylän mainitsemaa tilanteittain vaihtelevaa lukutaitoa.

Opiskelijoiden kirjoittamisen taidot ovat opettajien arvioiden mukaan pääasiassa heikot. Opiskelijoiden heikko kirjoitustaito näkyi välinpitämättömyytenä kielenhuollollisia seikkoja kohtaan. Heikon kirjoitustaidon yhtenä syynä opettajat pitivät lukemisen vähyyttä. Yllättävää on kuitenkin se, että opettajat nostivat kirjoitustaidon kehittämiskeinona esiin lähinnä väli-merkkien ja isojen kirjainten opettamisen. Kirjoitustaito on paljon muutakin, mutta toki perusasioista on lähdettävä liikkeelle ennen kuin on järkevää siirtyä vaativampiin asioihin. Kuitenkin sosiaalisen lähestymistavan näkökulmasta kirjoittamaan oppiminen tapahtuu tekstikäytänteiden joukon ja hallinnan oppimisen myötä, jolloin kielen ja sisällön oppiminen ovat sidoksissa toisiinsa (Luukka 2004b: 15, 17). Tekstitaitoisuuden näkökulmasta on tärkeää, että harjoitellaan sellaisten tekstien kirjoittamista, jotka ovat opiskelijoiden tulevassa ammatissa keskeisiä. On olennaista, että ammattilainen hallitsee työssään tarvittavat tekstit, jolloin myös ammatissa tarvittavat tekstitaidot kehittyvät. Kaikkea ei kuitenkaan tarvitse osata vielä opiskeluaikana, sillä tekstejä oppii laatimaan myös työelämässä, jolloin keskeisimmät tekstit muodostuvat tutuiksi työn myötä.

Opettajien mukaan opintojen aikana harjoitellaan ammatissa tarvittavia tekstejä, joten genrepedagogiset menetelmät (Luukka 2004c: 113–114) sopivat ammatilliseen kirjoittamisen opetukseen hyvin. Genrepedagogisen kirjoittamisen opetuksen tarkoituksena on sosiaalista opiskelijoita hallitsemaan heille keskeisiä tekstilajeja, joita ammattiopistossa opiskelevalle ovat muun muassa hänen ammatissaan tarvitsemansa tekstit. Genrepedagogiikassa katsotaan, että kirjoitustaidossa on kyse erilaisten tekstilajien hallinnasta ja niiden ymmärtämisestä, jolloin kirjoittamalla voi tehdä kielellisiä tekoja. Työelämän vaatimukset ovat muuttuneet entistä enemmän tekstien käsittelyn taidoksi: työssä kuin työssä luetaan, kirjoitetaan ja muokataan tekstejä. Opettajat eivät kuitenkaan suoraan tuoneet esiin hyödyntävänsä genrepedagogiikkaa opetuksessaan. Haaste genrepedagogiikan hyödyntämisessä liittyy ajankäyttöön: yhden tekstilajin tarkasteluun ja käsittelyyn voi helposti kulua useampi oppitunti. Äidinkielen kurssien aikana pitäisi kuitenkin ehtiä käsitellä monipuolisesti eri sisältöjä, joten runsas ja perinpohjainen genrepedagoginen opetus voi jäädä vähälle.

Vaikka opettajien mukaan ammattiin liittyvien tekstien harjoittelu on olennaista, he pitivät kuitenkin kirjoittamisen taidoissa tärkeinä esseevastauksen hallintaa, kappalejaon, väli-merkkien ja vakioasettelun osaamista sekä ymmärrystä siitä, että kieli antaa mahdollisuuden tehdä tekoja. Genrepedagoginen näkemys eri tekstilajien kokonaisvaltaisesta hallinnasta kaapuu opettajien puheessa melko pitkälti tekstin kielellisiin piirteisiin. Luukan mukaan (2004c: 112–114) yksilön kirjoitustaitoa voidaan tarkastella siitä näkökulmasta käsin, miten hän hallitsee erilaisia tekstilajeja ja ymmärtää niitä. Mitä paremmin ammattilainen hallitsee ja

ymmärtää työhönsä liittyvät tekstit, sitä helpompi hänen on osallistua työyhteisönsä toimintaan. Sosiaalisen lähestymistavan näkemyksiin (Barton 1991: 8) kuuluu, että yksilön nähdään toimivan yhteisöstä käsin. Yksilö on siis osa yhteisöä, jolloin häntä voidaan tarkastella sen perusteella, miten hän on sosiaalistunut kuulumiinsa yhteisöihin.

Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena oli selvittää, millaisiin lukemisen ja kirjoittamisen taitoihin ammatillisen peruskoulutuksen liiketalouden ja logistiikan koulutuslinjojen äidinkielen oppikirjat ohjaavat opiskelijoitaan. Seuraavaksi on esillä taulukoihin koottuna yleisimpiä luettavia ja kirjoitettavia tekstilajeja, joita liiketalouden ja logistiikan oppikirjojen ammatillisuuteen liittyvissä tehtävissä käsitellään. Lisäksi taulukoihin on koottuna opettajien mainitsemia opintojen aikana käsiteltäviä luettavia ja kirjoitettavia tekstilajeja, jotka liittyvät ammatillisuuden lisäksi myös muihin koulutuksen aikana harjoiteltaviin sisältöihin.

Taulukko 1. Liiketalouden oppikirjojen yleisimmät tekstilajit työelämään ja ammatillisuuteen liittyvissä tehtävissä sekä opettajien esiin nostamat yleisimmät tekstilajit ammatillisessa äidinkielen opetuksessa.

Luettavia tekstejä		Kirjoitettavia tekstejä	
<i>Oppikirja</i>	<i>Opettajat</i>	<i>Oppikirja</i>	<i>Opettajat</i>
Ammattialaan liittyvät internetsivustot	Ammattialaan liittyvät tekstit, esim. lehtiartikkelit	Kaupan alan asiakirjoja: tiedote, tarjouspyyntö, tarjous, reklamaatio, vastaus reklamaatioon, suoramarkkinointikirje, kutsu	Kaupan alan asiakirjoja: tarjouspyyntö, tarjous, reklamaatio, tilaus, tilausvahvistus, anomus
Tiedotteet	Romaanit	Kokousasiakirjoja: kokouskutsu, esityslista, pöytäkirja, muistio	Kokousasiakirjoja: esityslista, pöytäkirja, muistio, kutsu
Ammattilehdet ja -kirjallisuus	Novellit	Työnhaun asiakirjoja: työhakemus, ansioluettelo, CV	Työnhaun asiakirjoja: työhakemus, CV
Työpaikkailmoitukset	Mediatekstit	Sähköpostiviestit	Sähköpostiviestit
		Raportit	Raportit
		PowerPoint-esitykset	Ohjeet
			Referaatit
			Essee
			Opinnäytetyö
			Itsearviointitekstit
			Mielipidekirjoitukset
			Luovan kirjoituksen harjoitukset

Taulukko 2. Logistiikan oppikirjan yleisimmät tekstilajit työelämään ja ammatillisuuteen liittyvissä tehtävissä sekä opettajien esiin nostamat yleisimmät tekstilajit ammatillisessa äidinkielen opetuksessa.

Luettavat tekstit		Kirjoitettavat tekstit	
<i>Oppikirja</i>	<i>Opettajat</i>	<i>Oppikirja</i>	<i>Opettajat</i>
Työpaikkailmoitukset	Ammattialan oppikirja	Raportit	Raportit
Ammattialaan liittyvät internetsivustot	Ammattialaan liittyvät tekstit, esim. lehdistä ja internetistä	Kuvaukset	Referaatti
Oppikirjan tekstit	Oppikirjan tekstit	Selostukset	Selostukset
Ohjeet		Diagrammin piirtäminen ja selostaminen	Työhakemus
		Miellekartat	Essee
		PowerPoint-esitykset	Lomakkeet
		Ohjeet	Ohjeet
		Tarjouspyynnöt	Työelämän asiakirjat: reklamaatio, valtakirja, velkakirja, kauppakirja, tarjous, tilaus

Opiskeluiden aikana luettavat tekstit liittyvät kummallakin alalla enimmäkseen opiskeltavaan ammattialaan. Sen lisäksi liiketalouden opiskelijat lukevat hieman kaunokirjallisia tekstejä, ja logistiikan opiskelijat lukevat oppikirjan tekstejä. Logistiikan opettajille on yhteistä, että he hyödyntävät lukemista valitessaan runsaasti *Tehtävänä äidinkieli* -oppikirjan tekstejä. Kirjan tekstit ovat yleisesti tekniikan alalle suunnattuja, eivät siis pelkästään logistiikan alaa käsitteleviä. Oppikirjassa on tietenkin paljon opiskeluun liittyviä tekstejä, joiden lisäksi se sisältää joitakin alun perin muissa yhteyksissä ilmestyneitä lehti uutisia ja -artikkeleita. Lehdistä lainatut tekstit liittyvät pääasiassa tekniikan alaan. Olisi tärkeää, että opiskelijat käsittelevät tunneilla myös muita kuin oppikirjan tekstejä, mutta toisaalta on selvää, että äidinkielen tunteja ei ole paljon. On siis mahdollista koota luettavat tekstit pelkästään oppikirjasta.

Opettajat toivat esiin työelämän tekstien käsittelyn opetuksessaan. Oppikirjojen tehtävät tukevat tätä, sillä ammatillisuus on otettu niissä huomioon. Sosiaalisen tekstintaitoteorian mukaisesti opiskelijat harjoittelevat opintojensa aikana tulevassa ammatissaan tarvittavia tekstejä, jolloin ammattitekstien omaksuminen alkaa jo opintojen aikana. Myös Leppäsen (2010) tutkimustulosten perusteella ammatillisen äidinkielen tärkeimpiä sisältöjä oppikirjoissa ovat viestintä- ja vuorovaikutustaitojen sekä työelämän tekstintaitojen oppiminen. Selkeimmin ammatillisuutta on näkyvissä asiakirjojen laatimiseen ja työnhakuun liittyvissä harjoituksissa.

Opettajien mainitsemista kirjoitettavista teksteistä osa liittyi opiskelukontekstiin, mutta mukana oli myös työelämässä käytössä olevia tekstejä. Ammatillisissa opinnoissa kirjoitettavat tekstit olivat referaatteja, raportteja, työelämän asiakirjoja ja ohjeita. Logistiikan opinnoissa raportti oli erittäin käytetty tekstilaji. Sen lisäksi logistiikassa kirjoitettiin selostuksia ja liiketaloudessa harjoiteltiin jonkin verran luovaa kirjoitusta. Liiketalouden oppikirjojen ammatillisuutta koskevissa tehtävissä tiedotteen laatimiseen liittyviä tehtäviä oli selkeästi eniten. Kuitenkaan opettajat eivät maininneet tiedotteen kirjoittamisesta mitään. On täysin mahdollista, että myös opettajat laativat tiedoteharjoituksia, mutta asia oli vain jäänyt mainitsematta haastattelussa.

Opettajien mainitsemien tekstien ja oppikirjojen tehtäväosoiden perusteella ammatillisissa opinnoissa harjoiteltavat työelämän tekstilajit eivät kohtaa Karlssonin (2009: 63) tutkimuloksiin verrattaessa kovinkaan hyvin. Ruotsalaisen kuorma-autonkuljettajan työssä on esillä esimerkiksi rahtitietoja, laskuja, pakkausluetteloita, osoitelappuja ja kuormaus suunnitelmia. Näistä tekstilajeista yksikään ei ollut opettajien mainitsemissa tai ammatillisuuteen liittyvissä tehtävissä. Myyjän työhön liittyviä tekstejä ovat esimerkiksi viikkokirjeet, intranetin tekstit, hintalaput, kuitit, kassakoneen näytön tekstit, puhelimen muistutukset, ostokuitit, reklamaatiot ja viestittely kollegoiden kanssa (Karlsson 2009: 63). Opettajat mainitsivat reklamaation ja sähköpostiviestittelyn, jotka ovat esillä ruotsalaistutkimuksen mukaan myyjän työssä. Yksi mahdollinen selitys opintojen ja työelämän tekstilajien erilaisuuteen voi liittyä siihen, että kuorma-autonkuljettaja ja myyjä ovat selkeästi tietyn ammatin edustajia. Sen sijaan liiketalouden ja logistiikan opinnoissa täytyy ottaa huomioon koko alan kirjo, joten jokaisen eri ammatin edustajan työssä tavanomaisia tekstejä ei ole mahdollista opintojen aikana käsitellä.

Haastatelluilla opettajilla oli oppikirja vaihtelevasti käytössään. Logistiikan opettajat Salme ja Eeva käyttivät *Tehtävänä äidinkieli* -oppikirjaa paljon opetuksessaan. Liiketalouden opettajat Mirka ja Kaisa hyödynsivät oppikirjasta joitakin osuuksia, mutta pääasiassa heidän oppimateriaalinsa olivat jostain muualta kuin oppikirjasta. Kaisalla oli käytössään *Linkki – Työyhteisön viestintä* -niminen kirja. Mirkalla käytössä olleen kirjan nimi on *Viesti ja vaikutus*. Tarkastelin näistä oppikirjoista tehtäväosioita, jotka liittyvät lukemiseen, kirjoittamiseen tai molempiin. Tehtävien tarkastelu antaa kuvan siitä, millaisten lukemisen ja kirjoittamisen taitojen äärelle tehtävät ohjaavat opiskelijoita.

Oppikirjojen tehtävät painoutuivat työelämään liittyviin teksteihin, ja kirjoitustaidon harjoittelu ja hallinta korostuivat tehtävissä. Ammatillisuus oli mukana kirjojen tehtävissä. Kirjojen tehtävät olivat pääosin kirjoitusta vaativia – toisaalta moni kirjoitustehtäväkin vaatii on-

nistuakseen lukemista. On myös muistettava, että tarkasteluun oli otettu vain luku- ja kirjoitustaitoa koskevia tehtäviä, joten kirjoitustehtävien määrällinen enemmistö oli jo lähtökohtaisesti mahdollinen. Lisäksi oppikirjojen harjoituksiksi on suunnattu luultavasti enemmän kirjoitukseen perustuvia tehtäviä, sillä opettajan on helpompi kontrolloida tehtävien tekemistä, kun siitä jää konkreettinen todiste. Pelkkä lukeminen ei anna opettajalle vielä tietoa siitä, onko opiskelija ymmärtänyt opiskeltavan asian.

Tehtävänä äidinkieli -kirjan harjoitusten perusteella liikenteen alalla raportti on yleinen tekstilaji. Raportin laatiminen liittyi moneen kirjan tehtävään, mutta raportteja myös luettiin. Raportti on tärkeä tekstilaji harjoiteltavaksi, sillä se on oletettavasti keskeinen myös työelämässä logistiikan alalla. Vain toisessa liiketalouden oppikirjassa harjoiteltiin raportin laatimista, joten tämän perusteella raportti ei ole yhtä keskeinen tekstilaji liiketalouden kuin logistiikan alalla. Sen sijaan oppikirjojen tehtävien perusteella erilaiset tiedotteet ovat tärkeitä liiketalouden alalla. Tiedotteiden laatimiseen liittyviä harjoituksia on selvästi eniten liiketalouden oppikirjoissa.

Taulukoihin kootut opettajien mainitsemat opintojen aikana laadittavat tekstilajit ovat kirjoitetaan laajempia kuin oppikirjojen tehtäväosioissa harjoiteltavat tekstilajit. Asiaan vaikuttaa se, että oppikirjojen tehtävistä huomioitiin ainoastaan ne, jotka liittyivät ammatillisuuteen. Opettajat sen sijaan olivat maininneet kaikkia opintojen aikana luettavia ja kirjoitettavia tekstilajeja. Toki oppikirjoissakin on tehtäviä, joissa harjoitellaan esimerkiksi esseiden tai mielipidekirjoitusten laatimista, mutta ne tehtävät eivät liity suoraan ammatillisuuteen, joten niitä ei huomioitu taulukkoon kootuissa tekstilajeissa. On selvää, että ammatillisissa opinnoissa harjoitellaan myös muita tekstejä kuin pelkästään ammatin kannalta keskeisiä. Hyvä niin, sillä pelkästään ammattitekstien käsittely koulussa rajaa opiskelijan tekstitaito-osaamisen kapealle saralle. Ammattitekstejä on kuitenkin hyvä harjoitella, jotta työelämässä tarvittavat perustaidot ovat hallinnassa.

Ammatissa tarvittavista tekstitaidoista opettajat nostivat esiin sähköpostiviestinnän hallitsemisen. On hyvä, että esimerkiksi sähköpostin kirjoittamisessa vastaanottajan huomioimista käsitellään, koska sähköpostiviestintä vaihtelee paljon tilanteen ja saajan mukaan. On kuitenkin yllättävää, että opettajien valinnat luettavien ja kirjoitettavien tekstien suhteen ovat melko perinteisiä. Uusmediaan liittyvä harjoittelu käsittää lähinnä sähköpostin. Opettajat saattoivat lisäksi tutustua yhdessä opiskelijoiden kanssa esimerkiksi Työ- ja elinkeinotoimiston internetsivuihin, mutta muuten uusmediassa tarvittavat tekstitaidot jäivät opiskelijoiden itsenäisesti opittaviksi. Uusmedian käsittely opintojen aikana olisi tärkeää yhä enenevässä määrin, sillä alan kuin alan teknologisoituessa uusmedian tekstitaidot tulevat tarpeellisiksi.

Uusmedian hallinnan lisäksi on tärkeää, että ammattilainen pystyy tunnistamaan sujuvasti erilaisia tekstilajeja. Opettajat toivat esiin tekstilajien hallinnan tarpeellisuuden erityisesti ammattitekstien laadinnassa. Myös Vuorijärven (2008: 312) mukaan tekstilajien hallinta on osa ammattitaitoa. Ammattitaidon kannalta on tärkeää oppia tunnistamaan, käyttämään ja tuottamaan oman alansa tärkeimpiä tekstejä. On myös muistettava, että työelämän tekstilajit ovat ensisijaisesti toimintoja ja tekoja, joita esimerkiksi työyhteisöön osallistuminen vaatii. Opettajien arvioiden mukaan logistiikan ammattilaiset tarvitsevat kirjoitustaitoa erityisesti kuormakirjojen ja lomakkeiden täyttämiseen. Lukemisen taidot liittyvät ohjeiden ymmärtämiseen. Liiketalouden ammattilaisen pitää puolestaan osata sekä tuottaa että lukea kaupan asiakirjoja. Lukemisen taitoja tarvitaan lisäksi lakitekstien ja ohjeiden ymmärtämiseen.

Keskeisimmät oppimateriaalit äidinkielen opetuksessa olivat oppikirja, lehtiartikkelit ja itse tehdyt harjoitukset. Logistiikan opettajat käyttivät oppikirjaa pääasiallisena materiaalina opetuksessaan, liiketalouden opettajat puolestaan hyödynsivät siitä vain joitakin osioita. Lehtiartikkelit olivat useimmiten esimerkiksi referaattitehtävän pohjatekstinä. Itse tehty tai eri lähteistä koottu materiaali oli vaikkapa kirjan tehtävä muokattuna. Oppikirjan käyttöön liittyy se vaara, että kirja voi toimia piilo-opetussuunnitelmana, jos opettaja tukeutuu opetuksessaan ainoastaan siihen, eikä huomioi virallisessa opetussuunnitelmassa esitettyjä asioita (Uusikylä & Atjonen 2002: 49). Kirjan käyttö voi kuitenkin helpottaa opettajan työtä, sillä kirjassa opetuksen runko on suunniteltu valmiiksi ja esitettävät asiat ovat asianmukaisessa järjestyksessä (Häkkinen 2002: 86).

Haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että opettajat eivät juuri anna opiskelijoille kotitehtäviä, joten äidinkielen taitojen harjoittelu tapahtuu pääosin oppitunneilla. Opettajat voisivat antaa jonkin verran kotitehtäviä opiskelijoille, sillä yhden äidinkielen kurssin kesto on yksi opintoviikko, joka sisältää 40 työtuntia. Jos kontaktiopetusta on 26 tunnin verran, jää vielä 14 tuntia työtä tuntien ulkopuolelle. Kun opiskelijat tekisivät joitakin töitä oppituntien ulkopuolella, jäisi tunneille aikaa sellaisille aiheille, jotka helposti jäävät käsittelemättä tunti-en vähyyden vuoksi.

Ammatillisen äidinkielen opetuksen haasteet liittyivät opettajien mukaan motivointiin, erityisopiskelijoihin, suuriin ryhmäkokoisiin ja käytösongelmiin. Opettajat pitivät myös viestinnän sähköistymistä haasteena, sillä opiskelijat saattoivat kokea, ettei äidinkielen oppitunneilla käsitellyillä asioilla ole merkitystä esimerkiksi Facebookissa. Lisäksi opettajat toivat esiin, että osa muiden aineiden opettajista ei arvosta äidinkielen asemaa osana ammattiopintoja. On huolestuttavaa, jos osa opettajista on sitä mieltä, että äidinkieli on turha aine opiskella. Äidinkielen avulla tapahtuu kuitenkin myös muiden aineiden opiskelu.

Tässä tutkimuksessa pyrittiin luomaan katsaus ammatillisessa peruskoulutuksessa käsiteltäviin tekstitaitoihin. Mielestäni tutkimuksessa onnistuttiin tuomaan esiin opettajien näkemyksiä ammatillisesta äidinkielen opetuksesta ja kahteen eri koulutusalaan liittyvistä lukemisen ja kirjoittamisen taidoista. Lisäksi huomioitiin kolmen oppikirjan tehtäväosiot tekstitaitonäkökulmasta käsin. Koska kyseessä on tapaustutkimus, jonka aineisto on pieni, eivät tulokset ole yleistettävissä. Pienestä aineistosta nousevien tulosten tarkastelun jälkeen voi kuitenkin todeta, että ammattialan huomioiminen äidinkielen opetuksessa kahdella alalla vaikuttaa opetettaviin sisältöihin jonkin verran. Ammatissa luettavat ja kirjoitettavat tekstit vaihtelevat liiketalouden ja logistiikan aloilla. Toisaalta esimerkiksi kummallekin alalle on tyypillistä asiakaspalveluun liittyvät käytänteet.

Oppikirjojen tehtäväosioita analysoidessani koin haasteelliseksi joidenkin tehtävien ryhmittelyn. Neljä nimeämäni ryhmää on siis työelämän tekstit, mediatekstit, opiskelutekstit ja kielitietoon ja kielenhuoltoon liittyvät tehtävät. Tehtävän sijoittaminen vain yhteen ryhmään tuntui haasteelliselta erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa käsiteltiin jotakin media-aineistoa, mutta sen lisäksi kirjoitettiin esimerkiksi raportti tarkastelun pohjalta. Vaihtoehtoiset sijoitusryhmät tällaisessa tilanteessa ovat opiskelutekstit-ryhmä ja mediatekstit-ryhmä. Pääsääntöni tehtävien sijoittelussa oli huomioida tehtävän tarkoitus. Jos tarkoituksena oli kirjoittaa raportti, tehtävä sijoittui opiskelutekstit-ryhmään.

Tässä tutkimuksessa huomioitiin liiketalouden ja logistiikan ammattilaisten työelämässä kohtaamia tekstejä selvittämällä opettajien käsityksiä niistä. Äidinkielen opettaja ei välttämättä ole luotettavin ja varmin lähde esimerkiksi linja-autonkuljettajan tai sihteerin työssä tarvittavien tekstitaitojen kertomiseen, sillä äidinkielen opettajalla tuskin on varsinaista kokemusta näistä aloista. Pro gradu -työtä varten ei kuitenkaan ole mahdollista tutkia kaikkea kiinnostavaa, vaan karsintaa on tehtävä. Uskon kuitenkin, että ammatillisen äidinkielen opettajille on tulevien liiketalouden ja logistiikan ammattilaisten kanssa työskentelyn myötä kertynyt tietoa ammattialoista, joten haastatteluissa saadut tiedot pitänevät paikkansa. Luotettavammaksi tutkimuksen olisi tehnyt, jos olisin selvittänyt näiden alojen ammattilaisilta, minkälaisia tekstejä he kohtaavat työssään. Ruotsalaistutkimus (Karlsson: 2009) aiheesta on kuitenkin jo tehty, joten tuloksia on mahdollista verrata siihen.

Jatkossa olisi mielenkiintoista selvittää, millaisia tuloksia samanlaisella tutkimuksella saisi yläkoulun tai lukion äidinkielen opetuksesta. Ammatillisessa koulutuksessa on lähes selvää, että ammatillisuutta pyritään ottamaan myös äidinkielen opetuksessa huomioon. Mitä tekstitaitoja yleissivistävässä koulutuksessa pidetään tärkeinä opettaa? Lisäksi haastateltujen opettajien mukaan opiskelijoiden taidot erityisesti lukemisessa, mutta myös kirjoittamisessa

olivat melko heikot. Ovatko opettajat muilla kouluasteilla samaa mieltä? Millaisena lukion äidinkielen opettajat pitävät opiskelijoidensa luku- ja kirjoitustaitoa?

LÄHTEET

Aineslähteet

- HONKALA, PÄIVI – KORTETJÄRVI-NURMI, SIRKKA – ROSENSTRÖM, ANJA – SIIRA-JOKINEN, SINIKKA 2009: *Linkki – Työyhteisön viestintä*. Helsinki: Edita.
- KALOINEN, MARJA-LIISA – SUNTINEN, REETTA – VALLISAARI, MIRJA 2008: *Viesti ja vaikuta*. Helsinki: WSOY.
- TARKOMA, ELISE 2008: *Tehtävänä äidinkieli*. Helsinki: WSOY.

Kirjallisuus

- BARTON, DAVID 1991: The social nature of writing. – David Barton & Roz Ivanič (toim.): *Writing in the community* s. 1–13. London: Sage Publications.
- 2007: *Literacy: an introduction to the ecology of written language*. Malden: Blackwell.
- BARTON, DAVID – HAMILTON, MARY 2000: *Local Literacies. Reading and writing in one community*. London: Routledge.
- BHATIA, VIJAY 1993: *Analysing genre: Language use in professional settings*. London: Longman.
- 2004: *Worlds of written discourse*. London: Continuum.
- CHRISTIE, FRANCES – MISSON, RAY 1998: Framing the issues in literacy education. – Frances Christie & Ray Misson (toim.): *Literacy and schooling* s. 1–17. London: Routledge.
- COPE, BILL – KALANTZIS, MARY 1993: Introduction: How a Genre Approach to Literacy Can Transform the Way Writing Is Taught. – Bill Cope & Mary Kalantzis (toim.): *The Powers of Literacy: a Genre Approach to Teaching Writing* s. 1–21. London: Flamer.
- ESKOLA, JARI 2007: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. – Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* s. 159–183. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- ESKOLA, JARI – SUORANTA, JUHA 1999: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- 2008: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- HALLIDAY, M.A.K. 1996: Literacy and linguistics: a functional perspective. – Ruqaiya Hasan & Geoff Williams (toim.): *Literacy in society* s. 339–376. London: Longman.
- HANNULA, SAIJA 2009: *Havaintoja ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielenopetuksessa käytettävistä materiaaleista*. Jyväskylän yliopisto.
- HASAN, RUQAIYA 1996: Literacy, everyday talk and society. – Ruqaiya Hasan & Geoff Williams (toim.): *Literacy in society* s. 377–424. London: Longman.
- HEIKKINEN, VESA – HIIDENMAA, PIRJO – TIILILÄ, ULLA 2001: *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus.
- HEINONEN, JUHA-PEKKA 2005: *Opetussuunnitelmat vai oppimateriaalit*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HIENONEN, MIRJA 1986: Mitä evääksi ”työelämään”? - *Virittäjä* 90 s. 248–250.
- HIRSJÄRVI, SIRKKA – HURME, HELENA 2000: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HUHTA, MARJATTA – JAATINEN, RIITTA – JOHNSON, ESKO 2006: Työelämään valmentavan kieltenopetuksen perusteet. – Marjatta, Huhta, Esko Johnson, Ulla Lax & Sari Hantula (toim.): *Työelämän kieli- ja viestintätaito. Kohti ammatillisen kielen täsmäopetusta* s.32–57. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia.
- HUSU, MILJA 2000: Oppimisstudioista apua lukemisen ja kirjoittamisen ongelmiin. – *Virke* (4) s. 21–24.
- HÄKKINEN, KAISA 2002: *Suomalaisen oppikirjan vaiheita*. Helsinki: Hakapaino Oy.
- JULKUNEN, JORMA 2004: Ammatin ja akateemisuuden liitto – Tekstityön arkipäivää ammattikorkeakoulussa. – Minna-Riitta Luukka & Pasi Jääskeläinen (toim.): *Hiiden hirveä hiihtämässä: hirveä(n) ihana kirjoittamisen opetus* s. 99–110. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- KANTELINEN, RITVA 1998: Kieltenopetus ammatillisessa koulutuksessa. – Sauli Takala & Kari Sajavaara (toim.): *Kielikoulutus Suomessa* s. 101–116. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 2000: Kielioopinnot ja kieltenopettajantyö ammatillisessa koulutuksessa. Pauli Kaikkonen & Viljo Kohonen (toim.): *Minne menet, kielikasvatus? Näkökulmia kielipedagogiikkaan* s. 95–107. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KARLSSON, ANNA-MALIN 2009: Positioned by reading and writing: literacy practices, roles, and genres in common occupations. – *Written Communication*. Volume 26 (1) s. 53–76.
- KARVONEN, PIRJO 1995: *Oppikirjateksti toimintana*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- KORPELA, TUIJA 2004: Kielikoulutus yritys- ja liike-elämän näkökulmasta. – Kari Sajavaara & Sauli Takala (toim.): *Kielikoulutus tienhaarassa* s. 105–113. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KOSTIAINEN, EMMA 2003: *Viestintä ammattiosaamisen ulottuvuutena*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- LAAKSONEN, PETRI – TAKALA, TUIJA – TARKOMA, ELISE 2006: Alkusanat. – Petri Laaksonen, Tuija Takala & Elise Tarkoma (toim.): *Sähköpostista raporttiin – Esimerkkejä ammatillisen äidinkielen tekstilajeista ja arvioinnista* s. 5–9. Helsinki: Laatusana Oy.
- LAX, ULLA 2006: Työelämään valmentava kieltenopetus ammattiosaamisen kokonaisuudessa. – Marjatta Huhta, Esko Johnson, Ulla Lax & Sari Hantula (toim.): *Työelämän kieli- ja viestintätaito. Kohti ammatillisen kielen täsmäopetusta* s. 58–76. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia.
- LEIBER, INKERI 2003: *Ex cathedra: instituutio puhuu. Saarnan ja opetuspuheen intersubjektiveja piirteitä*. Oulu: Oulun yliopisto.
- LEPPÄNEN, HELI 2010: *Ammatillisen peruskoulutuksen äidinkielen oppikirjat: Sisältöjen ja ammattialan integroinnin tarkastelua*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- LINNAKYLÄ, PIRJO 1995: *Lukutaidolla maailmankartalle. Kansainvälinen lukutaitotutkimus Suomessa*. Jyväskylä: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.
- LINNAKYLÄ, PIRJO – MALIN, ANTERO – BLOMQUIST, IRJA – SULKUNEN, SARI 2000: *Lukutaito työssä ja arjessa. Aikuisten kansainvälinen lukutaitotutkimus Suomessa*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- LINNAKYLÄ, PIRJO – TAKALA, SAULI (toim.) 1990: *Lukutaidon uudet ulottuvuudet*. Jyväskylä: Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 2004a: Genre-pedagogiikka: askelia tekstitaitojen jatkumolla. – Minna-Riitta Luukka & Pasi Jääskeläinen (toim.): *Hiiden hirveä hiihtämässä: hirveä(n) ihana kirjoittamisen opetus* s. 145–160. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- 2004b: Tekstejä, luovuutta ja prosesseja – Näkökulmia kirjoittamiseen ja sen opetukseen. – Minna-Riitta Luukka & Pasi Jääskeläinen (toim.): *Hiiden hirveä hiihtämässä: hirveä(n) ihana kirjoittamisen opetus* s. 9–22. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- 2004c: Tulevaisuuden tekstitaitureita? – Minna-Riitta Luukka & Pasi Jääskeläinen (toim.): *Hiiden hirveä hiihtämässä: hirveä(n) ihana kirjoittamisen opetus* s. 111–119. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- 2009a: Tekstitaidot – teksteistä käytänteisiin. – Minna Harmanen & Tuija Takala (toim.): *Tekstien pyöryksessä. Tekstitaitoja alakoulusta yliopistoon* s. 13–25. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- 2009b: Tekstitaito-kurssin luentomuistiinpanot 01/2009. Tekstitaidot – merkityksiä ja lähestymistapoja.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA – LEIWO, MATTI 2004: Opetussuunnitelma äidinkielenopetuksen suunnannäyttäjänä? – Kari Sajavaara & Sauli Takala (toim.): *Kielikoulutus tienhaarassa* s. 13–36. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- MARTIN, JAMES R. 1985: Process and text: Two aspects of human semiosis. – James D. Benson & William Greaves (toim.): *Systemic perspectives on discourse, Volume 1: Selective theoretical papers from the 9th International Systemic Workshop* s. 248–274. Norwood, New Jersey: Ablex.
- 1999: Mentoring semogenesis: ‘genre-based’ literacy pedagogy. – Frances Christie (toim.): *Pedagogy and the shaping of consciousness* s. 123–155. London: Continuum.
- OPETUSHALLITUS 2011a: Ammatillinen peruskoulutus – http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/ammattilliset_perustutkinnot 18.1.2011.
- 2011b: Ammatitaitoa täydentävien tutkinnon osien, 20 ov (yhteiset opinnot) tavoitteet ja arviointi ammatillisessa peruskoulutuksessa. – http://www.oph.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/oph/embeds/30321_AmmTaitTaydOsat_170309_tekstiMustana.pdf 18.11.2010.
- 2011c: Liiketalouden perustutkinto. http://www.opintoluotsi.fi/fi-FI/koulutusalat_ja_ammattit/opetusohjelma.aspx?StudyProgrammeId=7d8bcce8-c33e-4b6c-8c8e-21ffa2594788 25.1.2011.
- 2011d: Liiketalouden perustutkinto, merkonomi 2009. http://www.oph.fi/download/112194_Liiketalous.pdf 18.11.2011.
- 2011e: Logistiikan perustutkinto. http://www.opintoluotsi.fi/fi-FI/koulutusalat_ja_ammattit/opetusohjelma.aspx?StudyProgrammeId=12e7c9fa-6796-4f40-ae9c-15854db81810 16.5.2011
- 2011f: Logistiikan perustutkinto 2009. http://www.oph.fi/download/110511_Logistiikan_perustutkinto_2009.pdf 6.4.2011.
- PITKÄNEN-HUHTA, ANNE 1999: Vieraalla kielellä lukemisen tutkimus. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.): *Kielenoppimisen kysymyksiä* s. 259–288. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

- POIKELA, ESA 2008: Koulutuksen ja työn uusi suhde – kohti työlähtöistä opetussuunnitelmaa. – Seppo Helakorpi (toim.): *Postmoderni ammattikasvatus – haasteena ubiikkiyhteiskunta* s.65–82. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.
- RAITALA, LEENA 2000: Yhteistyö koulussa ja työelämässä. – *Virke* (4) s. 18–20.
- REPO, IRMA – NUUTINEN, TAHVO 1984: Äidinkielen opetus teknisissä oppilaitoksissa. – Aulikki Pöntinen & Sirkka Ruokokoski (toim.): *Äidinkielen opetuksen uudet kehukset* s. 200–204. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- SAARTOALA, PÄIVI 2009: *Ammattiopiston äidinkielenopettajien ja opiskelijoiden kokemuksia lukivaikeuksista*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SAJAVAARA, ANU 2010: Kieli- ja viestintätaidot korostuvat työelämässä. – *Kielikello* 43 (3) s. 10–12.
- SAJAVAARA, ANU – SALO, MAILIS 2007: Työelämän kielitaitotarpeet ja kielikoulutus. – Sari Pöyhönen & Minna-Riitta Luukka (toim.): *Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti* s. 233–249. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SARMAVUORI, KATRI 2007: *Miten opetan ja tutkin äidinkieltä ja kirjallisuutta?* Helsinki: BTJ Finland Oy.
- SHORE, SUSANNA – MÄNTYNEN, ANNE 2006: Johdanto. – Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin(toim.): *Genre – tekstilaji* s. 9–41. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SJÖBERG, ANNE 2004: Toimiva kielitaito työelämässä. – Kari Sajavaara & Sauli Takala (toim.): *Kielikoulutus tienhaarassa* s. 137–147. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- SWALES, JOHN 1990: *Genre Analysis. English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TAALAS, SAARA 1984: Äidinkielen asema uudistuvassa ammattikoulussa. – Aulikki Pöntinen & Sirkka Ruokokoski (toim.): *Äidinkielen opetuksen uudet kehukset* s. 182–190. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- TAKALA, TUIJA 2004: Ammatillisen äidinkielen opetuksen haasteet ja integrointi. – Tuija Takala & Elise Tarkoma (toim.): *Ammatillinen äidinkieli & integrointi* s.10–21. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- TARKOMA, ELISE 2009: Tekstitaidot ammatillisessa perusopetuksessa. – Minna Harmanen & Tuija Takala (toim.): *Tekstitaitoja alakoulusta yliopistoon* s. 124–132. Helsinki: ÄOL.
- TOIVOLA, MIRKA 2001: *Vastavalmistunut ammattikorkeakouluinsinööri työelämän viestijänä – Mitä hän tekee? Mitä hän osaa? Mitä hän toivoo?* Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- UUSIKYLÄ, KARI – ATJONEN, PÄIVI 2002: *Didaktiikan perusteet*. Helsinki: WSOY.
- VIRKE 2010: Ammattiopistojen äidinkielen opetus vaativaa. – *Virke* (3) s. 12–13.
- VUORIJÄRVI, AINO 2006: Tekstilaji työvälineenä ammattiin opiskelussa. – Petri Laaksonen, Tuija Takala & Elise Tarkoma (toim.): *Sähköpostista raporttiin – Esimerkkejä ammatillisen äidinkielen tekstilajeista ja arvioinnista* s. 11–19. Helsinki: Laatusana Oy.
- VÄYRYNEN, PIRJO 2000a: *Äidinkielen oppimistulokset ammatillisessa peruskoulutuksessa*. Helsinki: Opetushallitus.
- – – – 2000b: Äidinkielen oppimistuloksia on arvioitu ammatillisessa peruskoulutuksessa. – *Virke* (4) s. 10–16.

LIITE 1

Haastattelurunko ammattiopiston äidinkielenopettajille ammatillisen peruskoulutuksen tuottamista tekstitaidoista

Opettajan taustatiedot

- Minkä ikäinen?
- Millä kouluasteilla opettanut?
- Kauanko työskennellyt nykyisessä paikassa & opettanut liiketaloutta / logistiikkaa?

TEEMA 1. Ammatillisen äidinkielen ydinasiat ja merkitys.

- Millainen merkitys äidinkielen taidoilla on mielestäsi ammattitaidon osana?
- Millainen on äidinkielen asema ammattiopintojen osana?
- Mitkä asiat ovat mielestäsi ammatillisen äidinkielenopetuksen ydinsisältöjä ja -taitoja?
 - Painottuvatko suulliset tai kirjalliset taidot eri tavalla?
- Mitä pidät ammatillisen äidinkielenopetuksen tärkeimpänä tehtävänä liiketalouden / logistiikan kohdalla?
- Mitä opiskelijoiden pitäisi vähintään oppia neljän äidinkielen kurssin aikana liiketalouden / logistiikan kohdalla?
- Millaiset asiat koet haasteina ammatillisessa äidinkielenopetuksessa?
 - Onko sisältöjä liikaa aikaan nähden?
 - Onko opiskelijoiden motivaatio kohdallaan?
 - Ovatko sisällöt sopivan tasoisia opiskelijoille?
- Mihin suuntaan haluaisit kehittää ammatillista äidinkielen opetusta?

TEEMA 2. Opettajan käsitykset tekstitaitojen opettamisesta ja opiskelijoiden taidoista niiden suhteen.

- Minkälaisia lukemisen ja kirjoittamisen taitoja oletat liiketalouden / logistiikan opiskelijoiden tarvitsevan opintojensa aikana ammattiopistossa?
 - Millaisia lukemisen taitoja sinun mielestäsi on tärkeää opettaa liiketalouden / logistiikan opiskelijoille?
 - Millaisia tekstejä luette?
 - Millaisia kirjoittamisen taitoja sinun mielestäsi on tärkeää opettaa liiketalouden / logistiikan opiskelijoille?
 - Millaisia tekstejä kirjoitatte?
- Millaisiksi arvelet liiketalouden / logistiikan opiskelijoiden taidot lukemisen suhteen?
- Millaisiksi arvelet liiketalouden / logistiikan opiskelijoiden taidot kirjoittamisen suhteen?
- Millaisia tekstitaitoja opiskelijat tarvitsevat mielestäsi tulevassa ammatissaan?
 - Mitä tekstejä uskot liiketalouden / logistiikan ammattilaisen kohtaavan työelämässä?
 - Tutustutteko yhdessä opiskelijoiden kanssa aitoihin työelämän teksteihin?

TEEMA 3. Oppimateriaalien käyttö.

- Mitä oppimateriaaleja käytät opetuksessasi?
 - Miksi käytät ja teet materiaalia itse?
 - Puuttuuko oppikirjojen sisällöistä jotain oleellista?
- Käytätkö itse tehtyä / koottua materiaalia erityisesti tiettyjen sisältöjen opettamiseen?
- Mitä osioita käyttämästäsi oppikirjasta yleensä hyödynnät?
- Mikä on hyvää käyttämässäsi oppikirjassa?
- Mitä kehitettävää käyttämässäsi oppikirjassa on?
- Millainen olisi ihanteellinen oppikirja?
- Miten oppimateriaalien kanssa toimitaan?
 - Miten työskentelette oppitunnilla materiaalien kanssa?
 - Mitä oppimateriaaleja käytetään luokassa?
 - Mitä oppimateriaaleja opiskelijat käyttävät kotona?
- Käytätkö verkkomateriaaleja ja nettiä opetuksessasi?

Opettajan haastatteluun mukanaan tuoma(-t) lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyvä(-t) oppimateriaali(-t)

- Millä tavalla olet käyttänyt tätä oppimateriaalia?
- Minkä asian opettamiseen käytät oppimateriaalia?
- Mitä pidät hyvänä oppimateriaalissa?
- Miksi oppimateriaali on käyttökelpoinen?
- Miten oppimateriaalin kanssa toimitaan?
- Mistä olet hankkinut tämän oppimateriaalin?

